

UNIwersytet Łódzki
WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI
KATEDRA POSTĘPOWANIA CYWILNEGO I

P R A C A M A G I S T E R S K A

WYKORZYSTANIE NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Adam Szkurłat
nr albumu 257993

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
prof. zw. dr. hab.
Janusza Jankowskiego

Łódź 2010

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	6
Wstęp	8
Rozdział I. Zarys polskiego prawa nowoczesnych technologii w ujęciu procesowym	9
Dział 1. Geneza procesu digitalizacji procedury cywilnej	9
Dział 2. Informatyzacja postępowania cywilnego w Polsce <i>de lege lata</i>	11
Rozdział II. Elektroniczne postępowanie upominawcze jako szczególny przykład informatyzacji postępowania cywilnego	13
Dział 1. Elektroniczne postępowanie upominawcze	13
1.1. Podstawy prawne i cel wprowadzenia nowego postępowania do k.p.c.	13
1.2. Główne założenia elektronicznego postępowania upominawczego	15
1.3. Funkcjonowanie i ocena nowego postępowania odrębnego	20
Dział 2. Przyspieszone elektroniczne postępowania sądowe w wybranych krajach	
Europy	24
2.1. Wprowadzenie	24
2.2. <i>Money Claim Online</i> , Anglia	24
2.3. <i>Mahnverfahren</i> , Niemcy	26
Rozdział III. Elektroniczna czynności procesowych w postępowaniu cywilnym	28
Dział 1. Pisma procesowe	28
1.1. Pisma procesowe wnoszone na informatycznych nośnikach danych	28
1.1.1. Podstawy prawne	28
1.1.2. Ewolucja pojęcia „informatyczny nośnik danych”	29
1.1.3. Ocena regulacji	30
1.2. Wnoszenie pism procesowych w elektronicznym postępowaniu upominawczym	31
Dział 2. Doręczenia w elektronicznym postępowaniu upominawczym	32
Dział 3. Nowoczesne metody protokołowania. Elektroniczny protokół	33
3.1. Rola protokołu w postępowaniu cywilnym	33
3.2. Techniki i metody protokołowania	34
3.2.1. Stenografia	35
3.2.2. Zapis elektroniczny w formacie audio i video	37
3.2.3. Protokołowanie w czasie rzeczywistym	41

3.3. Projekt zmian w k.p.c. w zakresie dopuszczalności stosowania e-protokołu	43
Rozdział IV. Postępowanie dowodowe	51
Dział 1. Uwagi ogólne	51
Dział 2. Wideokonferencja (przesłuchanie na odległość)	53
Dział 3. Dowód z dokumentu elektronicznego	63
Rozdział V. Pozaprosesowe czynności sądu	69
Dział 1. E-wokandy	69
Dział 2. Elektroniczne akta sprawy	72
2.1. Elektroniczny odpis z akt sprawy	72
2.2. Elektroniczne akta sprawy w polskim elektronicznym postępowaniu upominawczym	73
2.3. Gromadzenie i archiwizacja akt sądowych w formie cyfrowej	76
Dział 3. Digitalizacja repertoriów	78
Rozdział VI. Elektroniczne orzeczenia. Informatyzacja czynności w postępowaniu egzekucyjnym	82
Dział 1. Uwagi ogólne	82
Dział 2. Dopuszczalność elektronicznej postaci wyroku na gruncie k.p.c.	83
Dział 3. Rodzaje elektronicznych orzeczeń wydawanych w polskim epu	84
3.1. Elektroniczny nakaz zapłaty	84
3.2. Elektroniczna postać postanowień proceduralnych	84
Dział 4. E-orzeczenia w sądownictwie państw europejskich	85
4.1. Finlandia	85
4.2. Niemcy	86
4.3. Austria	87
Dział 5. Europejski elektroniczny nakaz zapłaty	87
Dział 6. Elektroniczny tytuł wykonawczy w elektronicznym postępowaniu upominawczym	89
Rozdział VII. Elektroniczne aspekty postępowania mediacyjnego i polubownego	91
Dział 1. Dopuszczalność e-mediacji w świetle obowiązujących przepisów k.p.c.	91
Dział 2. Arbitraż elektroniczny	92
Rozdział VIII. Informatyzacja postępowania wieczystoksięgowego	95
Dział 1. Digitalizacja ksiąg wieczystych – projekt Nowa Księga Wieczysta	96

Dział 2. Prowadzenie elektronicznej księgi wieczystej.....	97
2.1. Zakładanie i struktura księgi wieczystej. Rozpoznanie wniosku o wpis	97
2.2. Elektroniczna biurowość w wydziale wieczystoksięgowym	100
2.3. Odpis z elektronicznej księgi wieczystej	101
Dział 3. Migracja ksiąg wieczystych	102
3.1. Podstawy prawne. Pojęcie migracji ksiąg wieczystych i ich struktura	102
3.2. Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych. Ośrodki migracyjne	103
3.3. Przebieg migracji.....	104
Spis ilustracji	106
Bibliografia	107

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- a.s.c. – ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2004 r. Nr 161, poz. 1688 z późn. zm.)
- k.c. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.p.a. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071)
- k.p.c. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- k.p.k. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.r.o. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
- k.s.h. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.)
- konst. – Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- p.b. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 1997 r. Nr 140, poz. 939 z późn. zm.)
- p.n. – ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (Dz. U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369 z późn. zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu w sprawach przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2002 r. Nr 153, poz. 1270 z późn. zm.)
- p.u.s.p. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.)
- r.e.n.z. – rozporządzenia WE Nr 1896/2006 ustanawiającego postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz. U. L 399 z 30.12.2006 r., s. 1-32)
- r.u.s.p. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z 2007 r. Nr 38, poz. 249 z późn. zm.)
- u.d.i.p. – ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2001 r. Nr 112, poz. 1198 z późn. zm.)
- u.k. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. z 1997 r. Nr 133, poz. 882 z późn. zm.)
- u.k.s. – ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2005 r. Nr 167, poz. 1398 z późn. zm.)
- u.k.w.s.i. – ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o przenoszeniu treści księgi wieczystej do struktury księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym (Dz. U. z 2003 r. Nr 42, poz. 363)
- u.k.w.h. – ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. z 1982 r. Nr 19, poz. 147 z późn. zm.)
- u.p.e. – ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (Dz. U. z 2001 r. Nr 130, poz. 1450 z późn. zm.)

u.i.d.p.p.	– ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2005 r. Nr 64, poz. 565)
u.o.i.n.	– ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 1999 r. Nr 11, poz. 95)
u.o.d.o.	– ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 1997 r. Nr 133, poz. 883 z późn. zm.)
u.u.d.e.	– ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2002 r. Nr 144, poz. 1204 z późn. zm.)
z.o.s.s.	– zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych i innych działów administracji sądowej (Dz. Urzędowy MS z 2003 r. Nr 5, poz. 22)
ZPO	– Zivilprozessordnung

Czasopisma, publikatory

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. Urz. MS	– Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
MoP	– Monitor Prawniczy
Nier.	– Nieruchomości C.H. Beck
Pal.	– Palestra
PME	– Prawo Mediów Elektronicznych
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PS	– Przegląd Sądowy
Rej.	– Rejent

Inne

CIKW	– Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych
epn	– europejskie postępowanie nakazowe
epu	– elektroniczne postępowanie upominawcze
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
MS	– Minister Sprawiedliwości
NKW	– Nowa Księga Wieczysta
RPO	– Rzecznik Praw Obywatelskich
RZ	– Rejestr Zastawów
SN	– Sąd Najwyższy
SP	– Skarb Państwa
SWKW	– System Wpisów do Ksiąg Wieczystych
TK	– Trybunał Konstytucyjny
w.p.s.	– wartość przedmiotu sporu

Numery artykułów wskazane w niniejszej pracy bez podanego źródła wskazują na przepisy ustawy Kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r.

WSTĘP

Wyraźnie zaznaczający się w ostatnich latach postęp technologiczny i rozwój nowoczesnych form komunikowania oddziałuje na wszelkie sfery życia człowieka, w tym również na tę dziedzinę jego aktywności, jaką jest prawo. Obecnie obserwujemy wzrost znaczenia i kształtowanie się nowych dziedzin w nauce prawa, takich jak informatyka prawnicza czy prawo nowoczesnych technologii. Nie sposób nie dostrzec wpływu najnowszych technologii także na formę i przebieg postępowania cywilnego, zwłaszcza w kontekście już wprowadzonych nowelizacji k.p.c. Idea niniejszej pracy oraz zagadnienia w niej poruszane stanowią wyraz moich naukowych zainteresowań, obejmujących obok prawa mediów elektronicznych również tematykę cywilnoprocesową. Naturalne zatem stało się połączenie tych dwóch obszarów rozważań prawników w ramach niniejszego opracowania.

Głównym celem pracy jest przedstawienie założeń i struktury oraz przebiegu epu, jak również przegląd instytucji procesowych, które wykorzystują nowoczesne technologie. Praca składa się z ośmiu rozdziałów, z których każdy poświęcony jest poszczególnym aspektom procedury cywilnej. W pierwszym rozdziale pokusiłem się o analizę przyczyn komputeryzacji obrotu prawnego oraz zarysowanie regulacji prawnych wprowadzających nowoczesne technologie do postępowania cywilnego i instytucji z nim związanych. Kolejny rozdział obejmuje szczegółową analizę epu jako postępowania, które jest najbardziej jaskrawym przykładem wkraczania narzędzi informatycznych do wymiaru sprawiedliwości. Rozdziały III i IV traktują o wykorzystaniu technologii w ramach rutynowych czynności procesowych i postępowaniu dowodowym. Kolejny rozdział poświęcony został nieco mniej ważnym, choć praktycznym zagadnieniom elektronicznej biurowości w sądach. W rozdziale VI dokonałem krótkiej charakterystyki elektronicznych orzeczeń. Ostatnie dwa rozdziały traktują o specyficznych postępowaniach uregulowanych w k.p.c., w których wykorzystanie środków informatycznych odciska wyraźne piętno na ich przebiegu i uwypukla ich charakterystyczny cel.

Pragnę zaznaczyć, że kompleksowe przedstawienie zagadnień dotyczących nowoczesnych technologii w procedurze cywilnej przekracza ramy niniejszego opracowania, dlatego też praca niniejsza stanowi jedynie przyczynek do rozważań poświęconych analizie zjawiska digitalizacji i informatyzacji postępowania cywilnego.

ROZDZIAŁ I.

Zarys polskiego prawa nowoczesnych technologii w ujęciu procesowym

Dział 1. Geneza procesu digitalizacji procedury cywilnej

Coraz większa liczba codziennych aktywności człowieka podlega informatyzacji i automatyzacji. Źródeł tego zjawiska należy doszukiwać się nie tylko w dynamicznym rozwoju technologii czy chęci odciążenia człowieka od wykonywania niebezpiecznych czy powtarzalnych czynności, ale również w przemianach, jakie (globalnie) dokonują we współczesnym społeczeństwie. Zdaniem B. Wellmana jednym ze skutków rozwoju nowych technologii jest „powstanie *networked society*, społeczeństwa usieciowionego, w którym sieci teleinformatyczne stają się nową przestrzenią porozumienia i społecznego działania”¹. Rewolucja sieciowa sprawia, że jesteśmy świadkami transformacji społeczeństwa industrialnego w społeczeństwo informacyjne, w którym główną rolę odgrywa „informacja, traktowana jako szczególne dobro niematerialne, równoważne lub cenniejsze nawet od dóbr materialnych”². Co więcej, rozwijające się środki porozumiewania się na odległość, w tym zwłaszcza Internet, w znacznej mierze ułatwiają komunikowanie się, a więc w efekcie – obieg informacji. Sieci informatyczne nie pozostają także bez wpływu na kondycję demokracji i gospodarki³, wobec czego w prawodawstwach poszczególnych krajów zaczęto dostrzegać konieczność normatywnego uregulowania statusu globalnych środków komunikacji wykorzystujących nowe technologie. Jednocześnie też możliwe (a z uwagi na rosnące zapotrzebowanie i istniejące zasoby wręcz konieczne) stało się skorzystanie przez wymiar sprawiedliwości z korzyści jakie zapewniają zdobyte techniki. Począwszy od lat 60. (choć jeszcze nie na masową skalę) podjęto prace nad wdrożeniem technologii do procedur sądowych. Wykorzystanie komputerów oraz innych narzędzi ograniczało się jednak do sądowych czynności biurowych, względnie wspierania sędziów w wyszukiwaniu aktów prawnych czy orzeczeń stanowiących podstawę rozstrzygnięcia. Dopiero rozpowszechnienie komputerów osobistych oraz popularyzacja Internetu

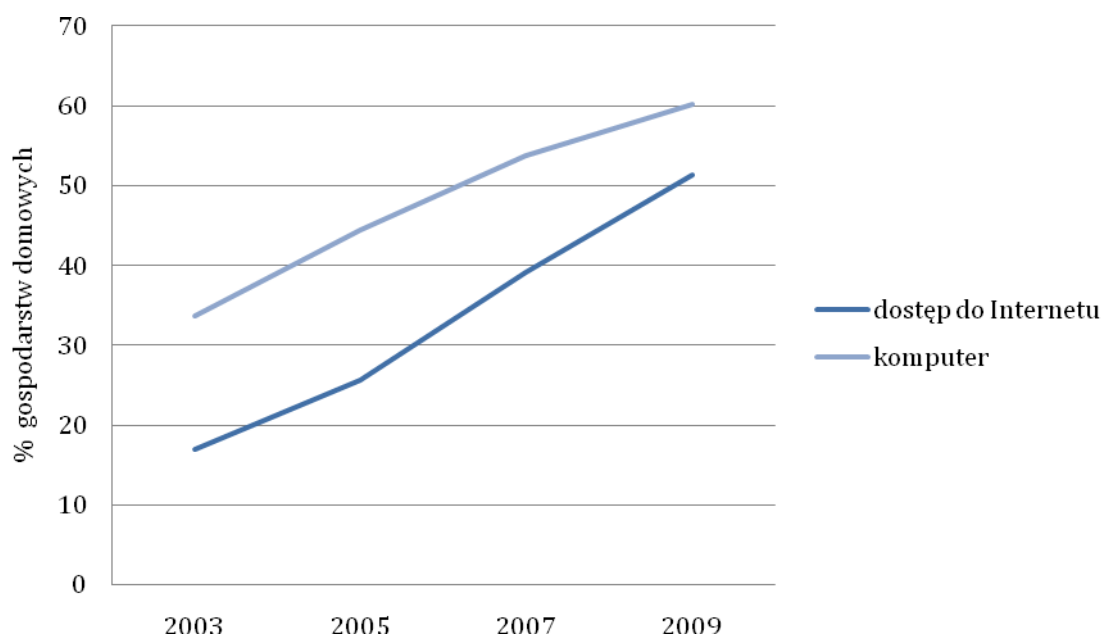
¹ E. Bendyk, *Ku społeczeństwu sieciowemu*, Niezbędnik Inteligenta Plus 2010, nr 2, s. 48.

² J. Gołaczyński, *Wymiar sprawiedliwości w warunkach społeczeństwa informacyjnego* (w:) *Sprawny sąd. Zbiór dobrych praktyk cz. 2*, red. Ł. Bojarski, wyd. C. H. Beck, Warszawa 2008, s. 83.

³ M. Nowina-Konopka, *Rola Internetu w rozwoju demokracji w Polsce*, wyd. Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2008; *Prawne i ekonomiczne aspekty komunikacji elektronicznej*, red. J. Gołaczyński, wyd. LexisNexis, Warszawa 2003.

sprawiły, że znacząco poszerzył się wachlarz możliwości zastosowania nowoczesnych technologii w prawie. Zwłaszcza procedura mogła sporo zyskać na wykorzystaniu wspomnianych urządzeń i programów – przyspieszenie postępowania, obniżenie kosztów czy możliwość komunikowania się z sądem bez wychodzenia z domu nie tylko ułatwiały bieżące funkcjonowanie sądów, ale również pogłębiały zaufanie do organów wymiaru sprawiedliwości⁴.

Proces informatyzacji polskiego społeczeństwa, choć rozpoczęty nieco później niż na Zachodzie i przebiegający wolniej, również rzutował na kształt przyjmowanych rozwiązań prawnych. Rosnąca liczba osób posiadających komputer i dostęp do Internetu (por. wykres poniżej), wzrost transakcji zawieranych drogą elektroniczną oraz intensyfikacja obrotu prawnego w Sieci sprawiły, że pojawiła się potrzeba wprowadzenia takich rozwiązań prawnych, które uwzględniałyby dorobek techniczny.

Ryc. 1. Wyposażenie gospodarstw domowych w Polsce w dostęp do Internetu i komputer (2003-2009)⁵

⁴ Więcej na ten temat w: R. Golat, *Internet – aspekty prawne*, wyd. Difin, Warszawa 2003, s. 20 i n.; P. Wąglowski, *Prawo w sieci. Zarys regulacji Internetu*, wyd. Helion, Gliwice 2005, s. 256 i n.; *Prawo Internetu*, red. P. Podrecki, wyd. LexisNexis, Warszawa 2004.

⁵ Wykres sporządzony na podstawie raportu *Diagnoza społeczna 2009*, red. J. Czapiński, T. Panek, wyd. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2009, s. 281

W dalszej części niniejszej pracy podejmę próbę przybliżenia wybranych obszarów polskiej procedury cywilnej wykorzystujących tego rodzaju technologie.

Dział 2. Informatyzacja postępowania cywilnego w Polsce *de lege lata*

Proces informatyzacji procedury cywilnej w Polsce jest zjawiskiem stosunkowo nowym, zapoczątkowanym w II połowie lat. 90 ubiegłego stulecia. Inaczej niż miało to miejsce w krajach Europy Zachodniej elektronizacja procedury (wykorzystanie narzędzi technicznych do usprawnienia czynności procesowych, tworzenie elektronicznych postępowań etc.) następowała bardzo powoli, napotykając na swojej drodze przeszkody nie tylko finansowe i organizacyjne, ale także mentalne. Oczywiście należy być także świadomym uwarunkowań historyczno-ekonomicznych, które z pewnością spowalniały proces informatyzacji postępowania cywilnego w krajach postkomunistycznych, nie należy ich jednak przeceniać. Dobrym przykładem kraju, który przełamuje stereotyp zacofanej gospodarki Europy Środkowo-Wschodniej jest Estonia, z powodzeniem wcielająca w życie kolejne usprawnienia nie tylko w ramach procesu cywilnego, ale również w obszarze właściwym dla administracji.

Potrzeba stosowania nowoczesnych technologii była wielokrotnie postulowana w literaturze, zwłaszcza w kontekście usprawniania postępowania regulowanego obecnie obowiązującym k.p.c. Przedstawiciele doktryny zwrócili także uwagę na zjawisko „starzenia się ustawy”, które nasiliło się „w związku z rozwojem nauki i techniki”⁶.

Podstawowe regulacje zawarte w k.p.c., które bezpośrednio normują elektroniczne instytucje w procedurze są stosunkowo nieliczne. Wśród nich należy wskazać na:

- art. 125 § 2 umożliwiający wnoszenie pism procesowych na informatycznych nośnikach danych;
- art. 187² przewidujący w określonych wypadkach możliwość wniesienia pozwu na informatycznych nośnikach danych;
- art. 235 dopuszczający przeprowadzenie wideokonferencji;
- art. 505²⁸-505³⁷ regulujące zasady i przebieg epu;

⁶ F. Zedler, *Co dalej z kodeksem postępowania cywilnego?* (w:) *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego*, wyd. Zakamycze, Kraków 2006, s. 326-327.

- art. 783 § 4 stanowiący o elektronicznym tytule wykonawczym.

Znacznie więcej jest natomiast aktów prawnych, które choć wprost nie odnoszą się do postępowania cywilnego, to jednak wywierają wpływ na jego przebieg. Kształtują one strukturę i sposób działania instytucji związanych z postępowaniem cywilnym bądź to postępowanie obsługujących. Do najważniejszych ustaw i rozporządzeń zaliczanych do tej grupy aktów prawnych należą:

- ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2005 r. Nr 64, poz. 565);
- rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 września 2005 r. w sprawie warunków organizacyjno-technicznych doręczania dokumentów podmiotom publicznym (Dz. U. z 2005 r. Nr 200, poz. 1651);
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 października 2005 r. w sprawie minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz. U. z 2005 r. Nr 212, poz. 1766);
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 września 2005 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu udostępniania danych zgromadzonych w rejestrze publicznym (Dz. U. z 2005 r. Nr 205, poz. 1692);
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 października 2005 r. w sprawie minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w formie elektronicznej (Dz. U. z 2005 r. Nr 214, poz. 1781).

Ponadto należy zwrócić uwagę na pojedyncze przepisy innych aktów prawnych, np.: § 23 r.u.s.p., art. 53 § 1 p.u.s.p., art. 58 ust. 2 u.p.e. etc.⁷

Wszystkie ww. akty normatywne pojawiają się w dalszej części niniejszej pracy, zaś rozwiązania przez nie przewidywane zostały usystematyzowane i poddane analizie.

⁷ Więcej na ten temat w: E. Gapska, *Zastosowanie elektronicznych form komunikacji w postępowaniu cywilnym (w:) Środki przekazu – informacja czy manipulacja?*, red. A. Balicki, wyd. KUL, Lublin 2008, s. 219 i n.

ROZDZIAŁ II.

Elektroniczne postępowanie upominawcze jako szczególny przykład informatyzacji postępowania cywilnego

Dział 1. Elektroniczne postępowanie upominawcze

1.1. Podstawy prawne i cel wprowadzenia nowego postępowania do k.p.c.

Głównym celem polskiego ustawodawcy przy wprowadzaniu do procedury cywilnej nowego rodzaju postępowania upominawczego było „uzupełnienie istniejącego modelu o postępowanie, które przyczyni się do sprawniejszego rozpoznawania roszczeń, dochodzonych obecnie w trybie przepisów o postępowaniu upominawczym”⁸. Jednocześnie w uzasadnieniu projektu ustawy wskazano na bardziej praktyczne zalety epu – odciążenie sądów od rozpoznawania drobnych spraw, w których stan faktyczny nie jest skomplikowany i nie wymaga prowadzenia postępowania dowodowego, oszczędności budżetowe związane z wykorzystaniem elektronicznych formularzy i doręczeniami elektronicznymi oraz elektroniczną archiwizacją akt, przyspieszenie i uproszczenie procedury oraz szereg innych atutów wpływających na zwiększenie dostępności do wymiaru sprawiedliwości oraz uczynienie go bardziej przystępnym. Poszczególne rozwiązania w tej materii omówione zostały w dalszej części niniejszego opracowania.

Elektroniczne postępowanie upominawcze zostało wprowadzone do k.p.c. *ustawą z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*⁹. Zgodnie z art. 10 ww. ustawy unormowanie w niej przewidziane weszły w życie z dniem 1 stycznia 2010 r., przy czym termin ten nie obejmował poszczególnych artykułów nakładających na Ministra Sprawiedliwości obowiązek wydania aktów wykonawczych – regulacje te stały się bowiem wiążące z dniem ogłoszenia ustawy, tj. z dniem 17 lutego 2009 r. Wyjątek określony powyżej został wprowadzony z uwagi na konieczność przygotowania rozporządzeń regulujących kwestie techniczne związane z wprowadzeniem nowych unormowań w zakresie postępowania cywilnego.

⁸ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 859; tekst dostępny na stronie internetowej Sejmu: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/859>

⁹ Dz. U. z 2009 r. Nr 26, poz. 156

Wprowadzone do k.p.c. elektroniczne postępowanie upominawcze stanowi nowe postępowanie odrębne i jest regulowane przepisami artykułów 505²⁸ – 505³⁷. Mając na względzie zachowanie systematyki kodeksu, jak też specyfikę i charakter epu, ustawodawca zdecydował się dodać w części pierwszej w księdze pierwszej w tytule VII k.p.c. nowy dział VIII zatytułowany „Postępowania elektroniczne”. Nieprzypadkowo ustawodawca użył w tytule działu liczby mnogiej, stanowiąc o postępowaniach elektronicznych – takie rozwiązanie nie tylko umożliwia wprowadzenie do kodeksu w dalszej perspektywie nowych postępowań elektronicznych, ale jednocześnie określa miejsce w ustawie, w którym będą one mogły być uregulowane. Pierwszy i jedyny rozdział działu VIII poświęcony został epu. Już z samej nazwy tego postępowania wynika, iż nawiązuje ono do konstrukcji postępowania upominawczego, regulowanego w artykułach 505¹ – 505¹⁴. Odniesienie to znajduje wyraz przede wszystkim w treści art. 505²⁸, który stanowi, iż: „W postępowaniu określonym w niniejszym rozdziale [o elektronicznym postępowaniu uproszczonym] stosuje się przepisy o postępowaniu upominawczym z odrębnościami wynikającymi z niniejszego rozdziału”. Jak wynika z powyższego, ustawodawca potraktował rozwiązania przewidziane dla „zwykłego” postępowania upominawczego jako punkt wyjścia dla regulacji nowego rodzaju postępowania, jakim jest epu. U podstaw takiego stanowiska legło przekonanie ustawodawcy, iż z uwagi na charakter i założenia postępowania upominawczego, jest ono najbardziej odpowiednie do osiągnięcia zakładanego celu nowelizacji, tj. maksymalnego uproszczenia i przyspieszenia dochodzenia roszczeń przez digitalizację czynności procesowych stron oraz czynności sądu. W konsekwencji epu należy uznać za odmianę postępowania upominawczego, którą cechują charakterystyczne i wyłącznie właściwe dla tego postępowania sposoby wnoszenia pozwu oraz prowadzenie akt postępowania w systemie teleinformatycznym. Zachowany natomiast zostaje – tak jak w „zwykłym” postępowaniu upominawczym – nieograniczony zakres podmiotowy, katalog przesłanek wyłączających wydanie nakazu, treść nakazu etc.

Ryc. 2. Strona główna e-sądu¹⁰

1.2. Główne założenia elektronicznego postępowania upominawczego

Wśród regulacji, które mają przyczynić się do realizacji idei i założeń elektronicznego postępowania upominawczego wskazać należy następujące rozwiązania (zagadnienia wskazane w punktach 7-10 zostały szczegółowo omówione w kolejnych rozdziałach niniejszej pracy):

- 1) **Objęcie zakresem przedmiotowym nowelizacji roszczeń właściwych dla „zwykłego” postępowania upominawczego poprzez odniesienie się do treści obecnie obowiązującego art. 498 § 1 k.p.c.**, który przewiduje rozpoznawanie w tym postępowaniu roszczeń pieniężnych, a także innych (roszczeń), wskazanych przez przepisy szczególne. Ponadto ustawodawca umożliwił stosowanie epu także w sprawach gospodarczych, co wiąże się z wprowadzeniem nowego art. 479^{1a} i regulacją art. 505²⁹. Pierwszy z powołanych przepisów wyłącza możliwość stosowania regulacji o postępowaniu w sprawach gospodarczych przewidzianych w dziale IVa przy rozpatrywaniu spraw gospodarczych w epu. W myśl drugiego przepisu „w

¹⁰ <https://www.e-sad.gov.pl/Default.aspx>

elektronicznym postępowaniu upominawczym nie stosuje się przepisów o innych niż wymienione w art. 505²⁸ postępowaniach odrębnych”, a więc przepisów innych niż o „zwykłym” postępowaniu upominawczym. W tym stanie rzeczy rośnie atrakcyjność epu dla przedsiębiorców, którzy korzystając z możliwości wniesienia e-pozwu zwolnieni będą od zachowania daleko idących rygorów przewidzianych w art. 479¹ i n., w tym zwłaszcza tzw. prekluzji dowodowej.

- 2) **Nieograniczony zakres podmiotowy postępowania** – rozwiązanie to ma pozwolić na upowszechnienie się tego rodzaju postępowania zwłaszcza wśród tzw. powodów masowych, którzy występują z roszczeniami udokumentowanymi fakturami bądź rachunkami. Brak ograniczeń podmiotowych pozwoli także na skorzystanie z tego rodzaju postępowania osobom fizycznym, dochodzącym drobnych roszczeń pieniężnych wynikających m.in. z umów i weksli.
- 3) **Przekazanie wszystkich spraw w ramach epu jednemu sądowi.** Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawiają względy natury technicznej, związane z koniecznością zainstalowania odpowiedniej infrastruktury informatycznej, co w przypadku wyznaczenia kilku sądów wiązałoby się z radykalnym wzrostem kosztów wprowadzenia proponowanych rozwiązań. Uzasadnione wydaje się przyjęcie przez ustawodawcę, iż sądem właściwym do rozpoznania tego rodzaju spraw będzie sąd rejonowy. Wynika to chociażby z faktu, iż większość spraw rozpoznawanych w postępowaniu upominawczym należy do właściwości sądów rejonowych. Prawodawca poszedł jednak nieco dalej – nieliczne sprawy rozpoznawane dotychczas w sądach okręgowych zostały włączone do właściwości sądów rejonowych, co pociągnęło za sobą konieczność zmiany brzmienia art. 17 pkt 4 k.p.c. przez wyłączenie spod właściwości sądów okręgowych spraw rozpoznawanych w epu. Do rozpoznawania spraw zakwalifikowanych do epu powołano dla całego kraju jeden wydział sądu rejonowego zajmujący się wyłącznie tym rodzajem spraw – XVI Wydział Cywilny Sądu Rejonowego w Lublinie¹¹. Jednakże trzeba

¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2009 r. w sprawie ustalenia sądu rejonowego, któremu przekazuje się rozpoznanie spraw w elektronicznym postępowaniu

zaznaczyć, że delegowanie do orzekania w epu jednego sądu właściwego nie ma charakteru stałego i ostatecznego. W sytuacji, gdyby ilość wpływających w tym postępowaniu spraw powodowała niewydolność sądu, a względy racjonalnego zarządzania wymiarem sprawiedliwości przemawiały za wskazaniem również innych, odpowiednio wyposażonych wydziałów sądów rejonowych, wówczas Minister Sprawiedliwości może w drodze rozporządzenia wskazać inne właściwe sądy rejonowe. Możliwość taką zapewniają znowelizowane przepisy p.u.s.p.

- 4) **Wypożyczenie referendarzy sądowych w uprawnienia do wydawania nakazów zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym.** Nowe brzmienie art. 353¹ § 2 k.p.c. wprowadzające możliwość orzekania przez referendarzy w e-postępowaniu pozostaje w funkcjonalnej zgodzie z dotychczasową treścią tego przepisu, który przewiduje analogiczne rozwiązanie dla „zwykłego” postępowania upominawczego. Tym samym za nieuzasadnione uznać należy obawy środowiska sędziowskiego (reprezentowanego przez Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”), zawarte w opinii do projektu nowelizacji, w której kwestionowana jest konstytucyjność analizowanego przepisu.
- 5) **Odejście od aktualnego modelu sprzeciwu od nakazu zapłaty przez eliminację poszczególnych jego elementów.** Art. 505³⁵ przewiduje, że sprzeciw od nakazu zapłaty nie wymaga uzasadnienia i przedstawienia dowodów. Jedyny wyjątek dotyczy przytoczenia zarzutów, które należy zgłosić przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy pod rygorem utraty prawa do ich powoływania. W konsekwencji treść sprzeciwu ograniczy się do stwierdzenia, że pozwany neguje roszczenie i już samo to spowoduje utratę mocy przez nakaz sądowy w całości. W ten sposób ustawodawca powraca do koncepcji sprzeciwu w postępowaniu upominawczym, która funkcjonowała do noweli k.p.c. z maja 2000 r. Skuteczne wniesienie sprzeciwu powoduje przekazanie sprawy do sądu według właściwości ogólnej, w którym dalsza procedura toczy się według przepisu art. 505³⁷ i przepisów właściwych dla postępowania, w którym sprawa będzie rozpoznawana.

upominawczym należących do właściwości innych sądów rejonowych (Dz. U. z 2009 r. Nr 220 poz. 1728).

6) Wprowadzenie mechanizmu umożliwiającego elektroniczne opłacenie pozwu na wzór rozwiązań przyjętych w handlu elektronicznym. Sposoby

uiszczania opłat zostały określone w rozporządzeniu regulującym sposób uiszczania opłat w postępowaniu cywilnym¹², które przewiduje się wnoszenie opłat sądowych za pomocą środków dwojakiego rodzaju:

- poprzez klasyczny przelew (przy czym ta forma pozwala na dodatkową identyfikację wnoszącego pozew) albo
- za pośrednictwem systemów rozliczeniowych (np. karty kredytowe, przelewy *online*)¹³.

Odpowiednią opłatę, jaką należy uiścić w związku z wniesieniem pozwu, wskaże automatycznie system teleinformatyczny przy wypełnianiu pozwu. Odmiennością w stosunku do klasycznego postępowania upominawczego i postępowania w ogóle jest wyłączenie stosowania instytucji zwolnienia od kosztów sądowych z mocy orzeczenia sądu i ustanowienia adwokata z urzędu. W związku z tym rozwiązaniem pojawiły się liczne zastrzeżenia, zwłaszcza podnoszące zarzut naruszenia prawa powoda do możliwości skorzystania z usług wykwalifikowanego pełnomocnika. Takie argumenty uznać należy za bezzasadne – korzystanie z epu ma charakter fakultatywny, zaś powód, chcąc skorzystać z pomocy prawnej z urzędu bądź zwolnienia od kosztów, może wytoczyć powództwo w ramach tradycyjnego postępowania upominawczego. Nadto rozpoznawanie ewentualnych wniosków o zwolnienie od kosztów w sposób znaczący wydłużałoby postępowanie, co stoi w sprzeczności z założeniami proponowanych zmian. W zamian jednak przewidziano pewne udogodnienia natury finansowej mające stanowić zachętę do korzystania z epu. Najistotniejsze znaczenie ma uiszczanie opłaty od pozwu w wysokości $\frac{1}{4}$ z 5% od w.p.s.¹⁴. Ponadto, z uwagi na fakt, iż w epu nie dołącza się pełnomocnictwa, nie będzie miał zastosowania obowiązek uiszczenia opłaty skarbowej od

¹² Por. § 2a ust. 1 oraz § 3 ust. 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 stycznia 2006 r. w sprawie sposobu uiszczania opłat sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 21, poz. 199 z późn. zm.).

¹³ Regulamin płatności elektronicznych dokonywanych za pomocą strony internetowej znajduje się na stronie WWW e-sądu (por. przypis nr 3).

¹⁴ Por. art. 19 ust. 2 pkt 2 u.k.s.

pełnomocnictwa, nakładany przez art. 6 ustawy o tejże opłacie¹⁵. Warto także zwrócić uwagę na szczególny warunek formalny pozwu w epu, którym jest uiszczenie opłaty¹⁶ – niespełnienie tego wymogu uniemożliwia wniesienie pozwu, a co za tym idzie – skuteczne wytoczenie powództwa. W piśmiennictwie wskazuje się, że „uiszczenie opłaty od pozwu stanowi (...), co do zasady, warunek konstruktywny czynności procesowej, jaką stanowi wytoczenie powództwa”. W praktyce system teleinformatyczny obsługujący epu pozwoli na wniesienie pisma wszczynającego powództwo dopiero w wypadku „nieodwołalnego zainicjowania procedury opłacenia pisma”¹⁷. Już w uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej epu wskazano, że tego rodzaju rozwiązania ma na celu zapobieżenie pieniactwu procesowemu (rozumianemu jako bezpodstawne wszczynanie postępowania), jak również ewentualnemu fałszowaniu tożsamości powoda¹⁸.

- 7) **Wyłącznie elektroniczna forma pism procesowych powoda** (por. dział 1. w rozdziale III).
- 8) **Dokonywanie doręczeń za pomocą systemu teleinformatycznego** (por. dział 2. w rozdziale III).
- 9) **Prowadzenie akt postępowania i repertoriów wyłącznie w postaci elektronicznej** (por. dział 2.2. w rozdziale V).
- 10) **Elektroniczny tytuł wykonawczy** (por. dział 6. w rozdziale VI).

Omówione w niniejszej pracy rozwiązania stanowią istotę postępowania elektronicznego, nadmienić jednak należy, iż nie wyczerpują one zagadnień związanych z odmiennościami elektronicznego postępowania upominawczego w stosunku do pozostałych postępowań przewidzianych w k.p.c. Z uwagi jednak na charakter niniejszej pracy nie sposób jest w sposób szczegółowy omówić wszystkich odrębności tej szczególnej postaci postępowania.

¹⁵ Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej „obowiązek zapłaty opłaty skarbowej powstaje [...] od **złożenia** dokumentu stwierdzającego udzielenie pełnomocnictwa lub prokury oraz od jego odpisu, wypisu lub kopii – z chwilą złożenia dokumentu w [...] sądzie”; w epu do pozwu nie załącza się nie tylko załączników dokumentów, ale również pełnomocnictwa (por. art. 126 § 3¹).

¹⁶ O uiszczeniu należnej opłaty jako o wymaganiu formalnym pisma procesowego por. S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2008, s. 39.

¹⁷ S. Cieślak, *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, MoP 2010, nr 7, s. 365.

¹⁸ Uzasadnienie projektu..., *op. cit.*, s. 9; na okoliczności te uwagę zwrócił także S. Cieślak, *Elektroniczne...*, *op. cit.*, s. 365.

1.3. Funkcjonowanie i ocena nowego postępowania odrębnego

Uruchomienie e-sądu nie przebiegło bez komplikacji (opóźnienie w przeprowadzce wydziału do nowego budynku, zainstalowanie telefonów dopiero po blisko dwóch miesiącach, szereg proceduralnych wątpliwości) jednak już w ciągu pierwszych dwóch tygodni funkcjonowania w systemie teleinformatycznym zarejestrowało się ok. 1,5 tys. użytkowników¹⁹. Według stanu na dzień 1.03.2010 r. do e-sądu wpłynęło 68.356 pozwów, z których rozpoznano 48953.

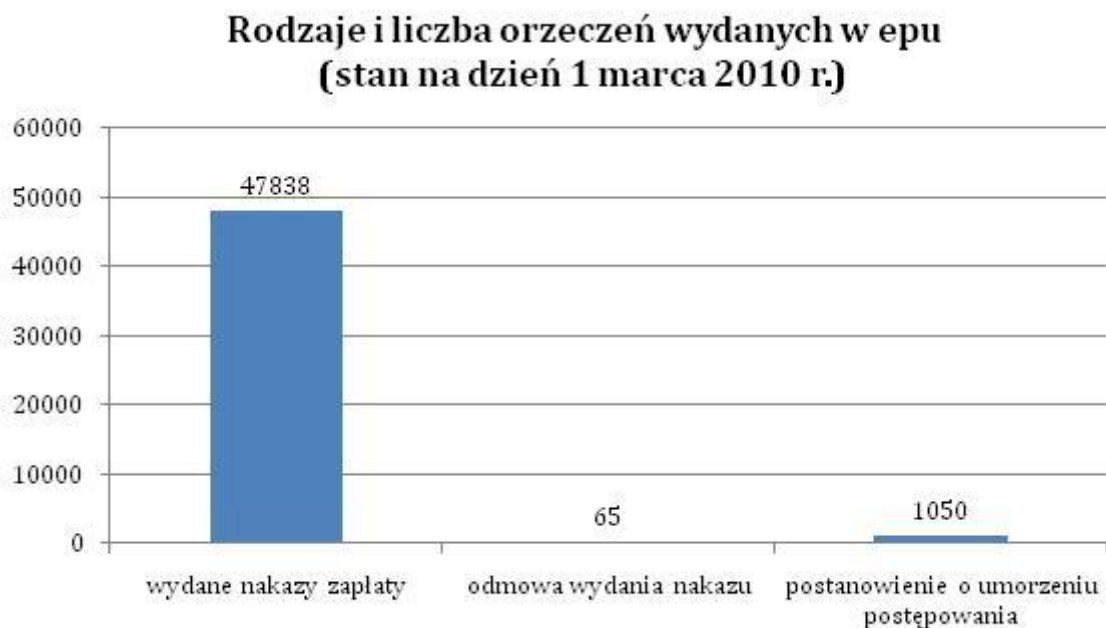

Ryc. 3. Ilość spraw przyjętych i rozpoznanych w epu od początku 2010 r.²⁰

Rodzaje wydanych w tych sprawach orzeczeń prezentuje poniższy diagram:

¹⁹ Stan na dzień 21.01.2010 r.; informacja zamieszczona w: M. Domagalski, *Elektroniczne pozw-y zał-ży e-s-ąd*, Rzeczpospolita, Prawo co dnia Nr 20 (8531), s. C1.

²⁰ Wykres sporządzony na podstawie danych zamieszczonych w: M. Domagalski, *E-s-ąd orzeka pełną parą, a ulgi nie widać*, Rzeczpospolita, Prawo co dnia Nr 51 (8562), s. C4.

Ryc. 4. Struktura orzeczeń wydanych w epu w pierwszych miesiącach funkcjonowania²¹

Z oceną skutków wprowadzonej regulacji w przedmiocie epu zasadniczo należy wstrzymać się jeszcze przez jakiś czas, przynajmniej do momentu, gdy przewyższone zostaną wszelkie przeszkody natury technicznej, a orzekający referendarze sądowi i urzędnicy sekretariatu wdrożą się w nowe przepisy i warunki orzekania. Pozwoli to na pogłębioną analizę funkcjonowania e-sądu, a także wykaze ewentualne trudności oraz nieprzewidziane przez ustawodawcę sytuacje faktyczne i luki w prawie ograniczające lub negatywnie wpływające na stosowanie w praktyce przepisów o postępowaniu elektronicznym. Trudno jednak opierać się jedynie na założeniach ustawodawcy i prognozowanych korzyściach płynących z elektronicznego usprawnienia funkcjonowania sądów w sytuacji, gdy inne próby usprawnienia działalności sądów i organów administracji publicznej poprzez wprowadzenie nowoczesnych technologii napotykały na przeszkody tworzone przez samego prawodawcę lub utrudnienia natury logistycznej. O tym, jak skomplikowane i długotrwałe w Polsce jest wprowadzenie rozwiązań wykorzystujących środki elektronicznej komunikacji, świadczy chociażby projekt wprowadzenia tzw. „zerowego okienka” przy rejestracji działalności gospodarczej polegającego na złożeniu odpowiedniego wniosku przez

²¹ *ibidem*

Internet, który ostatecznie ma zostać zrealizowany dopiero w 2011 r. Przy tej okazji należy nadmienić, że samo utworzenie „jednego okienka” miało miejsce 2 lata po planowanym terminie i zamiast uprościć dotychczasowe procedury, dodatkowo je skomplikowało, wywołując szereg zastrzeżeń ze strony organizacji grupujących przedsiębiorców. Również niewydanie przez Ministra Sprawiedliwości odpowiednich rozporządzeń do art. 125 § 4 przewidującego możliwość wnoszenia pism procesowych na elektronicznych nośnikach informatycznych, jak też długi okres oczekiwania na rozporządzenia wykonawcze do ustaw z innych dziedzin prawa znacząco ogranicza możliwość zastosowania nowych technologii w relacjach obywatel-państwo.

Niewątpliwie jednak za pozytywne należy uznać samo działanie ustawodawcy zmierzające do wprowadzenia do k.p.c. regulacji pozwalającej stronom kontaktować się z sądem drogą elektroniczną. Brak tego typu regulacji stanowił do tej pory przedmiot krytyki ze strony nie tylko przedstawicieli doktryny, ale i praktyków prawa, a ponadto negatywnie wyróżniał postępowanie cywilne jako jedyne, które nie zawierało tego typu rozwiązań. Należy zwrócić uwagę zwłaszcza na swego rodzaju zacofanie k.p.c. w stosunku do procedury administracyjnej, która przewiduje szeroki wachlarz form kontaktowania się z uczestnikami postępowania z wykorzystaniem komunikacji elektronicznej. Znajduje to wyraz chociażby w rozległości regulacji prawnych, wśród których szczególne znaczenie ma zwłaszcza rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 listopada 2006 r. w sprawie sporządzania i doręczania pism w formie dokumentów elektronicznych²².

O potencjalnie istotnym znaczeniu epu świadczy zamiar zastąpienia nim w przyszłości „zwykłego” postępowania upominawczego. Jest to prawdopodobne o tyle, że w licznych środowiskach prawniczych pojawiają się postulaty rezygnacji z wielu postępowań odrębnych, w tym także z postępowania uproszczonego. Jednocześnie wskazuje się na konieczność pozostawienia w miejsce kilku podobnych postępowań (zwłaszcza uwaga ta dotyczy postępowań: uproszczonego, upominawczego i nakazowego) jednej ich odmiany, pozwalającej na szybkie i sprawne rozwiązywanie drobnych spraw o nieskomplikowanym stanie faktycznym. Jak się wydaje najlepszym rozwiązaniem byłoby objęcie tych spraw zakresem regulacji poświęconej epu.

²² Dz. U. z 2006 r. Nr 227, poz. 1664.

Jedną z korzyści związanych z wprowadzeniem epu będzie z pewnością redukcja kosztów funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Skomasowanie wszystkich spraw w jednym sądzie oraz wyeliminowanie papierowych dokumentów i znaczące ograniczenie kosztów tradycyjnych doręczeń w założeniu projektodawców umożliwi oszczędności na poziomie 15 mln zł rocznie²³. Odnosząc tę wartość do dotychczasowych wydatków związanych z załatwianiem spraw cywilnych w postępowaniu uproszczonym pozwoli to na 70% redukcję kosztów. Co więcej, w przekonaniu ekspertów opracowujących projekt nowelizacji, „całkowite nakłady na system powinny skompensować się z oszczędnościami już w pierwszym roku jego funkcjonowania, a dalsze lata przyniosą już istotne oszczędności”²⁴.

Duże nadzieje z wprowadzeniem do k.p.c. elektronicznego postępowania upominawczego wiążą także przedsiębiorcy. Przedstawiony organizacjom przedsiębiorców do zaopiniowania projekt zmian w kodeksie spotkał się z dużym zainteresowaniem. Pełną aprobatę dla idei projektu wyraziły *Business Centre Club* oraz Krajowa Izba Gospodarcza²⁵. Zdaniem przedsiębiorców zaproponowane przez ustawodawcę regulacje – o ile tylko zapewnione zostanie właściwe zaplecze logistyczno-techniczne oraz zachowana zostanie dyscyplina w wydaniu odpowiednich aktów prawnych – w znacznym stopniu przyczynią się do rozwoju przedsiębiorczości w kraju. Wpływ na to będzie miała możliwość bezzwłocznego zainicjowania postępowania sądowego, a co za tym idzie szybkiego uzyskania rozstrzygnięcia pozwalającego na wyegzekwowanie zasądzonej należności²⁶.

²³ Ocena skutków regulacji stanowiąca załącznik do projektu ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy ..., druk nr 859.

²⁴ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy..., *op. cit.*

²⁵ Ocena skutków regulacji..., *op. cit.*

²⁶ O epu także w następujących publikacjach: S. Cieślak, *Elektroniczne...*, *op. cit.*; s. 359 i n.; M. Manowska, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2010, s. 262-279; K. Jasińska, A. Lejko, *Komentarz do niektórych przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego* (Dz.U.64.43.296) LEX/el. 2010; K. Weitz, *Komentarz do art. 505²⁸ – 505³⁷* (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 2, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 863 i n.; S. Kotecka, *Elektroniczne postępowanie upominawcze (Polska)* [w:] *Informatyzacja postępowania sądowego w prawie polskim i wybranych państwach*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 200-207; Ł. Goździaszek, *Informatyczny przełom w postępowaniu cywilnym? Rozważania nad elektronicznym postępowaniem upominawczym*, Pal. 2009, nr 9-10, s. 81-87; P. Potejko, *Elektroniczne postępowanie upominawcze – fikcja wymiaru sprawiedliwości?*, MoP 2010, nr 1, s. 16 i n.

Dział 2. Przyspieszone elektroniczne postępowania sądowe w wybranych krajach Europy

2.1. Wprowadzenie

Propozycja utworzenia epu w polskim systemie postępowania cywilnego nawiązuje do przyjętych i z powodzeniem realizowanych rozwiązań w zakresie e-sądownictwa funkcjonujących w Wielkiej Brytanii i Niemczech. Ustawodawstwa tych państw w aspekcie promowania elektronicznego sądownictwa uznawane są powszechnie za wzorcowe, zarówno pod względem prawnym, jak i technicznym. Ze względu na ograniczoną objętość w niniejszym dziale omówiono jedynie rozwiązania przyjęte w prawie angielskim i niemieckim, jako reprezentatywne dla różnych modeli epu. Warto nadmienić, że ten rodzaj postępowania cywilnego funkcjonuje także w Austrii i Czechach, zaś holenderski parlament przyjął w 2009 r. projekt ustawy wprowadzającej do procedury cywilnej epu²⁷.

2.2. Money Claim Online, Anglia

Na szczególną uwagę zasługuje angielska instytucja *Money Claim Online*, powołana do życia w 2001 r.²⁸. Umożliwia ona przeprowadzenie postępowania, które wszczynane jest przez wypełnienie prostego formularza umieszczonego na powszechnie dostępnym portalu internetowym. Pozwany ma możliwość obrony swoich praw poprzez wniesienie drogą elektroniczną lub tradycyjną odpowiedzi na pozew, a także powództwa wzajemnego. W dalszym toku tak wszczętego postępowania, jego uczestnicy uzyskują możliwość elektronicznego śledzenia przebiegu sprawy oraz zapoznawania się na bieżąco z jej stanem.

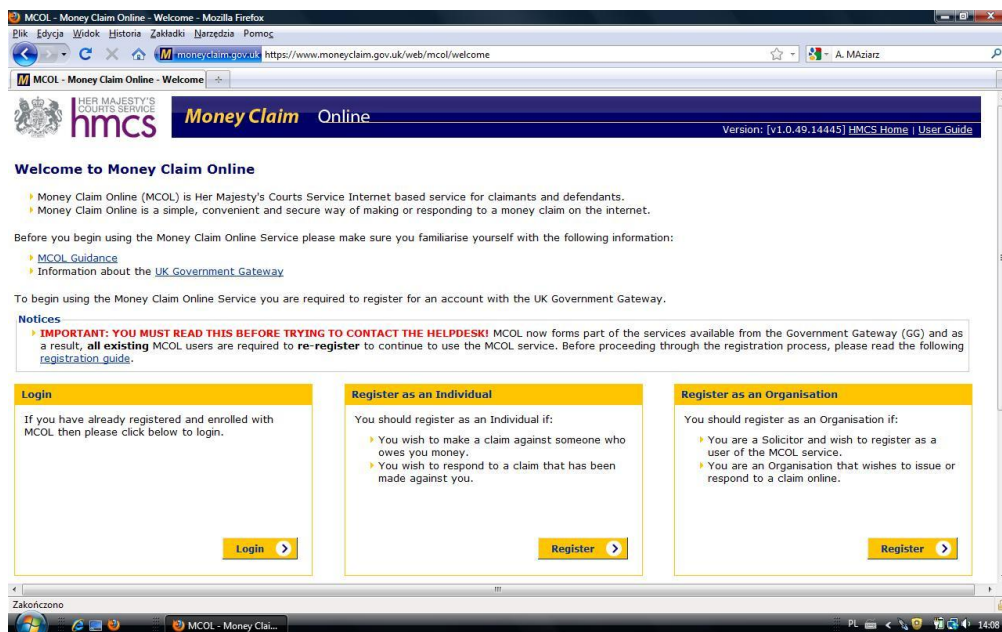
Do rozpoznawania spraw w ramach *Money Claim Online* wyznaczony został jeden sąd, którym jest sąd hrabstwa Northampton. Według danych angielskiego resortu sprawiedliwości²⁹ w latach 2007-2008 sąd ten rozpoznał 152.000 pozwów, a więc więcej niż jakikolwiek inny sąd na terenie Anglii i Walii. Przyczyną popularności

²⁷ Więcej o regulacjach innych państw dotyczących epu m.in. w: A. Harast, *Elektroniczne postępowanie upominawcze (sądowe) w wybranych państwach Unii Europejskiej*, MoP 2009, nr 20, s. 1087 i n.; S. Kotecka, *Elektroniczne postępowanie upominawcze (Austria)* [w:] *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 132-137.

²⁸ P. Pęcherzewski, *Angielski sposób na sprawny i prosty e-sąd*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22, s. 39; A. Garlacz, *Money Claim Online – składanie pozwów przez Internet w Anglii i Walii*, e-Biuletyn 2006, nr 3.

²⁹ <http://www.hmcourts-service.gov.uk/cms/mcol.htm>

elektronicznej formy postępowania należy dopatrywać się przede wszystkim w przejrzystości i prostocie obsługi stron WWW umożliwiających wniesienie elektronicznego pozwu. Istotne znaczenie miała także szeroko zakrojona rządowa akcja informacyjna, w ramach której zostały zaprezentowane możliwości e-sądu, czynności, jakich można dokonać za pomocą portalu oraz szczegółowa „instrukcja obsługi” *Money Claim Online*.

Ryc. 5. Główna strona portalu *Money Claim Online*

Kluczowym rozwiązaniem mającym dodatkowo zachęcić potencjalnych użytkowników do (korzystania z możliwości) e-sądu była rezygnacja z konieczności posługiwania się przez nich podpisem elektronicznym. W praktyce jedyne wymogi techniczne stawiane osobom chcącym korzystać z e-sądu obejmują posiadanie łącza internetowego i aktualnej wersji przeglądarki stron WWW. Powodzenie projektu e-sądu w drobnych sprawach cywilnych zachęciło ustawodawcę do wprowadzenia w 2006 r. kolejnej formy elektronicznego postępowania – *Possession Claim Online*³⁰. Procedura ta umożliwia rozpoznawanie spraw o posiadanie nieruchomości, głównie powództw eksmisyjnych. Wyniki programu pilotażowego wskazują, że również informatyzacja postępowania w sprawach z zakresu posiadania zakończy się

³⁰ P. Pęcherzewski, *op. cit.*, s. 40.

powodzeniem i powszechnie przyjmie się w społeczeństwie angielskim jako uproszczony sposób dochodzenia roszczeń.

2.3. *Mahnverfahren, Niemcy*

Nieco odmienny model postępowania cywilnego z wykorzystaniem elementów elektronicznych przewiduje *Zivilprozessordnung*. Przede wszystkim należy wskazać na wykorzystanie nowoczesnych technologii zarówno w postępowaniu zwykłym jak i w postępowaniu odrębnym (upominawczym).

Oдноśnie zwykłego trybu postępowania niemiecki ustawodawca, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom praktyków prawa, wprowadził w § 130a ZPO możliwość wnoszenia pozwu do sądu także w formie dokumentu elektronicznego. W założeniu niemieckiego legislatora elektroniczna forma wniesienia pozwu stanowi jedynie udogodnienie techniczne w relacjach między powodem a sądem, nie powoduje natomiast ani prowadzenia akt postępowania w formie elektronicznej, ani wydania tą drogą orzeczenia³¹. Wniesienie kwalifikowanego pisma procesowego, jakim jest pozew, za pośrednictwem dokumentu elektronicznego (wiadomości e-mail) powoduje zatem wszczęcie zwykłego postępowania cywilnego, przy czym sąd do którego pismo takie wpłynęło, obowiązany jest pozew wydrukować i po badaniu wymogów formalnych dołączyć go do akt sprawy³².

Począwszy od 1.05.2007 r. do niemieckiego porządku prawnego wprowadzono zautomatyzowaną formę postępowania upominawczego, które jest odpowiednikiem polskiego epu³³. Właściwym do rozpoznania spraw w tym postępowaniu będzie działający w każdym landzie Centralny Sąd Upominawczy, przy czym właściwość miejscowa ustalana jest na podstawie § 689 ZPO, tj. według miejsca zamieszkania (siedziby) podmiotu składającego pismo wszczynające postępowanie. Одноśnie wniosku o wydanie nakazu zapłaty w omawianym postępowaniu, nie dołącza się do

³¹ A. Zawisłańska, *Elektroniczny pozew – realia polskiego ustawodawstwa a niemieckie rozwiązania legislacyjne*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22, s. 29.

³² Warto w tym miejscu nadmienić, że obok wnoszenia pozwu w formie dokumentu elektronicznego niemiecka ustawa przewiduje także szereg innych ułatwień tak dla sądu, jak też dla uczestników postępowania. Udogodnienia te przybierają postać m.in. elektronicznych doręczeń czy sądowych dokumentów elektronicznych. Ze stosowaniem tych przepisów wiąże się jednak pewne istotne ograniczenie, jakim jest konieczność zaopatrywania pism przesyłanych w ramach korespondencji między uczestnikiem postępowania a sądem w kwalifikowany podpis elektroniczny.

³³ W terminologii ZPO nie występuje sformułowanie „elektroniczne postępowanie upominawcze” (por. B. Kaczmarek, *Postępowanie upominawcze (Niemcy)* [w:] *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 77).

niego żadnych dokumentów, jak również nie jest możliwe zgłaszanie jakichkolwiek środków dowodowych³⁴. Warunkiem *sine qua non* skuteczności wniosku jest natomiast konieczność opatrzenia go kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Nie bez znaczenia dla toku postępowania jest forma wniosku – można go złożyć w trojkiej postaci: na papierze, nośniku informatycznym albo drogą elektroniczną. O ile w ostatnim przypadku poprawne wypełnienie wniosku zweryfikuje automatycznie system informatyczny (wskazując na ewentualne błędy lub eliminując pozwy, w ramach których dochodzone są roszczenia niepodlegające rozpoznaniu w postępowaniu upominawczym), o tyle papierowa wersja musi być sporządzona na właściwym formularzu³⁵. Użycie blankietu innego niż wzorcowy uniemożliwi odczytanie pozwu przez program sądowy obsługujący postępowanie³⁶.

Zasadnicza różnica między *Mahnverfahren* a angielskim i polskim rozwiązaniem dotyczy roli nowoczesnych technologii w postępowaniu – niemiecka procedura jest w pełni zautomatyzowana, co oznacza, że system informatyczny pełni nie tylko funkcję służebną (wspierającą organy procesowe), ale również orzeczniczą. Wydanie nakazu zapłaty nie wymaga „interwencji ze strony czynnika ludzkiego”, gdyż jego treść jest generowana przez wewnątrzsądowy system komputerowy³⁷. Ta wyjątkowość niemieckiej regulacji jest bardzo kontrowersyjna – podstawowy zarzut, jaki jest wysuwany przeciwko automatyzacji postępowania to wyeliminowanie człowieka z orzekania, a co za tym idzie – „odhumanizowanie prawa”. Wydaje się jednak, że pragmatyzm i precyzja przepisów ZPO, zapewniające skuteczność elektronicznej postaci postępowania upominawczego dają bardziej wymierne efekty niż postulowane przez niektórych antropocentryczne spojrzenie na procedurę cywilną.

³⁴ *ibidem*, s. 78.

³⁵ Odpowiednie formularze i programy służące do ich wypełnienia znajdują się na stronie WWW: <https://www.online-mahntrag.de>

³⁶ A. Harast, *Elektroniczne postępowanie...*, *op. cit.*, s. 1087.

³⁷ *ibidem*.

ROZDZIAŁ III.

Elektronizacja czynności procesowych w postępowaniu cywilnym

Dział 1. Pisma procesowe

1.1. Pisma procesowe wnoszone na informatycznych nośnikach danych

1.1.1. Podstawy prawne

Ustawą z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji³⁸ zmieniono dotychczasowe brzmienie art. 125, dodając doń m.in. paragraf 2 w następującej redakcji: „Jeżeli przepis szczególny tak stanowi, pisma procesowe wnosi się na urzędowych formularzach lub na elektronicznych nośnikach informatycznych”. W zamyśle prawodawcy wprowadzony przepis miał na celu udostępnienie uczestnikom postępowania nowej metody wnoszenia pism procesowych. Szczegółowe zasady i warunki korzystania z elektronicznych nośników informatycznych określić miał w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości na podstawie delegacji zawartej w art. 125 § 4 k.p.c. Pomimo upływu 10 lat od uchwalenia zmian w procedurze cywilnej do chwili obecnej ww. akt wykonawczy nie został wydany. Wspomnianą na wstępie nowelą k.p.c. wprowadzono także możliwość wnoszenia pozwów na elektronicznych nośnikach danych, przy czym dokonanie tej czynności możliwe było w ściśle określonych wypadkach³⁹.

Ze względu na pojawiające się w ustawach i innych aktach prawnych liczne rozbieżności w nazewnictwie instytucji prawnych wykorzystujących nowoczesne technologie, ustawodawca podjął próbę ujednolicenia nazewnictwa w tym zakresie. Ustawą z dnia 4 września 2008 r. o zmianie ustaw w celu ujednolicenia terminologii informatycznej⁴⁰ wprowadzono określenie „informatyczny nośnik danych”, które zastąpiło funkcjonujące do tej pory pojęcie „elektronicznych nośników informatycznych”.

³⁸ Dz. U. z 2000 r. Nr 48, poz. 554 z późn. zm.

³⁹ Por. art. 187² w zw. z art. 187¹.

⁴⁰ Dz. U. z 2008 . Nr 171, poz. 1056.

1.1.2. Ewolucja pojęcia „informatyczny nośnik danych”

Próby definiowania informatycznego nośnika danych (wcześniej „elektronicznego nośnika informatycznego”, przy czym wszelkie merytoryczne uwagi dotyczące tego nośnika pozostają aktualne w odniesieniu do informatycznego nośnika danych) podejmowane były jeszcze w okresie obowiązywania art. 125 § 2 w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z 2008 r. Ustawodawca nie sprecyzował bowiem, co należy rozumieć przez wyrażenie ‘informatyczny nośnik danych’. Zróżnicowane nazwy i fragmentaryczne definicje rozsiane w różnych aktach prawnych stawiały pod znakiem zapytania przydatność i zasadność wprowadzenia omawianej instytucji do k.p.c. Pierwsze starania w wypracowaniu objaśnienia terminu ‘informatyczny nośnik danych’ poczynili przedstawiciele doktryny. Najbardziej rozpowszechniona definicja zakłada, że „za elektroniczne nośniki informatyczne trzeba uznać wszelkie dostępne nośniki magnetyczne, magneto-optyczne, optyczne i inne, na których mogą być przechowywane informacje (dane) w formie elektronicznej, takie jak np. taśmy, dyskietki, twarde dyski (magnetyczne), CD, DVD itp.”⁴¹. Pewne kontrowersje w literaturze wzbudziła natomiast kwestia zaklasyfikowania Internetu jako elektronicznego nośnika danych. Zdaniem jednych dyspozycja art. 125 § 2 w starym brzmieniu obejmowała globalną sieć⁴², podczas gdy niektórzy odmawiali Internetowi przymiotu nośnika⁴³. Dopiero kolejna nowelizacja k.p.c. w 2009 r. przyniosła rozstrzygnięcie w tej kwestii (por. dział 1.2.).

Normatywne znaczenie ‘informatycznego nośnika danych’ usankcjonowała ostatecznie ustawa ujednolicająca technologię informatyczną, wydana w oparciu o art. 62 u.i.d.p.p. i w swojej treści odnosząca się do przepisów u.i.d.p.p. Zgodnie z art. 3 pkt 1 u.i.d.p.p.⁴⁴ informatyczny nośnik danych oznacza „materiał lub urządzenie służące do

⁴¹ A.M. Niżankowska, *Wnoszenie pism do sądu drogą elektroniczną. Część I*, Transformacje Prawa Prywatnego 2001, nr 1, s. 83.

⁴² Por. m.in. A. M. Niżankowska, *ibidem*, s. 84; J. Gołaczyński, *Elektroniczne czynności procesowe*, e-Biuletyn 2003, nr 3, s. 3.

⁴³ Por. A. Drzazga, *Inicjowanie postępowania cywilnego za pomocą Internetu*, e-Biuletyn 2007, nr 4, s. 4; S. Kotecka, M. Kutylowski, *Wnoszenie do sądu pism procesowych w postaci elektronicznej*, e-Biuletyn 2006, nr 3, s. 4.

⁴⁴ Do czasu wejścia w życie ustawy z 2008 r. zastosowanie znajdował przepis art. 61 ust. 1 u.i.d.p.p.: „Ilekoć w przepisach dotyczących informatyzacji zawartych w odrębnych ustawach jest mowa o (...) elektronicznym nośniku informacji, elektronicznym nośniku informatycznym, elektronicznym

zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej lub analogowej”⁴⁵.

1.1.3. Ocena regulacji

Wprowadzone w 2000 r. do k.p.c. przepisy art. 125 § 2 i 187² pozostają w praktyce martwe. Idea przyświecająca projektodawcom była niewątpliwie słuszną, jednakże niski stopień skomputeryzowania sądów oraz brak przeszkolonego personelu w okresie wprowadzania nowelizacji w życie w znacznej mierze zniweczył zaproponowaną koncepcję wnoszenia pism procesowych. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać także w braku działania Ministra Sprawiedliwości, który do chwili obecnej nie zrealizował ciążącego na nim obowiązku, tj. wydania rozporządzenia regulującego materię określoną w art. 125 § 4.

Mając na uwadze aktualny rozwój technologii wydaje się, że wnoszenie pism procesowych będzie następowało z wykorzystaniem Internetu, w związku z czym trudno przypuszczać, aby analizowane przepisy k.p.c. znalazły szerokie zastosowanie w obrocie procesowym. Aczkolwiek zaznaczyć należy, że w piśmiennictwie reprezentowany jest pogląd, zgodnie z którym wnoszenie pism na informatycznych nośnikach danych jest mimo wszystko instytucją potrzebną⁴⁶. Uzasadnia się to głównie koniecznością zapewnienia uczestnikom postępowania sposobu składania pism procesowych, które z uwagi na rozległość czy charakter zawartych danych wymagają skompaktowanej formy. Nie bez znaczenia pozostają także względy bezpieczeństwa czy też konieczność zapewnienia poufności informacji zawartych w analizowanej postaci pisma procesowego.

Dynamiczny rozwój przemysłu i coraz bardziej zaawansowane technologie sprawiają, że kwestia wykorzystania nośników informatycznych czy środków porozumiewania się na odległość w kontekście składania pism procesowych jest

nośniku danych, komputerowym nośniku informacji, komputerowym nośniku danych, nośniku elektronicznym, nośniku magnetycznym, nośniku informatycznym albo nośniku komputerowym – należy przez to rozumieć, w przypadku wątpliwości interpretacyjnych, informatyczny nośnik danych, o którym mowa w art. 3 pkt 1 niniejszej ustawy.”

⁴⁵ W doktrynie sygnalizuje się, że definicja ta może okazać się niepełna, gdyż trwają prace nad technologią zapisu informacji na nośniku informatycznym w postaci znakowej (czyli ani cyfrowej, ani analogowej) – por. S. Kotecka, *Wnoszenie pism procesowych drogą elektroniczną* (w:) *Informatyzacja...* pod red. J. Gołaczyńskiego, *op. cit.*, s. 208.

⁴⁶ S. Kotecka, M. Kutylowski, *op. cit.*, s. 4.

szeroko komentowana w literaturze⁴⁷. Proponowane rozwiązania mają bardzo zróżnicowany charakter i nawiązują do wzorców zachodnioeuropejskich oraz amerykańskich⁴⁸. W tym stanie rzeczy pozostaje żywić przekonanie, że również polski ustawodawca podejmie próby unowocześnienia instytucji pism procesowych w postępowaniu cywilnym.

1.2. Wnoszenie pism procesowych w elektronicznym postępowaniu upominawczym

Odrębne zasady wnoszenia pism procesowych do sądu przewidziano w epu, przy czym oprócz art. 505³¹ kwestia ta została szczegółowo określona w odrębnym rozporządzeniu⁴⁹. Przepisy przewidują wyłącznie elektroniczną formę pism procesowych (w tym pozwu) składanych przez powoda. Rozwiązanie to stanowi istotne novum w prawie polskim. Szczególny rygor związany z niezachowaniem elektronicznej postaci pisma procesowego przez powoda przewiduje art. 505³¹ § 1, zgodnie z którym „pisma procesowe powoda niewniesione drogą elektroniczną nie wywołują skutków prawnych, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma do sądu”. Taka regulacja jest jednym z głównych środków mających usprawnić i przyspieszyć rozpoznawanie spraw w epu. W związku z tym konieczna stała się zmiana przepisów dotyczących pism procesowych, co obejmuje art. 125, 126 i 128 k.p.c. Przede wszystkim wskazano podstawę prawną umożliwiającą wniesienie pisma procesowego za pomocą systemu teleinformatycznego – po nowelizacji z 2009 r.⁵⁰ jest nią art. 125 § 2 k.p.c. Należy wspomnieć, że kolejna zmiana brzmienia ww. przepisu (oprócz zmiany dotyczącej informatycznych nośników danych, omówionej w dziale 1.1.2.) wiązała się z zapewnieniem możliwości wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej.

⁴⁷ O wnoszeniu pism procesowych drogą elektroniczną bądź na informatycznych nośnikach danych więcej w: P. Skórniak, *Wnoszenie e-pism procesowych*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22, s. 34 i n.; A. Waloszczyk, *Wykorzystanie środków komunikacji elektronicznej w celu wniesienia pisma procesowego do sądu w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2007, nr 2; E. Rudkowska-Ząbczyk, *Pisma procesowe wnoszone w postępowaniu cywilnym na elektronicznych nośnikach informatycznych*, e-Biuletyn 2006, nr 3; por. także uchwała SN z dnia 20 grudnia 2006 r. sygn. I KZP 29/06, LEX nr 204974 oraz postanowienie SN z dnia 26 marca 2009 r. sygn. I KZP 39/08, LEX nr 486176.

⁴⁸ A.M. Niżankowska, *ibidem*, s. 87 i n.

⁴⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie sposobu wnoszenia pism procesowych drogą elektroniczną w elektronicznym postępowaniu upominawczym (Dz. U. z 2009 r. Nr 226, poz. 1832).

⁵⁰ Por. przypis 2.

Ponadto k.p.c. przewiduje, że do wnoszonych w wyżej opisany sposób pism procesowych (przede wszystkim pozwu) nie będą dołączane odpisy pisma, załączniki ani pełnomocnictwa. W przypadku pełnomocnictwa wystarczające jest poprzestanie na wskazaniu w treści pozwu daty udzielenia umocowania do działania, jego zakresu oraz okoliczności wymienionych w art. 87⁵¹. Analogiczny obowiązek przewidziano dla przedstawicieli ustawowych, organów oraz osób wymienionych w art. 67. W celu zapewnienia bezpieczeństwa dodany do art. 126 paragraf piąty przewiduje obowiązek opatrzenia pisma procesowego wnoszonego drogą elektroniczną podpisem elektronicznym. Projektodawcy słusznie przyjęli, że tylko tzw. zwykły podpis elektroniczny gwarantuje powodzenie realizacji projektu e-sądu. Tym samym odstąpiono od stosowania bezpiecznego podpisu elektronicznego weryfikowanego ważnym kwalifikowanym certyfikatem, z którego uzyskaniem wiąże się długotrwała, skomplikowana i kosztowna procedura. Przez zwykły podpis elektroniczny należy rozumieć podpis w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.p.e., tj. „dane w postaci elektronicznej, które wraz z innymi danymi, do których zostały dołączone lub z którymi są logicznie powiązane, służą do identyfikacji osoby składającej podpis elektroniczny”. Według art. 505⁵¹ § 5 „datą wniesienia pisma procesowego drogą elektroniczną jest data wprowadzenia pisma do systemu teleinformatycznego”⁵².

Dział 2. Doręczenia w elektronicznym postępowaniu upominawczym

Kwestie doręczeń w epu zasadniczo zostały uregulowane w rozporządzeniu wykonawczym wydanym przez Ministra Sprawiedliwości na podstawie art. 131¹ § 3⁵³. Zastrzec należy, że o ile w przypadku powoda wszelkie doręczenia dokonywane są elektronicznie, o tyle pozwany ma możliwość dokonania wyboru między korespondencją tradycyjną a elektroniczną. W przypadku, gdyby pozwany wniósł pismo (sprzeciw od nakazu zapłaty) drogą elektroniczną, ten sposób doręczania stanie się wyłącznie właściwy, o czym należy pouczyć pozwanego w pierwszym kierowanym do niego piśmie (doręczanym tradycyjnie). Zgodnie z treścią art. 131¹ § 2 „w

⁵¹ Por. znowelizowany art. 89 § 1.

⁵² System teleinformatyczny, o którym mowa w cytowanym przepisie, należy postrzegać jako system spełniający wymogi wskazane w art. 2 pkt 3. u.u.d.e., obsługujący epu.

⁵³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie trybu doręczeń elektronicznych w elektronicznym postępowaniu upominawczym (Dz. U. z 2009 r. Nr 226, poz. 1831).

przypadku doręczenia elektronicznego pismo uznaje się za doręczone z datą wskazaną w elektronicznym potwierdzeniu odbioru korespondencji, a przy braku takiego potwierdzenia doręczenie uznaje się za skuteczne z upływem 14 dni od daty umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym.” Ten sposób unormowania instytucji doręczenia nawiązuje do stosowanego powszechnie podwójnego awizowania przesyłki i pociąga za sobą obowiązek sprawdzania odpowiedniego konta pocztowego w systemie teleinformatycznym co najmniej raz na 14 dni. Jest to rozwiązanie analogiczne do przyjętego w k.p.a. Nadmienić należy, że doręczanie pism w epu następuje za pośrednictwem systemu teleinformatycznego i polega na umieszczeniu pisma w elektronicznych aktach sprawy. Istotne znaczenie ma fakt, że doręczenia nie są dokonywane na adresy pocztowe zlokalizowane na komercyjnych serwerach. Nie wyklucza to jednak możliwości przesłania na adres komercyjny informacji o wpływie pisma na skrzynkę pocztową przeznaczoną na potrzeby postępowania – taki model informowania o doręczeniu korespondencji ma miejsce w powszechnie dostępnych portalach aukcyjnych czy serwisach społecznościowych⁵⁴.

Dział 3. Nowoczesne metody protokołowania. Elektroniczny protokół

3.1. Rola protokołu w postępowaniu cywilnym

Art. 157 § 1 stanowi, że „z przebiegu posiedzenia jawnego protokolant pod kierunkiem przewodniczącego spisuje protokół”. W zamierzeniu ustawodawcy protokół ma w sposób możliwie najwierniejszy odzwierciedlać przebieg posiedzenia – zgłaszane zarzuty i wnioski dowodowe, stanowiska stron, treść składanych przez świadków zeznań, zachowania uczestników postępowania na sali rozpraw etc. Sporządzenie protokołu pozwala na wydanie prawidłowego rozstrzygnięcia oraz pełni kluczową rolę z punktu widzenia oceny przez sąd II instancji poprawności posiedzenia i podejmowanych na nim czynności⁵⁵.

⁵⁴ Więcej o doręczeniach w postępowaniu cywilnym w: Ł. Goździaszek, *Potwierdzenie e-doręczenia i potwierdzenie e-przesłania w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2007, nr 2; B. Kaczmarek, *Elektroniczne doręczenia według niemieckiego cywilnego prawa procesowego*, e-Biuletyn 2007, nr 1.

⁵⁵ M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Komentarz do art. 157 (w:) Kodeks postępowania...*, red. T. Ereciński, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 452.

3.2. Techniki i metody protokołowania

Wyróżnia się dwie techniki protokołowania⁵⁶:

- 1) system chronologiczny, w którym wiodącą rolę odgrywa protokolant – dokonuje on samodzielnie utrwalenia w protokole przebiegu posiedzenia oraz treści wydanych w jego trakcie zarządzeń i postanowień sądu. T. Ereciński wskazuje również na odmianę tego systemu, polegającą na zapisywaniu wydanych przez sąd orzeczeń pod dyktando przewodniczącego⁵⁷.
- 2) system reasumpcyjny, w ramach którego przewodniczący dyktuje protokolantowi podczas posiedzenia zarówno jego przebieg, jak i wydane orzeczenia.

W doktrynie wyraźnie formułowany jest postulat, ażeby niezależnie od wyboru jednej z ww. metod, unikać przy protokołowaniu stylizacji wypowiedzi i utrzymywać je w pierwszej osobie⁵⁸. W praktyce jednak ta propozycja nie zawsze jest realizowana. Należy podkreślić, że żadna z ww. technik protokołowania nie oddaje w sposób precyzyjny wypowiedzi uczestników danego posiedzenia. Często bowiem sędziowie (a niekiedy protokolanci) „opracowują” zeznania składane przez świadków, które stają się spójne i uporządkowane, mimo że w rzeczywistości postawa świadka była zupełnie inna. W doktrynie wskazano również na brak standardowego formularza protokołu, uwzględniającego jednolitą szatę graficzną, rozmiar i krój czcionki, akapity etc. Oprócz zagadnień czysto technicznych i estetycznych ważne jest także sformułowanie kryteriów określających, co powinno być zapisane w protokole. Pomijając bowiem treść art. 158, wyliczającego istotne elementy protokołu, przepisy nie ustalają⁵⁹, czy należy protokołować także pytania przesłuchującego, wulgaryzmy, kolokwializmy itp.⁶⁰. Znormatywizowany wzorzec protokołu pozwoliłby uniknąć sytuacji, gdy protokoły sporządzone w dwóch różnych sądach (bądź nawet dwóch różnych wydziałach tego samego sądu) diametralnie się od siebie różnią.

Problematyka rzetelnych protokołów nie jest obca również w innych porządkach prawnych. M.in. w Stanach Zjednoczonych i Finlandii podjęto kroki mające

⁵⁶ *ibidem*.

⁵⁷ T. Ereciński, *Aspekty socjologiczne sądowego postępowania cywilnego*, Studia Prawnicze 1972, nr 33, s. 194.

⁵⁸ M. Jędrzejewska, K. Weitz, *op. cit.*, s. 452.

⁵⁹ Regulacja zawarta w r.u.s.p. ma charakter wybiórczy.

⁶⁰ D. Sielicki, *Nowoczesne metody protokołowania czynności sądowych*, e-Biuletyn 2003, nr 4, s. 4.

na celu usprawnienie protokołowania i przydanie protokołom waloru obiektywności i wiarygodności. Mając na względzie globalne doświadczenia w tej materii możliwe jest wyróżnienie trzech metod protokołowania przebiegu rozprawy sądowej:

- stenografia
- zapis elektroniczny w formacie audio i video
- protokołowanie w czasie rzeczywistym.

Każda z ww. metod została pokrótce scharakteryzowana poniżej.

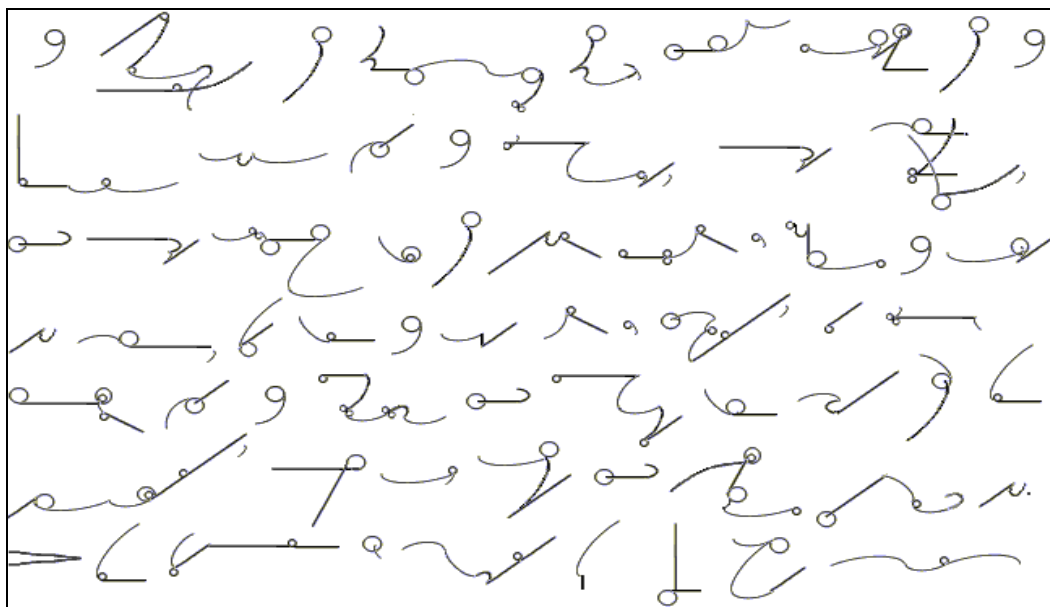
3.2.1. Stenografia

Mianem stenografii (*steno-* + gr. *gráphein* ‘pisać’) określa się sposób pisania skrótowego, tj. za pomocą uproszczonych liter i symboli reprezentujących słowa i wyrażenia, umożliwiający dosłowne zapisywanie przemówień, wykładów, poleceń, treści korespondencji itp. Wbrew pozorom stenografia nie stanowi dorobku nowoczesnej techniki, jest bowiem instytucją znaną od starożytności. Niemniej jednak rozwój technologii umożliwił odejście od stenografowania metodą ręczną na rzecz specjalnych maszyn zaopatrzonych w klawiaturę szczególnego rodzaju – tzw. stenografów. W odróżnieniu od klawiatury komputerowej stenograf ma zdecydowanie mniej klawiszy, co – przy biegłej obsłudze tego urządzenia – przyspiesza znacząco zapis składanych ustnie oświadczeń. Aby jednak wygenerować protokół w tej formie konieczna jest znajomość kombinacji klawiszy, którym odpowiadają określone znaki stenograficzne. Niewątpliwie utrudnieniem jest także konieczność przekonwertowania stenogramu na zwykły język (zapis tekstowy), co jest czasochłonne i uciążliwe. Mimo że ten rodzaj protokołowania zasadniczo wiernie (dosłownie) oddaje przebieg posiedzenia, to jednak sędzia nie ma możliwości bieżącego kontrolowania protokołu, co – przy prawdopodobieństwie popełnienia błędu przez protokolanta – może wpłynąć na wiarygodność tego dokumentu sądowego.

Polski ustawodawca dopuścił w art. 159 § 3 możliwość sporządzenia protokołu pismem stenograficznym. Równocześnie zastrzegł jednak konieczność niezwłocznego przełożenia stenogramu na zwykłe pismo przez protokolanta w celu zapewnienia możliwości zapoznania się z treścią protokołu. W moim przekonaniu nałożony na protokolanta obowiązek dokonania niezwłocznej (a więc bez zbędnej zwłoki) konwersji protokołu nie eliminuje jednak niebezpieczeństwa w postaci zniekształcenia

jego treści. Wymagałoby to bowiem bieżącego przekładania stenogramu, przy jednoczesnej konieczności prowadzenia dalszego zapisu. Z kolei oczekiwanie na przekonwertowanie pisma stenograficznego na pismo tradycyjne trwałoby zbyt długo. Pomimo możliwości sporządzenia protokołu w formie stenogramu, polskie sądy w praktyce odeszły od tej postaci utrwalenia przebiegu posiedzenia. W głównej mierze wiąże się to z brakiem wykwalifikowanego w tym zakresie personelu sekretariatów sądowych, choć bezspornie aprobatą sędziów dla tego rodzaju protokołowania jest znikoma.

Stenografia jest natomiast powszechną metodą protokołowania w systemie sądownictwa Stanów Zjednoczonych. Pierwsze stenografy zostały skonstruowane w latach 70. XIX w. i z powodzeniem zastąpiły protokolantów dokonujących zapisu ręcznie. Przełomowym dla stenografii wydarzeniem było upowszechnienie się w amerykańskich sądach urządzeń umożliwiających natychmiastową transkrypcję pisma stenograficznego w pismo zwykłe (tzw. *computer-aided transcription* – CAT). Obecnie, choć pojawiają się nowe, technicznie bardziej zaawansowane metody protokołowania, stenografia nadal jest wykorzystywana do rejestrowania przebiegu procesów⁶¹.

Ryc. 6. Przykład pisma stenograficznego

⁶¹ D. Sielicki, *op. cit.*, s. 6.

3.2.2. Zapis elektroniczny w formacie audio i video

Wynalezienie kasety magnetofonowej, a w późniejszym czasie pojawienie się płyt CD czy urządzeń umożliwiających nagrywanie dźwięku w formacie mp3 bądź wave przyczyniły się wydatnie do upowszechnienia stenotypii. W odróżnieniu od stenografii (nie są to bowiem tożsame pojęcia), stenotypia polega na zapisywaniu usłyszanych wypowiedzi – upraszczając można zatem przyjąć, że jest to pisanie na maszynie ze słuchu. Utrwalenie wypowiedzi na danym nośniku dźwięku i późniejsza jego transformacja w pisemny protokół przebiegają sprawnie ze względu na możliwość spowolnienia odtwarzania, wielokrotnego cofania i zatrzymywania nagrania. Niewątpliwie zaletą stenotypii jest brak czasochłonnej transkrypcji zapisu stenograficznego, co ma miejsce w przypadku stosowania techniki stenograficznej. Omawiana forma utrwalania czynności procesowych nie jest jednak pozbawiona mankamentów. Przede wszystkim nie ma możliwości bieżącego śledzenia zapisu w trakcie posiedzenia. Inny problem stanowią ewentualne pomyłki związane z przypisaniem głosu do danej osoby (ustaleniem, która konkretnie osoba udzieliła danej wypowiedzi). Nie bez znaczenia pozostaje także rodzaj i jakość wykorzystywanego sprzętu oraz akustyka sali rozpraw.

Polski k.p.c. w art. 159 § 1 przewiduje, że „przebieg czynności protokołowanych może być utrwalony za pomocą aparatury dźwiękowej, o czym należy przed uruchomieniem aparatury uprzedzić wszystkie osoby uczestniczące w czynności”. Zarówno w literaturze⁶² jak i w judykaturze przyjmuje się, że także w przypadku nagrywania przebiegu dokonywanych czynności procesowych konieczne jest sporządzenie protokołu. Zaleca się co prawda, aby w tym przypadku protokół był zwięzły, jednak w każdym wypadku musi on zawierać elementy enumeratywnie wyliczone w art. 158 § 1. W jednym z orzeczeń SN uznał, że „sporządzenie protokołu bez udziału protokolanta jest niedopuszczalne także wtedy, gdy przebieg czynności protokołowanych zostaje utrwalony za pomocą aparatury dźwiękowej”⁶³. Stanowisko to jest moim zdaniem dyskusyjne, jednak w kontekście planowanych zmian k.p.c. w zakresie dotyczącym protokołów (omówionych w dziale 3.3. niniejszego rozdziału), w tym zwłaszcza propozycji uchylecia art. 159, dalsze rozważania w tej materii są bezcelowe. Nie powinno natomiast budzić wątpliwości stwierdzenie, że nośnik

⁶² M. Jędrzejewska, K. Weitz, *op. cit.*, s. 454.

⁶³ Uchwała SN z dnia 3 grudnia 1971 r., sygn. III CZP 75/71, LEX nr 1334.

zawierający przebieg nagranej rozprawy stanowi załącznik do protokołu i winien być dołączony do akt sprawy. Nadmienić należy, że w polskiej praktyce sądowej zapis w formacie audio jest wykorzystywany stosunkowo rzadko.

Wypada zaznaczyć, że polska procedura nie normuje sytuacji, w której przebieg rozprawy byłby utrwalany przez stronę bądź uczestnika postępowania – omawiany wyżej art. 159 § 1 odnosi się jedynie do rejestrowania posiedzenia przez sąd. W związku z tym różna jest praktyka sądów przy pojawieniu się tego rodzaju okoliczności. Uprawnienie przewodniczącego do zakazania stronie utrwalania przebiegu posiedzenia można wywodzić z treści art. 155, na podstawie którego przewodniczący otwiera, prowadzi i zamyka posiedzenia, udziela głosu, zadaje pytania, upoważnia do zadawania pytań i ogłasza orzeczenia. Ponadto w art. 48-52 p.u.s.p. określone zostały uprawnienia przewodniczącego do usuwania z sali, skazywania na grzywnę lub karę pozbawienia wolności. Z tak określonych kompetencji sędziego prowadzącego posiedzenie można wyprowadzić wniosek, że przysługuje mu pełne kierownictwo nad przebiegiem rozprawy i zasadniczo nie jest możliwe dokonywanie jakichkolwiek czynności przez uczestnika postępowania bez uprzedniego uzyskania zezwolenia. Wyposażenie sędziów w tak daleko idące uprawnienia ma swoją przyczynę w konieczności zapewnienia przewodniczącemu porządku podczas posiedzenia⁶⁴. W konsekwencji sędzia może zabronić nagrywania rozprawy i osoby w niej uczestniczące będą miały obowiązek zastosować się do polecenia przewodniczącego. W dyskusji poświęconej sposobom protokołowania i ich znaczeniu dla potrzeb postępowania cywilnego pojawiły się jednak nie tylko głosy poparcia dla powyższego poglądu⁶⁵, ale także poglądy kwestionujące tego rodzaju interpretację. Wskazuje się na argument, zgodnie z którym strona czy uczestnik postępowania mogą podnosić, że rejestrowanie przebiegu posiedzenia nie narusza porządku na sali rozpraw. Ponadto brak normatywnej regulacji nie może ograniczać prawa stron i uczestników postępowania do nagrywania czynności procesowych, w których biorą oni udział⁶⁶. Problem ten jest również rozpatrywany w kontekście zasad i praw wskazanych w Konstytucji RP, m.in. na gruncie art. 7 (wyrażającego zasadę

⁶⁴ K. Kołakowski, *Komentarz do art. 155 (w:) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-50514*, red. K. Piasecki, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 654.

⁶⁵ P. Górecki, *Protokolant czy magnetofon* [w:] *Rzeczpospolita, Prawo* co dnia nr 44 (7945), s. C4.

⁶⁶ J. Sobczak [w:] M. Domagalski, *Protokolant ma być lepszy od magnetofonu*, [w:] *Rzeczpospolita, Prawo* co dnia nr 37 (7938), s. C1.

praworządności)⁶⁷ oraz art. 61 ust. 2 (eksponującego prawo obywatela do *uzyskania informacji poprzez m.in. „wstęę na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu”*⁶⁸. Wątpliwości, które pojawiają się w odniesieniu do nagrywania rozpraw przez podmioty inne niż organy procesowe wymagają nie tyle uregulowania w prawie pozytywnym, ile powinny wynikać z przyjaznej dla uczestników postępowania wykładni prawa (niekoniecznie dokonywanej przez SN). Notabene, ww. spory nie występują w postępowaniu karnym, gdzie kwestia ta została uregulowana w art. 358 k.p.k.⁶⁹.

Odmienne od polskich rozwiązania zostały przewidziane w fińskim kodeksie postępowania sądowego⁷⁰, który statuuje zasadę ustności jako jedną z rudymenarnych reguł procedury. W związku z tym pojawił się istotny problem dotyczący utrwalenia zebranego w sprawie materiału dowodowego w sposób, który umożliwiłby nie tylko prawidłową ocenę ustalonego stanu faktycznego, ale przede wszystkim kontrolę zasadności orzeczenia przez sąd II instancji. W poszukiwaniu potencjalnych rozwiązań konieczne było wzięcie pod uwagę faktu, że fińska ustawa regulująca procedurę znajduje zastosowanie zarówno wobec spraw cywilnych jak i karnych. Z tego też względu konieczne stało się uwzględnienie specyfiki obu tych postępowań, w efekcie czego w postępowaniu cywilnym występuje charakterystyczna dla procedury karnej instytucja obligatoryjnego postępowania przygotowawczego. W ramach tego postępowania zasadą jest utrwalenie przesłuchania na nośniku dźwięku. Nagrania nie dokonuje się jedynie w dwóch przypadkach – gdy niemożliwe jest wykorzystanie urządzeń rejestrujących dźwięk oraz gdy z okoliczności wynika, że sporządzenie nagrania jest zbędne. W takich wypadkach w sposób tradycyjny spisuje się protokół, który następnie jest odczytywany i zatwierdzany przez przesłuchiwanego. Jednocześnie jednak nadmienić należy, iż fińska ustawa zastrzega, że protokół ma stanowić „dosłowne odzwierciedlenie przebiegu przesłuchania”. Jeżeli na etapie postępowania przygotowawczego nie sporządzono protokołu w formie

⁶⁷ A. Pander, *Strony mogą nagrywać rozprawy* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 56 (7957), s. C2.

⁶⁸ K. Kořakowski, *op. cit.*, s. 662.

⁶⁹ Art. 358 k.p.k. stanowi: „Jeżeli nie przemawia przeciw temu wzglęę na prawidłowość postępowania, sąd na wniosek strony wyraża zgodę na utrwalenie przez nią przebiegu rozprawy za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk.”

⁷⁰ Fińska nazwa: *Oikeudenkäymiskaari*.

pisemnej, jego transkrypcji na potrzeby toczącej się w sądzie sprawy dokonuje się tylko wtedy, gdy w ocenie sądu jest ona niezbędna. Żądanie w przedmiocie sporządzenia transkrypcji może zgłosić także strona bądź inna zainteresowana osoba. Podmioty te są także uprawnione do otrzymania kopii nagrania. W świetle przepisów kodeksu postępowania sądowego protokół zwykły i protokół elektroniczny (nagranie) mają jednakową moc dowodową i należy je traktować równoważnie. Po prawomocnym rozstrzygnięciu danej sprawy protokół w wersji elektronicznej jest przechowywany przez okres sześciu miesięcy⁷¹. Na początku dekady podjęto próbę stworzenia systemu umożliwiającego archiwizację i zarządzanie elektronicznych akt sprawy. Projekt ten, znany pod nazwą SÄHKE, jest obecnie wdrażany w sądach powszechnych⁷².

Dużo dokładniejszym sposobem zapisywania przebiegu rozprawy jest nagrywanie nie tylko fonii, ale też wizji – w formacie video. Ten sposób zapewnia wierne odtworzenie przebiegu posiedzenia, włącznie z zachowaniem stawających stron i świadków. Omawiana metoda jest wykorzystywana w głównej mierze w Stanach Zjednoczonych, gdzie niektóre sądy stanowe (np. w Kentucky) pomijają dodatkową transkrypcję nagrania i jej umieszczanie w aktach sprawy⁷³. Mając na uwadze polskie rozwiązania prawne, trudno jest orzec, czy tego rodzaju forma protokolowania posiedzenia jest dopuszczalna. Wspomniany art. 159 § 1 stanowi jedynie o wykorzystaniu aparatury dźwiękowej, co jednoznacznie wskazuje na dopuszczalność zastosowania urządzeń nagrywających wykorzystujących wyłącznie format audio. Z drugiej strony format *video* jest wykorzystywany w ramach telekonferencji, z której także sporządzany jest protokół. W tym stanie rzeczy pozostaje jedynie liczyć, że nowelizacja k.p.c. dotycząca protokołów uporządkuje chaotycznie skonstruowane przepisy oraz wyjaśni narosłe w tej mierze wątpliwości.

Od niedawna coraz bardziej powszechne, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych, stają się cyfrowe systemy zapisu dźwięku i obrazu⁷⁴. W ramach posiedzenia te czynności, które dla udokumentowania wymagają formy tekstowej (np. postanowienia, zarządzenia, dane identyfikacyjne osób obecnych na sali sądowej),

⁷¹ A. Zalesińska, *E-services... (w:) Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 50-51.

⁷² *Ibidem*, s. 51.

⁷³ D. Sielicki, *op. cit.*, s. 7.

⁷⁴ D. Sielicki, *op. cit.*, s. 9.

wpisywane są przez protokolanta za pomocą klawiatury, tak jak przy tradycyjnym protokołowaniu. Natomiast bardziej złożone wypowiedzi, jak zeznania świadków czy opinie biegłych, rejestrowane są w formacie audio lub *video* (często w obydwu tych formatach jednocześnie), zaś w treści protokołu protokolant umieszcza odesłanie do stosownego pliku komputerowego. Tego rodzaju protokoły, wiernie oddające przebieg posiedzenia, są udostępniane zainteresowanym stronom postępowania oraz kompresowane i archiwizowane na nośnikach danych, przechowywanych w sądzie.

3.2.3. Protokołowanie w czasie rzeczywistym

Protokołowanie w czasie rzeczywistym (ang. *real-time reporting*) jest najnowocześniejszą metodą utrwalania przebiegu posiedzenia. Pierwsze aplikacje pozwalające na jej zastosowanie pojawiły się w Stanach Zjednoczonych pod koniec lat 80. XX w., jednak z uwagi na liczne niedoskonałości nie były one wykorzystywane w powszechnej praktyce. Dopiero z rozwojem techniki i opracowaniem specjalnego programowania ten rodzaj protokołowania rozpowszechnił się w amerykańskich sądach. Protokołowanie w czasie rzeczywistym polega na natychmiastowym przełożeniu ustnych wypowiedzi uczestników biorących udział w postępowaniu na zapis tekstowy. W zależności od rodzaju urządzenia, którym posługuje się protokolant, wyróżnia się następujące sposoby protokołowania w czasie rzeczywistym:

- stenografia wspomagana komputerowo, gdzie stosowny program zamienia na bieżąco zapis stenograficzny z posiedzenia w zwykły tekst; zasadnicza różnica w porównaniu ze zwykłym stenografowaniem przejawia się w natychmiastowym wyświetleniu wypowiedzi danej osoby – „komputer automatycznie przypisuje znakom [stenograficznym] słowa i wyświetla tekst na monitorach”⁷⁵, do których dostęp oprócz sędziego mają także biorące udział w sprawie strony⁷⁶.

⁷⁵ D. Sielicki, *op. cit.*, s. 9.

⁷⁶ Por. także M. Domagalski, *Jak inni protokołują rozprawy*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 41 (7942), s. C2.

Ryc. 7 Stenograf z urządzeniem przekładającym zapisywany tekst na pismo zwykłe⁷⁷

- komputerowe rozpoznawanie głosu, które polega na automatycznej zamianie głosu w tekst. Aby zapis tekstowy pojawił się na ekranach pozostających w dyspozycji organów procesowych i stron postępowania, protokolant za pośrednictwem specjalnej, wytłumiającej głos maski (tzw. stenomaski), powtarza składane przez uczestników posiedzenia wypowiedzi.

Ryc. 8. Wykorzystanie stenomaski podczas rozprawy sądowej. Sąd hrabstwa Marathon, Wisconsin, USA⁷⁸

⁷⁷ Fotografia ze strony WWW firmy *Stenograph* – producenta i dostawcy urządzeń do stenografii:
<http://www.stenograph.com/productdetails.aspx?id=100001&subid=4640001&childid=&subchildid=&prodid=30073&nocall=1#>

⁷⁸ Fotografia pochodzi z artykułu umieszczonego na stronie internetowej *Wisconsin Court System* –
<http://www.wicourts.gov/news/thirdbranch/current/stenomask.htm>

Błyskawiczny rozwój technologii sprawił, że podjęto prace nad całkowitym wyeliminowaniem udziału protokolanta w rozprawie – ma temu służyć specjalny program do symultanicznego przekładania języka mówionego na tekst. Z zainteresowaniem należy przyrzeć się także polskim próbom przetwarzania mowy na tekst pisany – pracownicy Laboratorium Technologii Języka i Mowy przy Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu realizują projekt badawczo-rozwojowy pod nazwą „Technologie przetwarzania oraz rozpoznawania informacji słownych w systemach bezpieczeństwa wewnętrznego”⁷⁹. Celem prowadzonych badań jest stworzenie programu dokonującego automatycznej „analizy i rozpoznania mowy na potrzeby Policji, Prokuratury i Wymiaru Sprawiedliwości”⁸⁰. W chwili obecnej system komputerowy znajduje się w fazie testowej⁸¹.

3.3. Projekt zmian w k.p.c. w zakresie dopuszczalności stosowania e-protokołu

W minionych latach w periodykach poświęconych zagadnieniom prawnym przetoczyła się dyskusja z udziałem teoretyków i praktyków prawa, której przedmiotem był protokół sądowy, a precyzyjniej – tryb jego sporządzania, wiarygodność w odzwierciedleniu przebiegu posiedzenia oraz wpływ sporządzania na ekonomię procesową. Postulaty dotyczące wprowadzenia e-protokołu (nagrywania rozprawy w formacie audio lub *video*), wysuwane głównie przez środowiska adwokatów i radców prawnych, spotkały się z krytyką ze strony sędziów i urzędników Ministerstwa Sprawiedliwości. Wśród powoływanych argumentów przeciwko rejestracji przebiegu posiedzenia wskazywano m.in. następujące okoliczności:

- wysoki koszt instalacji urządzeń rejestrujących
- brak odpowiednio wykwalifikowanego personelu technicznego w sądach
- prawdopodobieństwo wycieku nagrań oraz danych dotyczących uczestników postępowania.

Pierwsze projekty dotyczące wprowadzenia elektronicznego protokołu pojawiły się w styczniu 2006 r.⁸², jednakże zmiany polityczne jakie miały wówczas miejsce, sprawiły, że realizacja zaproponowanego modelu protokołowania rozprawy

⁷⁹ Więcej o projekcie na stronie internetowej <http://www.speechlabs.pl/pl/research>

⁸⁰ <http://www.ppbw.pl/index.html>

⁸¹ M. Domagalski, *CD zastąpi protokolanta*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 23 (8534), s. C1.

⁸² M. Domagalski, *Wojna kilkunastoletnia o sądowy protokół*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 144 (8350), s. C2.

została zawieszona⁸³. Ze względu na udział Ministerstwa Sprawiedliwości w projekcie badawczym pod nazwą „Elektroniczny sąd: administracja sądowa w oparciu o technologie informatyczne”⁸⁴, jak również z uwagi na szerszy plan informatyzacji wymiaru sprawiedliwości, od czerwca 2009 r. podjęto intensywne konsultacje dotyczące nowelizacji k.p.c. w zakresie dotyczącym e-protokołów⁸⁵. Efektem tych prac jest projekt zmiany k.p.c., przyjęty przez Sejm w dniu 29.04.2010 r.⁸⁶ i przekazany do dalszych prac w Senacie.

W uzasadnieniu nowelizacji projektodawca wykluczył całkowite wyeliminowanie pisma z postępowania sądowego. Niemniej jednak, jak zaznaczono, „częściowe zastąpienie tradycyjnej formy utrwalania poszczególnych czynności procesowych przy wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych jest na obecnym poziomie rozwoju nie tylko możliwe, ale przede wszystkim niezbędne”. Jednym z motywów wprowadzenia do rozprawy urządzeń audio-video jest dążenie do pełnego utrwalenia składanych zeznań czy innych przeprowadzonych dowodów. Ponadto w zamierzeniu ustawodawcy wykorzystanie urządzeń multimedialnych pozwoli uniknąć zniekształceń wypowiedzi, ich modyfikacji czy też skracania, co z punktu widzenia celu postępowania dowodowego jest niezwykle istotne. Autorzy projektu podnieśli także, iż wykorzystanie elektronicznego protokołu „zapewnia bezspornie pełną realizację postulatu szybkości postępowania w dobie społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy”.

Planowana nowelizacja zakłada zmianę redakcji art. 157 § 1 wedle następującego brzmienia: „Z przebiegu posiedzenia jawnego protokolant sporządza protokół. Protokół sporządza się, utrwalając przebieg posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk oraz pisemnie, pod kierunkiem przewodniczącego, zgodnie z art. 158 § 1”⁸⁷. Przepis ten nie wyłącza zatem możliwości sporządzenia tradycyjnego protokołu (w formie pisemnej), jednakże jego

⁸³ M. Domagalski, *Protokolant ...*, op. cit.

⁸⁴ Więcej o projekcie na stronie internetowej:

http://cbke.prawo.uni.wroc.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=92:e-sd-informatyzacja-postpowania-cywilnego&catid=46:e-sd&Itemid=77

⁸⁵ A. Łukaszewicz, *Elektroniczne protokoły już w przyszłym roku*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 187 (8393), s. C2.

⁸⁶ Informacja ze strony internetowej Sejmu RP:

<http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/ustawyall?OpenAgent&6&67> (poz. 21); por. także M. Domagalski, *Protokolanta zastąpi w sądzie kamera* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 101 (8612), s. C2.

⁸⁷ *Rządowy projekt ...*, op. cit., s. 3.

zastosowanie obwarowane jest pewnymi zastrzeżeniami (zostały one omówione niżej). Zaznaczyć trzeba, że zarówno wersja elektroniczna jak i pisemna mają jednakową moc pod względem skutków prawnych. Według projektu zasadą ma być sporządzanie elektronicznego protokołu – protokolant, korzystając z zamontowanych na sali rozpraw urządzeń, rejestruje dźwięk albo obraz i dźwięk. Następnie nośnik z nagraniem (najczęściej płyta CD lub DVD) załączany jest do akt sprawy, a plik zawierający zarejestrowany materiał umieszczany jest na właściwym serwerze. Projektodawca zaznaczył także, że „w przypadku protokołu elektronicznego nie można mówić o jego kopii lub odpisie w tradycyjnym tego słowa znaczeniu, (...) można ewentualnie wskazać na ‘pierwszy zapis czynności’”⁸⁸. Tego rodzaju zastrzeżenie jest o tyle istotne, że plik zawierający nagranie posiedzenia będzie powielany – wydanie skopiowanego protokołu elektronicznego stanowić będzie bowiem realizację zasady jawności, w ramach której stronom i uczestnikom postępowania przysługuje prawo przeglądania akt sprawy oraz otrzymywania odpisów, kopii lub wyciągów z tych akt⁸⁹. W tym celu dokonano także nowelizacji art. 9, którego dotychczasową treść oznaczono jako § 1 i dodano § 2, którego proponowana treść jest następująca: „Strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku, chyba że protokół został sporządzony wyłącznie pisemnie.” Mocą tego przepisu wydawany stronom i innym podmiotom protokół elektroniczny został ograniczony jedynie do warstwy dźwiękowej, wykluczono natomiast możliwość wydania zapisu video. Restrykcje w tym zakresie mają zapobiec ewentualnemu naruszeniu wizerunku osób biorących udział w rejestrowanym posiedzeniu, w szczególności poprzez umieszczanie nagrań z rozpraw w powszechnie dostępnych portalach internetowych. Zdaniem autorów nowelizacji zapis dźwiękowy będzie wystarczający dla potrzeb uczestników postępowania, gdyby natomiast zaszła konieczność zapoznania się z zapisem obrazu, będzie to możliwe w siedzibie sądu⁹⁰.

Jak wspomniano wyżej elektroniczny protokół ma stanowić regułę – wyjątkiem od niej będzie sytuacja, w której – ze względu na różne czynniki – zasadne będzie

⁸⁸ *Rządowy projekt ... (uzasadnienie)*, s. 2.

⁸⁹ Gwarancje te przewidziane są nie tylko w k.p.c. (art. 9 zdanie 2, art. 525), ale także w art. 51 ust. 3 zdanie 1 Konstytucji RP.

⁹⁰ Uzasadnienie projektu (s. 3) zawiera także sugestię, że w przyszłości zapoznanie się z zapisem video przeprowadzonego posiedzenia będzie możliwe przez system teleinformatyczny, przy czym wyłączona będzie możliwość sporządzenia kopii i pobrania jej na własny elektroniczny nośnik danych.

sporządzenie protokołu w kształcie obowiązującym dotychczas. W powołanym art. 157 dodano § 1¹, który uzależnia formę protokołu od „względów technicznych”⁹¹. Trafnie bowiem dostrzeżono, że wyposażenie sal sądowych (zwłaszcza w mniejszych sądach rejonowych) nie wszędzie odpowiada technicznym specyfikacjom, jakich wymagają protokoły elektroniczne⁹². Z tego też względu konieczne stało się pozostawienie swego rodzaju „furtki” dla możliwości zastosowania tradycyjnego protokołu, co znalazło swój wyraz w zdaniu drugim art. 157 § 1. W trakcie prac nad projektem ustawy nowelizującej opracowano plan stopniowego wyposażania placówek sądowych w odpowiednie urządzenia techniczne – w założeniu realizacja całego projektu e-protokołu została rozłożona na lata 2010-2012, zaś jej koszt wyniesie ok. 250 mln zł⁹³. Jednocześnie zaś podkreślono, że jednostkami, które w pierwszym rządzie powinny zostać wyposażone w niezbędny sprzęt, są sądy okręgowe i apelacyjne⁹⁴. Ma to na celu zapewnienie ciągłości procedowania, zwłaszcza zaś uniknięcie sytuacji, gdy sąd odwoławczy ze względu na brak infrastruktury nie będzie mógł zapoznać się z treścią elektronicznych protokołów, znajdujących się w aktach danej sprawy.

Aby usprawnić nawigowanie po e-protokole (przez co należy rozumieć szybkie odnalezienie szukanego fragmentu posiedzenia, bez konieczności przesłuchiwania bądź przeglądania całości pliku) przewidziano tzw. adnotacje. Umieszczanie adnotacji w protokole elektronicznym oraz ich zakres zostały unormowane w rozporządzeniu, które ma być wydane przez Ministra Sprawiedliwości w oparciu o art. 158 § 5. Z projektu ww. aktu wykonawczego wynika, że „adnotacje te będą miały charakter wyłącznie czynności materialno-technicznej”, zaś ich treść będzie obejmowała także „inne istotne okoliczności, w szczególności informacje o stawianictwie stron, o dopuszczonych dowodach w sprawie, czy dowód został przeprowadzony, odroczeniu rozprawy czy też o wydanych orzeczeniach i zarządzeniach”.

⁹¹ Art. 157 § 1¹ w brzmieniu ustalonym w projekcie ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego: „Jeżeli ze względów technicznych utrwalenie przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk nie jest możliwe, protokół jest sporządzany wyłącznie pisemnie pod kierunkiem przewodniczącego, zgodnie z art. 158 § 2.”

⁹² Według danych zamieszczonych w ocenie skutków regulacji załączonej do omawianego projektu ustawy (s. 12) na początku 2010 r. jedynie 65 sądów posiada pojedyncze sale wyposażone w sprzęt do przeprowadzania wideokonferencji (są to głównie sądy szczebla okręgowego); zdaniem projektodawców wykorzystywane w tych sądach urządzenia i oprogramowanie wymagają jedynie dostosowania do standardów wymaganych przy obsłudze protokołów elektronicznych.

⁹³ *Rządowy projekt ... (ocena skutków regulacji)*, op. cit., s. 14.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 4.

Skorzystanie z elektronicznej wersji protokołu nie oznacza całkowitej eliminacji pisemnego protokołu. Zaznaczyć jednak należy, że jego zawartość będzie ograniczona jedynie do najważniejszych informacji o posiedzeniu. Projektowany art. 158 § 1 zakłada, że w skróconej wersji protokołu należy podać:

- oznaczenie sądu,
- miejsce i datę posiedzenia,
- nazwiska sędziów, protokolanta, stron, interwenientów, obecnych na posiedzeniu przedstawicieli ustawowych i pełnomocników,
- oznaczenie sprawy,
- wzmiankę co do jawności.

Ponadto należy wymienić wydane na posiedzeniu zarządzenia i orzeczenia (oraz adnotację o ich ogłoszeniu), czynności stron wpływające na rozstrzygnięcie sądu (np. ugoda, cofnięcie pozwu etc.) oraz inne czynności, wobec których ustawa przewiduje konieczność utrwalenia w protokole. Nie wpisuje się natomiast do protokołu przebiegu czynności dowodowych (zeznań świadków, ustnych opinii biegłych etc.) oraz składanych przez strony, uczestników i pełnomocników innych oświadczeń niż wymienione w przytoczonym przepisie.

Aby protokół uzyskał moc wiążącą, konieczne jest jego podpisanie przez przewodniczącego i protokolanta⁹⁵. W doktrynie prezentowane jest stanowisko, zgodnie z którym w sytuacji, gdy „podpisanie [protokołu] jest niemożliwe, trzeba posiedzenie powtórzyć”⁹⁶. W przypadku protokołu elektronicznego pojawia się wobec tego problem, w jaki sposób umieścić w nim podpis, aby nadać mu skutki procesowe. Projektodawca przyjął w art. 158 § 3, że osobą podpisującą e-protokół będzie wyłącznie protokolant. Takie rozwiązanie wydaje się pozornie lekkomyślne z perspektywy wiarygodności protokołu, gdyż wskazywałoby na brak uwierzytelnienia dokonanych w sprawie czynności przez przewodniczącego posiedzenia. Argument ten jest jednak pochopny w świetle dalszej treści analizowanego przepisu. Ustawodawca zastrzegł bowiem konieczność opatrzenia protokołu przez protokolanta podpisem elektronicznym gwarantującym identyfikację osoby protokolanta oraz

⁹⁵ A. Zieliński, *Komentarz do art. 158 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 299 oraz K. Kołakowski, *op. cit.*, s. 656-657.

⁹⁶ M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Komentarz do art. 158 [w:] Kodeks postępowania...*, red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 453.

rozpoznawalność jakiegokolwiek późniejszej zmiany protokołu. W praktyce chodzi zatem o bezpieczny podpis elektroniczny w rozumieniu art. 3 pkt 2 u.p.e.⁹⁷. Oczywiście w przypadku, gdy sporządzany jest pisemny protokół, nadal obowiązują dotychczasowe zasady, zgodnie z którymi podpis na egzemplarzu protokołu składają przewodniczący i protokolant.

W pewnych wypadkach możliwe będzie sporządzenie transkrypcji zapisu elektronicznego, tj. pisemnego przekładu wypowiedzi i czynności dokonanych na posiedzeniu. Przesłanką dla dokonania tej operacji będzie konieczność zapewnienia prawidłowego orzekania w sprawie. Dodatkowym ograniczeniem mającym zapobiec nadużywaniu transkrypcji (która jest czynnością żmudną i przewlekającą postępowanie, a także angażującą personel sekretariatów sądu przez dłuższy okres czasu) w toku postępowania będzie sporządzanie jej jedynie na wniosek przewodniczącego (uprawnienie to nie będzie przysługiwać stronom i ich pełnomocnikom, choć osoby te będą mogły sporządzać własne notatki). Nadto przekładowi na pismo podlegać będą jedynie wybrane fragmenty nagrania. Podobnie jak wspomniane adnotacje, również transkrypcja będzie miała charakter materialno-techniczny – nie należy jej utożsamiać z protokołem, którym wciąż będzie sporządzone w trakcie posiedzenia nagranie, bowiem transkrypcja będzie stanowiła jedynie załącznik do e-protokołu.

Ze względu na wprowadzenie e-protokołu, który wykorzystuje technikę nagrywania dźwięku uzasadnione stało się uchylenie art. 159⁹⁸. Ponadto konieczna stała się zmiana treści art. 160, do którego dodano nowy paragraf, wyłączający możliwość sprostowania zapisu dźwięku albo dźwięku i obrazu⁹⁹. To rozwiązanie jest logiczne, bowiem e-protokół pozwala na wierne i pełne odzwierciedlenie przebiegu posiedzenia. Jednocześnie pozostawiono możliwość uzupełnienia protokołu, a to na wypadek przerwania zapisu lub jego zniekształceń uniemożliwiających zapoznanie się z czynnościami dokonywanymi na sali sądowej.

⁹⁷ Na marginesie powyższych rozważań chciałbym zaznaczyć, że moje wątpliwości budzi wykorzystanie w przepisie sformułowania opisowego zamiast pojęcia ustawowego „bezpieczny podpis elektroniczny”; tego rodzaju niejednolitość sformułowań wprowadza chaos terminologiczny w prawodawstwie i stoi w sprzeczności z zasadami prawidłowej legislacji.

⁹⁸ Art. 1 pkt 4 projektu *ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego...*

⁹⁹ Art. 1 pkt 5 powołanego wyżej projektu.

Wszelkie techniczne kwestie związane z funkcjonowaniem elektronicznych protokołów zostaną uregulowane w odrębnym rozporządzeniu, które – na podstawie delegacji zawartej w art. 158 § 5 – winien wydać Minister Sprawiedliwości. W przypadku omawianej nowelizacji k.p.c., wraz z projektem zmian w samym kodeksie przygotowano projekt rozporządzenia wraz z uzasadnieniem. Jest to sytuacja o tyle niespotykana, że w przypadku innych omawianych w niniejszej pracy instytucji prawa procesowego, akty wykonawcze bądź w ogóle nie zostały wydane, bądź też wydano je z dużym opóźnieniem, wypaczając w ten sposób ideę zapewnienia sprawnego i szybkiego wymiaru sprawiedliwości. Z uwagi na zakres niniejszej pracy, która stanowi jedynie zarys materii dotyczącej wykorzystania nowoczesnych technologii w postępowaniu cywilnym, szczegółowa analiza projektu rozporządzenia zostanie pominięta. W zamierzeniu autorów obydwu zaproponowane akty prawne miałyby wejść w życie z dniem 1 lipca 2010 r.

Analizowany projekt zmiany k.p.c. był przedstawiany do zaopiniowania licznym instytucjom i gremiom¹⁰⁰. Zasadniczo proponowane zmiany zostały zaaprobowane przez praktyków prawa – projekt zyskał uznanie zwłaszcza wśród środowisk adwokackich¹⁰¹ oraz organizacji pozarządowych¹⁰², według których dążenia do wykorzystania nowoczesnych narzędzi informatycznych nie tylko wzmocnią zasadę praworządności, ale także stworzą dodatkowe gwarancje procesowe dla stron i pozostałych uczestników postępowania.

Zbliżone do polskiego projektu rozwiązania przewiduje hiszpańska procedura cywilna, która jako zasadę ustanawia nagrywanie rozpraw w całości. Podobnie jak ma to miejsce w proponowanej nowelizacji k.p.c., również w Hiszpanii z przebiegu rozprawy sporządza się skróconą, uproszczoną wersję protokołu, która ogranicza się do wskazania danych personalnych uczestników biorących udział w posiedzeniu oraz wpisania dokładnego czasu ich wypowiedzi (ma to umożliwić późniejsze szybkie odnalezienie żądanego fragmentu). Strony i ich przedstawiciele mają prawo do otrzymania nagrania w formacie DVD – w zależności od czasu trwania posiedzenia

¹⁰⁰ Projekt przedłożono m.in. Sądowi Najwyższemu, Krajowej Radzie Sądownictwa, Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, samorządom zawodów prawniczych, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i in.

¹⁰¹ Uchwała NRA nr 31/2008 z dnia 22.11.2008 r., Pal. 2009, nr 1-2, s. 338.

¹⁰² *Protokół elektroniczny w KPC – stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka*, opubl. na stronie [www: http://www.hfhr.org.pl/interwencja/newsflash/protokol-elektroniczny-w-kpc-stanowisko-fundacji.html](http://www.hfhr.org.pl/interwencja/newsflash/protokol-elektroniczny-w-kpc-stanowisko-fundacji.html)

kopia nagrania jest wydawana bądź niezwłocznie po zakończeniu rozprawy, bądź najajutrz w sekretariacie sądu¹⁰³. Przed wprowadzeniem w życie powyższych rozwiązań hiszpańscy sędziowie wykazywali sceptycyzm co do potencjalnych korzyści, jakie mogło przynieść nagrywanie rozpraw, jednakże praktyka pokazała, że omawiana regulacja została przyjęta pozytywnie¹⁰⁴. Wymagało to jednak ze strony arbitrów zmiany dotychczasowych nawyków i wdrożenia się w nowe procedury. Zdaje się – wnosząc z wypowiedzi przedstawicieli Temidy – że taka zmiana przyzwyczajień wśród polskich sędziów będzie procesem żmudnym i długotrwałym.

W moim przekonaniu przedłożone propozycje zmierzają w dobrym kierunku. Zastrzeżenia budzić może jedynie wybiórczy charakter nowelizacji oraz etapowe wprowadzanie nowych rozwiązań. Wydaje się, że uprzywilejowanie sądów okręgowych i apelacyjnych w kolejności zaopatrywania w urządzenia i oprogramowanie pogłębi już istniejącą przepaść technologiczną między sądami rejonowymi a sądami wyższego rzędu. Wedle mojej opinii jedynie kompleksowe działania i objęcie techniczną restrukturyzacją wszystkich sądów pozwoliłyby na pełne skorzystanie z dobrodziejstw elektronicznych protokołów.

¹⁰³ J. Machura-Szczęsna, *Sąd cywilny w Polsce i Hiszpanii – analiza porównawcza* (w:) *Sprawny sąd. Zbiór dobrych praktyk cz. 2*, red. Ł. Bojarski, wyd. C. H. Beck, Warszawa 2008, s. 146.

¹⁰⁴ R. Cebula, *Elektroniczna sala rozpraw* (w:) *Sprawny sąd...*, red. Ł. Bojarski, op. cit., s. 155.

ROZDZIAŁ

IV. Postępowanie dowodowe

Dział 1. Uwagi ogólne

Postępowanie dowodowe pełni niezwykle istotną, o ile nie najważniejszą, rolę w postępowaniu cywilnym. Ustalenia faktyczne poczynione w ramach tego postępowania w znacznym stopniu determinują treść mającego zapaść rozstrzygnięcia, a co za tym idzie – wpływają na określenie sytuacji prawnej stron przez sąd orzekający.

Osiągnięcie celów postępowania dowodowego gwarantować ma wyrażona w art. 235 zasada bezpośredniości, będąca wielokrotnie przedmiotem rozważań w orzecznictwie¹⁰⁵. Nadmienić należy, iż reguła ta stanowi jedną z naczelných zasad postępowania cywilnego. Zgodnie z § 1 *in principio* powołanego przepisu „postępowanie dowodowe odbywa się przed sądem orzekającym”. Oznacza to, że sąd, który wydaje rozstrzygnięcie w sprawie, powinien bezpośrednio (a więc osobiście, wprost, bez korzystania z pośredników) zapoznać się z materiałem procesowym, w tym ze wszystkimi dowodami¹⁰⁶. Realizacja tej zasady w czystej postaci wymagałaby zatem fizycznej obecności sądu i świadków, biegłych bądź rzeczowych nośników dowodu w tym samym miejscu i czasie. Zdarzają się jednakże sytuacje, w których – z przyczyn obiektywnych, takich jak odległość między siedzibą sądu a miejscem pobytu świadka czy stan zdrowia osoby przesłuchiwanej – spełnienie warunku jednoczesnej obecności sądu i osoby, której wyjaśnienia mogą mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy jest niemożliwe. Legislador już na etapie tworzenia obecnie obowiązującego k.p.c. przewidział taką możliwość, stąd pewne wyjątki od rozumianej jak wyżej zasady bezpośredniości zostały unormowane m.in. w art. 235 § 1 zdanie 2 oraz w art. 323¹⁰⁷. Z upływem czasu okazało się jednak, że konieczna stała się zmiana przepisów, która umożliwiłaby wykorzystanie pośrednich ogniw między sądem a źródłem dowodu, gwarantujących równocześnie respektowanie zasady bezpośredniości. Ustawodawca

¹⁰⁵ Por. wyrok SN z dnia 16 czerwca 1967 sygn. III PRN 9/67, LEX nr 6180; wyrok SN z dnia 29 marca 1973 sygn. II CR 75/73, LEX nr 7237; wyrok SN z dnia 20 sierpnia 2001 sygn. I PKN 571/00, LEX nr 78998.

¹⁰⁶ W. Broniewicz, *op. cit.*, s. 60.

¹⁰⁷ Art. 235 § 1 zdanie 2 traktuje o możliwości przeprowadzenia dowodu przez sąd wezwany bądź sędziego wyznaczonego; z kolei z art. 323 wynika, wyrok nie może być wydany przez sędziego, który nie brał udziału w rozprawie bezpośrednio poprzedzającej wydanie orzeczenia.

dokonał odpowiedniej nowelizacji tej materii dopiero w 2008 r. (por. uwagi dotyczące wideokonferencji – pkt 3.2.).

Aby twierdzenia faktyczne stron przytoczone jako uzasadnienie żądania albo zarzut stały się podstawą rozstrzygnięcia, konieczna jest weryfikacja dwojakiego rodzaju:

- po pierwsze sąd powinien zbadać, czy w twierdzeniach uczestników postępowania powołane zostały fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie;
- następnie sąd powinien ustalić wspomniane twierdzenia i wiadomości, przy czym rolą stron jest przekonanie sądu o ich prawdziwości¹⁰⁸.

Powyższemu służyć mają przede wszystkim środki dowodowe, których wachlarz ustawodawca określił w k.p.c. W art. 244-309 wskazano następujące rodzaje dowodów:

- dowód z dokumentu;
- dowód z zeznań świadków;
- dowód z opinii biegłego;
- dowód z oględzin;
- dowód z przesłuchania stron;
- tzw. inne środki dowodowe, uregulowane w art. 305-308, w tym m.in. dowody z przyrządów utrwalających albo przenoszących obrazy lub dźwięki.

Dynamiczny rozwój technologii na przestrzeni ostatnich dwóch dekad sprawił, że pojawiły się nowe, nieznane wcześniej, możliwości w sposobie i trybie przeprowadzenia dowodów w toku postępowania. Rozwiązania te pozwalają wpływać nie tylko na tak pragmatyczne kwestie, jak redukcja kosztów postępowania cywilnego, ale przede wszystkim usprawniają i przyspieszają one przebieg postępowania dowodowego i cywilnego w ogólności. W konsekwencji prowadzi one do pożądanego zjawiska w postaci podniesienia efektywności sądów oraz wzrostu zaufania obywateli do organów wymiaru sprawiedliwości.

W nowszej literaturze pojawiają się poglądy, wedle których polski prawodawca – przynajmniej w dziedzinie postępowania cywilnego – nie nadąża za zmieniającą się

¹⁰⁸ W. Broniewicz, *op. cit.*, s. 214.

rzeczywistością¹⁰⁹. Anachroniczne rozwiązania dotyczące przebiegu postępowania dowodowego przewidziane w k.p.c. nie przystają do aktualnych możliwości w zakresie usprawnienia procedury cywilnej i – w moim przekonaniu – wymagają zasadniczej nowelizacji. Postulat ten pozostaje aktualny także w odniesieniu do art. 309, który choć pozostawia sądom możliwość sięgnięcia po inne środki dowodowe niż wskazane w ustawie, to jednak nie normuje w sposób wystarczający procedury korzystania z tych środków. W tym bowiem zakresie art. 309 *in fine* obliguje sądy do odpowiedniego stosowania przepisów o dowodach.

Argumentem przemawiającym za wprowadzeniem nowych rozwiązań w tej materii jest chociażby bezproblemowe stosowanie nowoczesnych technologii w postępowaniu karnym¹¹⁰, w którym część środków dowodowych jest tożsama bądź zbliżona swoim charakterem i trybem przeprowadzania do instytucji przewidzianych w procedurze cywilnej (dowód z przesłuchania świadka, opinii biegłego, oględzin etc.). Jako sygnał do zmian można potraktować wspomnianą na wstępie nowelizację art. 235 k.p.c., od dawna postulowaną nie tylko przez część doktryny¹¹¹, ale przede wszystkim przez praktyków. Zmiana ta – omówiona w dalszej części pracy – pozwala w większym stopniu na korzystanie z dobrodziejstw nowoczesnych technologii. W wielu wypadkach również wykładnia funkcjonalna obowiązujących przepisów umożliwia zastosowanie niekonwencjonalnych metod prowadzenia postępowania dowodowego. W ramach niniejszego rozdziału przedstawiono środki dowodowe wykorzystujące w różny sposób nowoczesne technologie.

Dział 2. Wideokonferencja (przesłuchanie na odległość)

Przesłuchanie na odległość może przybrać dwojaką postać: wideokonferencji i telekonferencji. Pozornie wydaje się, że formy te są tożsame i mogą być wykorzystywane w potocznej mowie jako synonimy. W rzeczywistości obydwa te pojęcia mają nie tylko odrębne znaczenia w naukach informatycznych, ale także

¹⁰⁹ B. Kaczmarek *Nowe technologie, nowe możliwości – nowoczesne formy komunikowania się sądu i stron procesu cywilnego, a także sądów między sobą – uwagi na tle aktualnych przepisów*, e-Biuletyn 2007, nr 3.

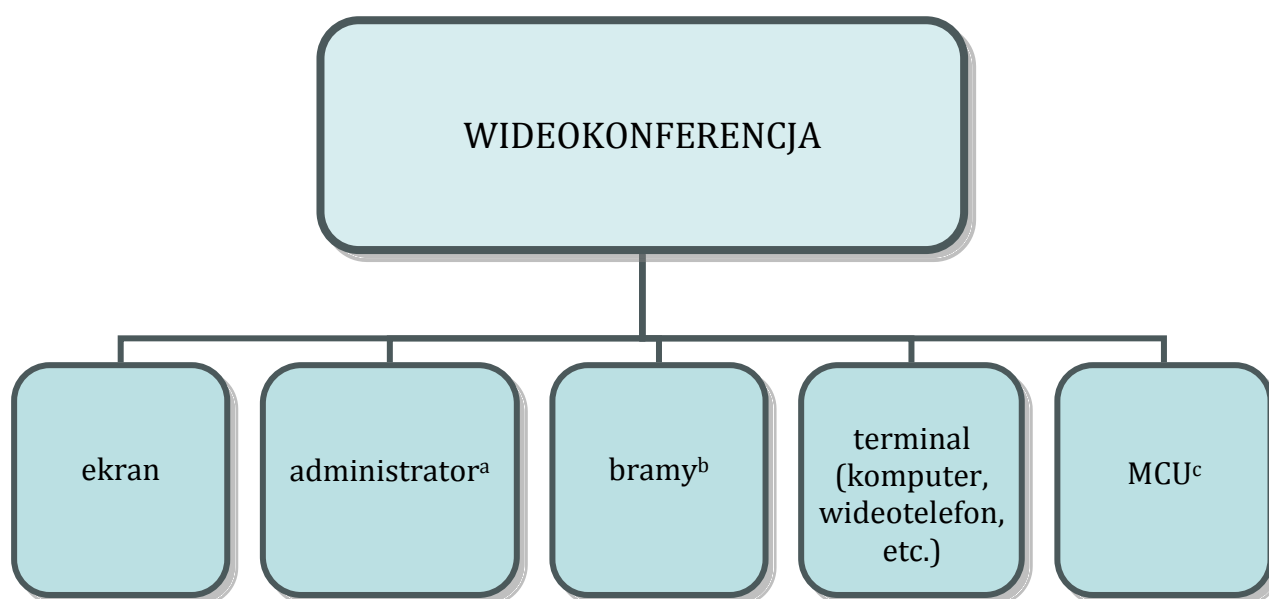
¹¹⁰ Por. art. 177 § 1a, art. 197 § 3, art. 205 § 1 k.p.k., znówelizowane ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155).

¹¹¹ M. Muliński, M. Krakowiak, *Przesłuchanie świadka w postępowaniu cywilnym za pomocą środków nowoczesnej techniki – postulat de lege ferenda*, PS 2005, nr 3, s. 64-74.

stanowią odrębne instytucje prawne. Ich przebieg bowiem w sposób zasadniczy wpływa na ocenę dowodu (zeznań świadków, opinii biegłego, oględzin) i ustalenie waloru wiarygodności. Polski ustawodawca, nowelizując kodeks, zdawał się jednak nie dostrzegać różnic między ww. instytucjami, skutkiem czego wprowadzone przepisy mogą budzić wątpliwości interpretacyjne (o czym w dalszej części rozważań).

W uproszczeniu wideokonferencję można zdefiniować jako „połączenie realizowane w sieci komputerowej, podczas którego uczestnicy wymieniają w czasie rzeczywistym pliki dźwiękowe i wideo”¹¹². Zamieszczony niżej schemat obrazuje komponenty niezbędne do przeprowadzenia korespondencji, przy czym należy zwrócić szczególną uwagę na trzy z nich:

- administratora^a, czyli osobę obsługującą urządzenie pozwalające zarządzać połączeniami wideokonferencji;
- bramy^b, umożliwiające połączenia między różnymi sieciami;
- MCU^c, czyli tzw. mostek wielofunkcyjny, umożliwiający udział w przekazie więcej niż dwóch uczestników.

Ryc. 9. Elementy składowe tworzące system wideokonferencyjny¹¹³

¹¹² P. Adamczewski, *Słownik informatyczny*, wyd. Helion, Gliwice 2005.

¹¹³ Opracowanie na podstawie wykresu zamieszczonego w artykule A. Zalesińskiej, *Przesłuchanie na odległość w Polsce – postulaty de lege lata i de lege ferenda na tle konstrukcji prawnych przyjętych w innych krajach*, e-Biuletyn 2007, nr 2, s. 7.

W fachowej literaturze wskazuje się ponadto na następujące właściwości wideokonferencji – usługa ta „zapewnia dwukierunkowy przepływ sygnału głosu i kolorowego obrazu ruchomego pomiędzy grupami użytkowników w dwu lub więcej oddzielnych lokalizacjach. Wymagania minimalne zakładają, że w warunkach normalnych transmitowana informacja wideo jest wystarczająca do odpowiedniego odwzorowania płynnych ruchów dwóch lub więcej osób w sytuacji typowej dla posiedzenia, w ujęciu przedstawiającym głowę i ramiona”¹¹⁴.

W odróżnieniu od wideokonferencji, telekonferencja umożliwia jedynie przesyłanie dźwięku w czasie rzeczywistym¹¹⁵, bez podglądu na uczestników posiedzenia.

Wideokonferencja jako narzędzie umożliwiające przeprowadzenie postępowania dowodowego pojawiła się w k.p.c. stosunkowo niedawno. Ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹¹⁶ zmieniono redakcję art. 235, dodając § 2 w brzmieniu: „jeżeli charakter dowodu się temu nie sprzeciwia, sąd orzekający może postanowić, że jego przeprowadzenie nastąpi przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość. Sąd orzekający przeprowadza dowód w obecności sądu wezwanego lub referendarza sądowego w tym sądzie.”¹¹⁷ Przepis ten stanowi kolejny wyłom w zasadzie bezpośredniości, przy czym głównym celem, jaki przyświecał projektodawcy tego przepisu było usprawnienie postępowania dowodowego. W praktyce nagminnie zdarzają się sytuacje, w których rozprawa odraczana jest z powodu (nawet usprawiedliwionego) niestawiennictwa strony, pełnomocnika, świadka lub biegłego. Do tego rodzaju zdarzeń dochodzi wówczas, gdy uczestnicy postępowania cywilnego – z różnych względów (takich jak odległość między miejscem pobytu a siedzibą sądu, stan zdrowia, obowiązki zawodowe etc.) – nie mają możliwości dotarcia do sądu. Przykładowo, w postępowaniu toczącym się w jednym z łódzkich sądów przeprowadzony miał być dowód z opinii biegłego –

¹¹⁴ B. Erdmann *Model komunikacji multimedialnej H.320, H.323* dostępny na WWW: <http://zstux.ita.pwr.wroc.pl/zaklad/materialy.html>

¹¹⁵ P. Adamczewski *op. cit.*

¹¹⁶ Dz. U. z 2008 r. Nr 234, poz. 157.

¹¹⁷ Por. także wprowadzony omawianą ustawą art. 1131 § 6, dopuszczający przeprowadzenie dowodu przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających obecność lub udział w dokonaniu czynności albo jej dokonanie na odległość; więcej na ten temat w: J. Ciszewski, *Komentarz do art. 1131 [w:] Kodeks...,* red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 360 i n.

wybitnego w swojej dziedzinie specjalisty. Ponieważ biegły na stałe przebywał w Szczecinie, a ponadto miał liczne obowiązki zawodowe, dużą trudność sprawiło wyznaczenie terminu dla wysłuchania uzupełniającej opinii biegłego. Dla eksperta wyprawa do Łodzi oznaczała dwudniowy urlop i całkowite wyłączenie z życia zawodowego, koszty wydania opinii znacząco wzrastały, zaś postępowanie wydłużało się. Znowelizowany przepis art. 235 pozwala takich sytuacji uniknąć.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze inny aspekt rozwiązania przewidzianego w § 2. omawianego przepisu – w dużej mierze pozwala on przeciwdziałać umyślnemu przewlekaniu postępowania cywilnego przez stronę. Jak jest sygnalizowane w piśmiennictwie, „usprawiedliwiona nieobecność stała się uniwersalnym środkiem obstrukcji procesowej”¹¹⁸. Wydaje się, że zastosowanie wideokonferencji znacząco ograniczy potencjalne powody uzasadniające odroczenie sprawy, zwłaszcza zaś odpadnie argument odległości do miejsca stawiennictwa i związanych z tym trudności logistycznych. Nie powinno stanowić bowiem większych trudności stawiennictwo uczestnika postępowania w sądzie jego miejsca zamieszkania.

Przez sformułowanie „urządzenia techniczne umożliwiające dokonanie tej czynności [przeprowadzenia dowodu] na odległość” rozumieć należy urządzenia techniczne analogowe lub cyfrowe umożliwiające przekaz telekomunikacyjny w rozumieniu art. 2 pkt 27a ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne¹¹⁹. Chodzi głównie o urządzenia umożliwiające dwukierunkową łączność w czasie rzeczywistym pozwalające na przesył dźwięku lub obrazu i dźwięku pomiędzy uczestnikami czynności procesowej.

Doniosłą funkcję w redakcji § 2 pełni zastrzeżenie wynikające z końcowej części tego przepisu. Art. 235 § 3 *in fine* stanowi bowiem: „Sąd orzekający przeprowadza dowód w obecności sądu wezwanego lub referendarza sądowego w tym sądzie.” Obligatoryjny udział sądu wezwanego bądź referendarza w wideokonferencji wyklucza potencjalne niebezpieczeństwo zafałszowania dowodu np. przez stawiennictwo innej osoby niż wezwana w charakterze świadka czy biegłego¹²⁰. Sąd

¹¹⁸ A. Zalesińska *Przesłuchanie na odległość ...*, *op. cit.*, s. 8.

¹¹⁹ § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 lutego 2010 r. w sprawie urządzeń i środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie dowodu na odległość w postępowaniu cywilnym (Dz. U. z 2010 r. Nr 34, poz. 185).

¹²⁰ J. Gołaczyński, M. Leśniak, B. Pabin *Doręczenie, protokół i przesłuchanie elektroniczne w postępowaniu cywilnym – postulaty de lege ferenda*, e-Biuletyn 2006, nr 3, s. 11.

wezwany (referendarz) posiada bowiem uprawnienie do zweryfikowania tożsamości danej osoby przez wgląd do stosownego dokumentu (dowód osobisty, paszport etc.). Sąd udzielający pomocy prawnej w sposób określony w art. 235 § 2 ma ponadto możliwość oceny, czy świadek/biegły nie jest poddany jakimkolwiek naciskom, które mogłyby wpłynąć na treść składanych przez niego zeznań. Okoliczność ta dodatkowo gwarantuje rzetelność oraz wiarygodność przeprowadzanego dowodu¹²¹.

Analizując treść § 2 nie sposób pominąć kwestii podziału obowiązków między sądem orzekającym a sądem wezwanym. Na skutek nowelizacji omawianego przepisu zagadnienie to wymaga odmiennego niż dotychczas rozważenia. W tym zakresie niezbędne będzie odwołanie się do przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych¹²² (dalej Regulamin), normujących formalne kwestie związane z udzielaniem pomocy sądowej. Skorzystanie z pomocy sądu wezwanego pociąga za sobą konieczność podjęcia przez sąd orzekający szeregu działań o charakterze ściśle biurokratycznym. § 99 ust. 1 Regulaminu wymaga sporządzenia przez sąd orzekający zlecenia przeprowadzenia dowodu lub dokonania innej czynności przez sąd wezwany. W dokumencie tym „należy dokładnie określić, jakie czynności mają być dokonane, oznaczyć wyczerpująco fakty i okoliczności podlegające stwierdzeniu przez poszczególne osoby, a w razie potrzeby – przytoczyć fakty i okoliczności, na które należy zwrócić szczególną uwagę”. W przypadku telekonferencji zastosowanie tego przepisu będzie bezprzedmiotowe, gdyż to sam sąd orzekający – najlepiej zorientowany w sprawie – będzie przeprowadzał dowód.

Zgodnie z § 99 ust. 3 „do pisma [o udzielenie pomocy sądowej] dołącza się w razie potrzeby odpisy z akt sprawy; akta w całości lub w części dołącza się tylko w razie konieczności i jeżeli nie wstrzyma to biegu postępowania”. Przed przeprowadzeniem dowodu sąd wezwany winien zapoznać się z wytycznymi sądu orzekającego oraz z przesłanymi mu – zazwyczaj fragmentarycznymi – odpisami z akt sprawy. W literaturze pojawia się pogląd, wedle którego „sąd wezwany, jeżeli przeprowadza przesłuchanie, koncentruje się przede wszystkim na otrzymanych wyznacznikach, gdyż bazuje tylko i wyłącznie na przesłanych przez sąd orzekający

¹²¹ *Ibidem*, s. 11.

¹²² Dz. U. z 2007 r. Nr 38, poz. 249.

dokumentach oraz nie dysponuje on pełną znajomością stanu faktycznego”¹²³. Wykorzystanie do przeprowadzenia dowodu wideokonferencji eliminuje niebezpieczeństwo mimowolnego zniekształcenia przez sąd wezwany pytań czy problemów dotyczących kwestii, której ustalenie stanowi cel przeprowadzanego dowodu. Nadto sąd orzekający ma możliwość bieżącego przekształcania pytań, zadawania pytań uzupełniających i kontrolnych, uzgadniania znaczenia pojęć użytych przez wysłuchiwanego, a powodujących rozbieżności w zebranych już materiale dowodowym, a także precyzowania przez świadka/biegłego jego wypowiedzi. Sąd, mając bezpośredni wzrokowy kontakt z zeznającym, dysponuje sposobnością do dokonania oceny dodatkowych sygnałów towarzyszących składaniu zeznań, takich jak ton głosu, zachowanie składającego zeznania, ruchy ciała, wahanie, logika wypowiedzi etc. W doktrynie powszechny jest bowiem pogląd, że „w ocenie wartości dowodowej zeznań bierze się pod uwagę ich zgodność logiczną (zwartość), szczerłość wypowiedzi (...). Istotne znaczenie ma też ton, styl wypowiedzi świadka, jego osobiste nastawienie do strony”¹²⁴.

Odnosząc się do regulacji zawartej w Regulaminie wspomnieć należy o pewnej niespójności terminologicznej. § 99 i n. Regulaminu posługują się pojęciami „sąd wzywający” i „sąd wezwany”. Drugi z przytoczonych terminów oznacza sąd przeprowadzający na zlecenie sądu orzekającego określony dowód. Taka definicja zakłada zatem aktywną działalność sądu wezwanego – sąd ten samodzielnie (mając jedynie na względzie sugestie i wskazówki zawarte w zleceniu przeprowadzenia dowodu) przeprowadza postępowanie dowodowe i sporządza protokół. Tych czynności sąd wezwany nie podejmuje w przypadku korzystania z wideokonferencji – „udostępnia on jedynie pomieszczenie i aparaturę do przeprowadzenia dowodu na odległość.”¹²⁵ Gospodarzem danego postępowania jest zaś nadal sąd „wzywający”¹²⁶.

Zasady, sposób wykonywania oraz parametry urządzeń technicznych wykorzystywanych do realizacji uprawnienia Sądu wynikającego z ww. przepisu, na podstawie delegacji wskazanej w art. 235 § 3, miał określić w formie rozporządzenia Minister Sprawiedliwości. Mimo wejścia w życie nowelizacji komentowanego przepisu

¹²³ A. Zalesińska, *op. cit.*, s. 8.

¹²⁴ T. Demendecki, *Komentarz do art. 258 (w:) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 384.

¹²⁵ S. Kotecka, *Doręczenia elektroniczne (w:) Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 242.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 242.

k.p.c. w dniu 1 lipca 2009 r. przedmiotowe rozporządzenie znajduje się dopiero w trakcie prac legislacyjnych – w dniu 29 stycznia 2010 r. projekt został rozpatrzony i przyjęty przez Komitet Rady Ministrów do Spraw Informatyzacji i Łączności, a następnie przedłożony do rozpatrzenia przez Komisję Prawniczą¹²⁷. Rozporządzenie reguluje w pierwszej kolejności zagadnienia *stricte* techniczne, niemniej jednak znajdują się w nim przepisy istotne z punktu widzenia procesualistyki. Proponowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości rozwiązanie¹²⁸ zakłada, że przeprowadzony dowód będzie rejestrowany na informatycznym nośniku danych¹²⁹, co zapewni możliwość jego dalszego odtwarzania oraz kopiowania. W rezultacie pozwoli to sądowi na wielokrotne zapoznanie się z dowodem i wnikliwą jego analizę, zaś w razie kwestionowania jego mocy dowodowej przez stronę postępowania – umożliwi rozstrzygnięcie wątpliwości.

Wprowadzony aktem wykonawczym model przeprowadzania dowodu na odległość spotkał się z aprobatą środowiska prawniczego¹³⁰. Wśród zalet takiego rozwiązania wskazuje się na:

- oszczędność czasu;
- ograniczenie wydatków związanych z koniecznością wypłacania świadkom zwrotu należnych im kosztów na podstawie art. 277;
- oszczędności w postaci kosztów podróży i pracy profesjonalnych pełnomocników procesowych;
- możliwość odtworzenia w dowolnym czasie zapisanego na nośniku środka dowodowego;
- przyspieszenie postępowania;

¹²⁷ Informacja ze strony WWW Ministerstwa Sprawiedliwości:
<http://www.ms.gov.pl/projekty/projekty.php#sec2>

¹²⁸ Projekt rozporządzenia wraz z uzasadnieniem dostępny na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości
<http://www.ms.gov.pl/>

¹²⁹ W aktualnym stanie prawnym pojęcie informatycznego nośnika danych nie jest ujednolicone; wydaje się, że definicja uniwersalna i najlepiej odpowiadająca przeznaczeniu tych nośników znajduje się w art. 3 pkt 1 ustawy o informatyzacji podmiotów realizujących zadania publiczne, wedle którego informatyczny nośnik danych to materiał lub urządzenie służące do zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej lub analogowej; od kilku lat trwają prace nad projektem ustawy harmonizującej terminologię dotyczącą omawianego pojęcia na gruncie wszystkich aktów rangi ustawowej – por. <http://prawo.vagla.pl/node/7322>

¹³⁰ T. Pietryga, *Procesy na odległość jeszcze w tym roku*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 233 (8439), s. C1.

- zminimalizowanie obiegu korespondencji między sądem orzekającym a sądem wezwanym.

Przeprowadzenie dowodu na odległość za pomocą urządzeń technicznych przewidują także przepisy wspólnotowe. Unormowania w tym zakresie znajdują się w dwóch aktach prawa unijnego:

- rozporządzeniu Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami Państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych i handlowych¹³¹;
- rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 861/2007 z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiającym europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń¹³².

Pierwsze z wymienionych rozporządzeń przewiduje w art. 10 ust. 4, że „sąd wzywający może zwrócić się do sądu wezwanego o korzystanie z technik łączności przy przeprowadzaniu dowodów, w szczególności z możliwości wideokonferencji i telekonferencji. Sąd wezwany stosuje się do takiego wymogu sądu wzywającego, chyba że procedura taka nie jest zgodna z prawem Państwa Członkowskiego sądu wezwanego albo istnieją inne poważne trudności praktyczne. (...) Jeżeli sąd wzywający lub sąd wezwany nie ma dostępu do środków technicznych określonych powyżej, sąd mający dostęp do nich, może udostępnić je na mocy wzajemnego porozumienia.” Interesującym przepisem jest także art. 17 ust. 4 zdanie 3 omawianego rozporządzenia w brzmieniu: „Jednostka centralna lub właściwe władze, wspierają wykorzystywanie technik łączności, takich jak wideokonferencje czy telekonferencje.” Przepis ten zdaje się mieć charakter jedynie postulatyczny¹³³.

W ostatnich latach wideokonferencja stała się instytucją powszechną w niektórych prawodawstwach krajów europejskich. Najbardziej szczegółowe regulacje w tej materii znajdują się w niemieckim *Zivilprozessordnung*, w formule ustalonej

¹³¹ Dz. Urz. WE L 174 z 27.06.2001, s. 1.

¹³² Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 1.

¹³³ więcej o rozporządzeniu Rady (WE) nr 1206/2001 w: K. Piasecki, *Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 (w:) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz.* pod red. K. Piaseckiego, wyd. C.H. Beck, t. III, Warszawa 2007, s. 811 i n.

nowelizacją z 2001 r.¹³⁴ Dodany do kodeksu § 128a ZPO przewiduje dwie sytuacje, w których wykorzystana może być wideokonferencja¹³⁵.

Pierwsza z tych możliwości jest wskazana w ustępie 1 § 128a, który stanowi: „Za zgodą stron postępowania i na wniosek stron, osób przez nie umocowanych do reprezentacji oraz doradców procesowych, sąd może zezwolić na to, aby podczas postępowania znajdowały się w innym miejscu i tam podejmowały czynności procesowe. W tym przypadku, postępowanie musi być równocześnie transmitowane w formie audiowizualnej do miejsca, gdzie znajdują się strony, osoby umocowane, doradcy procesowi oraz do sali sądowej”¹³⁶. W rezultacie uznać należy, że do przeprowadzenia postępowania nie jest wymagana obecność stron i ich przedstawicieli procesowych na sali, w której odbywa się posiedzenie. Niemiecki ustawodawca wprost jednak zastrzega dwa warunki, które muszą być spełnione przy stosowaniu tego przepisu, a mianowicie:

- strony (bądź ich pełnomocnicy) muszą wyrazić zgodę na taki sposób prowadzenia postępowania;
- konieczne jest przeprowadzenie transmisji za pomocą urządzeń przenoszących obraz i dźwięk z miejsca pobytu stron (pełnomocników).

Istotne znaczenie ma fakt, że przepis ZPO nie określa ram czasowych dla stosowania wideokonferencji, tj. czy dotyczy ona jednego posiedzenia sądu czy też wszystkich posiedzeń, na których rozpoznawana jest dana sprawa. Wobec tego całe postępowanie może mieć charakter wirtualny. Taka konkluzja dała niektórym przedstawicielom piśmiennictwa asumpt do wprowadzenia pojęcia „e-rozprawa”, przy czym termin ten nie ma charakteru normatywnego i jest wyrażeniem, które należy traktować jako element języka prawniczego, akademickiego.

W drugim wypadku wideokonferencja jest wykorzystywana do przesłuchania świadków oraz wysłuchania ustnej opinii biegłego. Nie jest natomiast możliwe przeprowadzenie oględzin oraz dowodu z dokumentów – wideokonferencja dotyczy jedynie osobowych środków dowodowych.

¹³⁴ *Zivilprozessreformgesetz* z dnia 27 sierpnia 2001 r., wejście w życie: 1 stycznia 2002 r.

¹³⁵ B. Kaczmarek, *Informatyzacja postępowania cywilnego w Niemczech* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 85.

¹³⁶ Tłum. za J. Kurek.

Ze względu na zakres niniejszej pracy nie jest możliwe precyzyjne omówienie wszystkich instytucji związanych z zastosowaniem wideokonferencji w niemieckiej procedurze. Nadmienić należy, że ZPO i akty rangi wykonawczej normują m.in. kwestie dotyczące sposobów ustalenia tożsamości uczestników postępowania biorących udział w wideokonferencji, protokołowania jej przebiegu oraz wymagania techniczno-organizacyjne dotyczące się urządzeń służących do przeprowadzenia połączenia. Mimo kompleksowego uregulowania przedmiotowej instytucji w doktrynie pojawia się jednak szereg rozbieżności, które dotyczą takich zagadnień jak miejsce wideokonferencji czy zapisywanie transmisji na nośnikach utrwalających zebrany materiał – kwestie te stanowią przedmiot rozważań przedstawicieli judykatury i piśmiennictwa¹³⁷. Reasumując, z punktu widzenia organizacji i założeń, regulację niemiecką w zakresie wykorzystania wideokonferencji uznać należy za wzorcową.

Niemiecki model wideokonferencji został recypowany na grunt prawa austriackiego, przy czym przepisy regulujące tę materię znajdują się w ustawie o charakterze ustrojowym, a mianowicie ustawie o organizacji sądów. Według § 91a tejże ustawy, „sąd może w czasie postępowania sądowego, stosownie do technicznych możliwości i uwzględniając zasady ekonomii procesowej, zamiast przesłuchania dokonanego przez sędziego wezwanego przeprowadzić dowód bezpośrednio, przy zastosowaniu urządzeń technicznych przenoszących fonię lub wizję”¹³⁸.

Nieco dalej poszedł ustawodawca estoński – w tamtejszym k.p.c. przewidziana jest nie tylko wideokonferencja, ale także telekonferencja¹³⁹. Zastosowanie tej metody przeprowadzenia dowodu jest wykluczone wprost w prawie niemieckim, natomiast w Polsce o niedopuszczalności tego sposobu orzekł Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 kwietnia 1969 r.¹⁴⁰ Art. 235 w aktualnie obowiązującym brzmieniu nie precyzuje, czy możliwe jest stosowanie telekonferencji. Z gramatycznej wykładni tego przepisu wynika, że możliwe jest posłużenie się tymi urządzeniami technicznymi, które umożliwiają dokonanie danej czynności na odległość, a więc także i telefonem. Taka interpretacja prowadziłaby jednak do sytuacji, w której sąd nie miałby możliwości

¹³⁷ B. Kaczmarek, *Informatyzacja postępowania...* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 85-86 i cyt. tam literatura.

¹³⁸ S. Kotecka, *Akty prawne dotyczące informatyzacji postępowań sądowych w sprawach cywilnych - Niemcy* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 108.

¹³⁹ A. Waloszczyk, *Informatyzacja rozprawy sądowej - Estonia* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 59.

¹⁴⁰ Sygn. akt III PRN 20/69, PiP 1970, nr 7, s. 133.

weryfikacji zachowania przesłuchiwanej osoby oraz kontroli jej tożsamości. Już w okresie prac nad projektem nowelizacji zgłaszano postulaty doprecyzowania przepisu przez wskazanie, że chodzi o przeprowadzenie dowodu przy pomocy urządzeń technicznych przenoszących obraz i dźwięk¹⁴¹. Reasumując, obecny stan prawny w omawianym zakresie zawiera lukę, która może stanowić potencjalne źródło wątpliwości.

Dział 3. Dowód z dokumentu elektronicznego

Od pewnego czasu, zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie, toczy się dyskusja w przedmiocie definicji, zakresu stosowania oraz mocy dowodowej dokumentu elektronicznego. Kwestia ta budzi wątpliwości przede wszystkim z uwagi na brak normatywnych rozwiązań wskazujących na sposoby wykorzystania elektronicznej postaci dokumentu w toku postępowania dowodowego.

Podstawowe zastrzeżenia rodzi brak definicji dokumentu elektronicznego – nie zawiera jej nie tylko k.p.c., ale także u.p.e. oraz u.u.d.e. Dodatkowe komplikacje wynikają z faktu, że przepisy regulujące postępowanie cywilne nie zawierają definicji samego dokumentu, a jedynie wymogi, jakie ten środek dowodu powinien spełniać¹⁴². W tym stanie rzeczy istotną rolę odgrywają piśmiennictwo i judykatura, które wypracowały liczne koncepcje dotyczące instytucji dokumentu (w tym także dokumentu elektronicznego) w postępowaniu cywilnym. Ze względu na przedmiot rozważań niniejszej dysertacji zakres analizy tych teorii ograniczony zostanie do najważniejszych – istotnych z punktu widzenia poruszanych tu kwestii – wniosków.

W doktrynie wyraźnie wskazywana jest cezura czasowa, pozwalająca na rozróżnienie dwóch stanowisk odnośnie instytucji dokumentu – granicę tę stanowi II wojna światowa¹⁴³. Koncepcja przedwojenna, reprezentowana głównie przez M. Allerhanda¹⁴⁴, zakładała szeroką definicję dokumentu – dokumentem był „każdy przedmiot, wyrażający pewną myśl, bez względu na to, z czego jest ten przedmiot wykonany oraz jakimi środkami myśl ta została wyrażona”. Podstawowym założeniem

¹⁴¹ J. Gołaczyński, M. Leśniak, B. Pabin, *op. cit.*, s. 11.

¹⁴² Jednocześnie zwrócić należy uwagę na niejednorodność w zakresie definiowania przez ustawodawcę dokumentu w innych aktach prawnych – odrębne definicje zawierają art. 115 § 14 k.k., art. 7 p.b., art. 2 ust. 5 u.o.i.n., art. 3 pkt 2 u.i.d.p.p.

¹⁴³ K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, wyd. Polski Dom Wydawniczy 'Ławica', Poznań 1993, s. 29 i n.

¹⁴⁴ M. Allerhand, *Kodeks Postępowania Cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932, s. 283.

tej koncepcji było odejście od wymogu pisemnej formy dokumentu. Z kolei po wojnie dominujący stał się pogląd, wedle którego niezbędnym warunkiem uznania za dokument jest sporządzenie go na piśmie (dokument w wąskim ujęciu). Mając na uwadze treść art. 244 i n. należałoby przyjąć, że ustawodawca opowiedział się za realizacją węższej koncepcji dokumentu. W kontekście dalszych rozważań, jak również wobec orzeczeń wyłamujących się od ściśle gramatycznej interpretacji tego przepisu, stanowiska tego nie można uznać za trwałe i jednolite.

Sporną kwestią w literaturze jest stawianie wobec dokumentu wymogu podpisania go przez wystawcę. Według K. Knoppka podpis jest konstytutywnym elementem dokumentu¹⁴⁵. Z kolei W. Siedlecki poczytuje niepodpisany dokument jako tzw. początek dowodu na piśmie¹⁴⁶. Przeciwstawne stanowiska prezentują m.in. W. Broniewicz¹⁴⁷ i T. Ereciński¹⁴⁸, którzy uznają podpis jedynie za miernik wartości dowodowej dokumentu. Problematyka podpisu na dokumencie jest niezwykle istotna z perspektywy dokumentu elektronicznego – o ile w jego przypadku możemy wskazać na istnienie nośnika dokumentu (materiału, na którym został sporządzony) oraz wywodzić z jego treści oświadczenie woli, to brak jest klasycznie rozumianego podpisu¹⁴⁹. Rozbieżności w tym aspekcie w głównej mierze uniemożliwiają odpowiednie zaklasyfikowanie dokumentów elektronicznych do kategorii instytucji prawno-procesowych unormowanych w obecnie obowiązującym k.p.c.

W kontekście wyżej przedstawionych poglądów oraz w braku ustawowego unormowania tej materii zauważalne jest dążenie sądów jak i reprezentantów nauki prawa do możliwie praktycznej wykładni obowiązujących przepisów, tak aby wychodziła ona naprzeciw potrzebom uczestników procesu cywilnego. Przykładem tego jest uzasadnienie postanowienia SN z 10 grudnia 2003 r., zgodnie z którym „na gruncie prawa procesowego, dokument sporządzony i utrwalony na elektronicznym nośniku informacji należy uznać – na równi z oświadczeniem utrwalonym za pomocą pisma na nośnikach tradycyjnych (na papierze) – za dokument w rozumieniu

¹⁴⁵ K. Knoppek, *op. cit.*, s. 32.

¹⁴⁶ W. Siedlecki (w:) W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2003, s. 236.

¹⁴⁷ W. Broniewicz, *op. cit.*, s. 217.

¹⁴⁸ T. Ereciński, *Komentarz do art. 244 (w:) Kodeks...*, red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 702.

¹⁴⁹ Nie jest możliwe własnoręczne podpisanie dokumentu elektronicznego poprzez odręczne umieszczenie znaku identyfikującego podpisu – w istocie mamy do czynienia z surogatem w postaci podpisu maszynowego (komputerowego), faksymille (np. przez umieszczenie w treści dokumentu faksymille w formacie plików graficznych: .bmp, .jpeg etc.).

przepisów art. 244 i n. k.p.c.”¹⁵⁰. Zasadniczo w literaturze panuje także zgodność co do tego, że jako dokument elektroniczny należy traktować wyłącznie zapisane [na nośniku] dane elektroniczne, nie stanowią zaś dokumentu jego projekcja (wyświetlenie) ani wydruk komputerowy¹⁵¹. Niewątpliwie także za uzasadnione należy uznać głosy przedstawicieli doktryny dopuszczające stosowanie wobec dokumentów elektronicznych opatrzonych bezpiecznym podpisem elektronicznym kwalifikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu przepisów k.p.c. o dowodzie z dokumentu. Kontrowersje budzi jednakże stosowanie wskazanych przepisów do dokumentów podpisanych zwykłym podpisem (w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.p.e.) bądź w ogóle niepodpisanych. Taką możliwość zdecydowanie popiera m.in. B. Kaczmarek¹⁵², dotychczas jednak kwestia ta nie została wyraźnie rozstrzygnięta w doktrynie.

Z punktu widzenia zasad rządzących postępowaniem cywilnym zastosowanie dokumentu elektronicznego w postępowaniu dowodowym budzi obiekty trojakiemu rodzaju:

- Pierwszy z problemów wiąże się z jednoznacznym określeniem wystawcy dokumentu elektronicznego. Jedynym narzędziem umożliwiającym oznaczenie osoby składającej oświadczenie w treści dokumentu elektronicznego jest elektroniczny podpis. Weryfikacja tego podpisu w trybie określonym przepisami u.p.e. daje gwarancję ustalenia tożsamości wystawcy dokumentu, czemu służy m.in. domniemanie prawdziwości dokumentu elektronicznego, statutowane w art. 6 u.p.e.
- Drugi wątek dotyczy dokonania ewentualnych zmian w dokumencie – o ile w przypadku dokumentu tradycyjnego (papierowego) wszelkie dokonane naniesienia (poprawki, skreślenia, dopiski, wzmianki etc.) są widoczne, o tyle zmiana pierwotnej wersji dokumentu elektronicznego może być niezauważalna. Ma to istotne znaczenie przede wszystkim, gdy chodzi o ocenę wiarygodności i autentyczności dowodu, co w konsekwencji może mieć wpływ na ostateczną treść rozstrzygnięcia, które ma zapaść w danej sprawie. Podobnie jak

¹⁵⁰ Sygn. V CZ 127/03, LEX nr 136789.

¹⁵¹ B. Kaczmarek, *Dowód z dokumentu elektronicznego w świetle przepisów o dowodach w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2006, nr 3, s. 5 oraz T. Ereciński ... (w:) *Kodeks...*, red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 708.

¹⁵² B. Kaczmarek, *Dowód z dokumentu...*, *op. cit.*, s. 5-6.

zasygnalizowano powyżej, taki problem nie obejmuje dokumentów elektronicznych, opatrzonych bezpiecznym podpisem elektronicznym w rozumieniu art. 3 pkt 2 u.p.e. Tego rodzaju podpis zapewnia integralność dokumentu, zaś wszelkie dokonywane w dokumencie zmiany są rejestrowane i możliwe jest odtworzenie kolejnych wersji dokumentu.

- Zasada jawności przejawia się m.in. w zapewnieniu stronom postępowania dostępu do akt sprawy. W przypadku dokumentu elektronicznego pewną trudność może stanowić załączenie go do akt postępowania. Pojawiają się postulaty, aby sporządzić wydruk z takiego dokumentu i załączyć go do akt sprawy łącznie z nośnikiem danych¹⁵³. Trudno sobie jednak wyobrazić sytuację, gdy wydruk będzie obejmował kilkaset bądź kilka tysięcy stron albo gdy jego jakość uniemożliwi skuteczne zapoznanie się z dokumentem. Wydaje się zatem, że wskazane będzie rozważenie tej kwestii w oparciu o konkretne okoliczności sprawy i rozważenie, czy zastosowanie znajdzie szeroko rozumiana zasada ekonomii procesowej czy też umożliwienie stronie zapoznania się z treścią dokumentu za pomocą znajdujących się w sądzie odpowiednich urządzeń technicznych.

W nauce dokonano wyróżniono następujące postaci dokumentu elektronicznego:

- dane zapisane na elektronicznym nośniku danych
- prezentacja na ekranie komputera
- wydruk komputerowy¹⁵⁴.

Polska doktryna podjęła próbę pozakodeksowego zdefiniowania dokumentu elektronicznego. Najpełniejsze i możliwie najbardziej precyzyjne objaśnienie tego terminu zaproponował A. Ambroziewicz, według którego „dokumentem w obrocie elektronicznym są dane zapisane na materialnym nośniku, w tym przechowywane za pomocą środków elektronicznych lub podobnych pod warunkiem, że dają się odtworzyć w umożliwiającej ich percepcję formie”¹⁵⁵.

¹⁵³ *Ibidem*, s. 4.

¹⁵⁴ J. Stępień, *Podpis elektroniczny, nowa ustawa – nowe problemy?*, MoP 2001, nr 23, s. 1172.

¹⁵⁵ A. Ambroziewicz, *Podpis elektroniczny i jego funkcje*, PS 2001, nr 1, s. 11 i cytowana tam literatura.

Reasumując, jak słusznie wskazał T. Ereciński, dokument elektroniczny jest instytucją prawną egzystującą „na zasadzie przypisania normatywnego”¹⁵⁶, w rzeczywistości bowiem uznać go należy za nowy środek dowodowy. Mimo tego, że obowiązujące przepisy (zwłaszcza art. 8 u.p.e.) dają możliwość dopuszczenia dowodu z dokumentu elektronicznego na podstawie *interpretatio extensiva*, to jednak zasadne byłoby uzupełnienie oraz dostosowanie przepisów procedury do aktualnych warunków technologicznych. Nowelizacja k.p.c. byłaby o tyle ułatwiona, że zarówno w prawodawstwach krajowych¹⁵⁷ jak i w porządku prawnym Unii Europejskiej¹⁵⁸ funkcjonują z powodzeniem akty prawne regulujące tę materię. Jednocześnie wprowadzenie zmian w anachronicznym unormowaniu dowodu z dokumentu pozwoli na uniknięcie potencjalnych sporów w przedmiocie stosowania dokumentu elektronicznego.

W doktrynie pojawiają się postulaty *de lege ferenda*, zgodnie z którymi „w dobie rozwoju elektronicznych nośników informatycznych zakres znaczeniowy pojęcia dokumentu nie powinien być zawężany jedynie do ich papierowej postaci”¹⁵⁹.

Sporne w doktrynie jest zagadnienie dotyczące zawartości dokumentu elektronicznego, a mianowicie czy obejmuje on jedynie tekst, czy także obrazy i dźwięki (czy też ogólniej – multimedia). Również ta kwestia nie została ostatecznie rozwiązana – moim zdaniem jednak względy praktyczne i cel postępowania dowodowego przemawiają za dopuszczeniem dowodów elektronicznych multimedialnych, o ile naturalnie dowód ten spełnia wymagania formalne (oznaczony jest jego autor, autentyczność dokumentu nie budzi wątpliwości itd.). Jednocześnie zastrzec jednak należy, że taka interpretacja mogłaby spotkać się z zarzutem wykładni *contra legem* z uwagi na treść art. 308. Wydaje się więc, że uzasadniona w tym przypadku byłaby odpowiednia zmiana redakcji przepisów.

Istotne z perspektywy procedury jest domniemanie autentyczności dokumentu elektronicznego – regulacje w tej mierze zawarte są jednak nie w k.p.c., a w u.p.e. (por. art. 6 ust. 1 i 2 u.p.e.). Negowanie prawdziwości dokumentu wiąże się z koniecznością

¹⁵⁶ T. Ereciński, *Komentarz do art. 244 (w:) Kodeks...*, red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 701.

¹⁵⁷ § 130a ust. 1 niemieckiego ZPO; sekcja 4, rozdział 1 fińskiej ustawy o doręczeniach elektronicznych w sektorze publicznym, art. 57 estońskiego k.p.c., § 292 ust. 1 i § 293 ust. 1 austriackiego ZPO.

¹⁵⁸ Dyrektywa 99/93/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13.12.1999 r. w sprawie ramowych warunków Wspólnoty dla podpisu elektronicznego, Dziennik Urzędowy L 013, 19/01/2000 P. 0012 – 0020.

¹⁵⁹ J. W. Kocot, *Wpływ Internetu na prawo umów*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2004, s. 335.

obalenia domniemania poprzez udowodnienie twierdzenia przeciwnego, czyli wykazanie, że podpis, którym opatrzony jest dokument elektroniczny, został złożony z naruszeniem przepisów ustawy. Podobne stanowisko prezentuje J. W. Kocot, którego zdaniem treść dokumentu elektronicznego „utrwalana jest (...) na przedmiocie materialnym, którym zamiast papieru jest nośnik elektroniczny”¹⁶⁰.

Nie została rozstrzygnięta w piśmiennictwie kwestia mocy dowodowej dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym. Zwraca się uwagę zwłaszcza na takie kwestie jak podpis w dokumencie, nośnik dokumentu czy postać zapisu jego treści¹⁶¹. Wydaje się, że z uwagi na rosnącą liczbę i znaczenie elektronicznych czynności prawnych określenie procesowe znaczenia i skutków pojawienia się w postępowaniu dowodowym dokumentu elektronicznego będzie należało do przedstawicieli judykatury.

¹⁶⁰ *Ibidem*, s. 336.

¹⁶¹ Por. D. Szostek, M. Świerczyński, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, MoP 2007, nr 17, s. 935 i n.; B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym – polemika*, MoP 2008, nr 5, s. 248 i n.

ROZDZIAŁ V.

Pozaprosesowe czynności sądu

Dział 1. E-wokandy

Wokanda (z łac. *vocanda* = mający być wywołany) to według definicji słownikowej „spis spraw sądowych ułożony według kolejności ich rozpatrywania w danym dniu”¹⁶². Wykaz tego rodzaju umieszczany jest przy drzwiach wejściowych do sali, w której odbywa się posiedzenie i ma stanowić informację dla uczestników postępowania o terminie i przedmiocie posiedzenia oraz jego uczestnikach. Ponadto – gdy zaistnieje doraźna potrzeba – możliwe jest umieszczenie na wokandzie zmian planowanego czasu rozpoznania danej sprawy oraz informacja o zakończeniu poszczególnych spraw. Szczegółowe regulacje dotyczące zawartości i formy wokandy zawiera zarządzenie MS z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej¹⁶³.

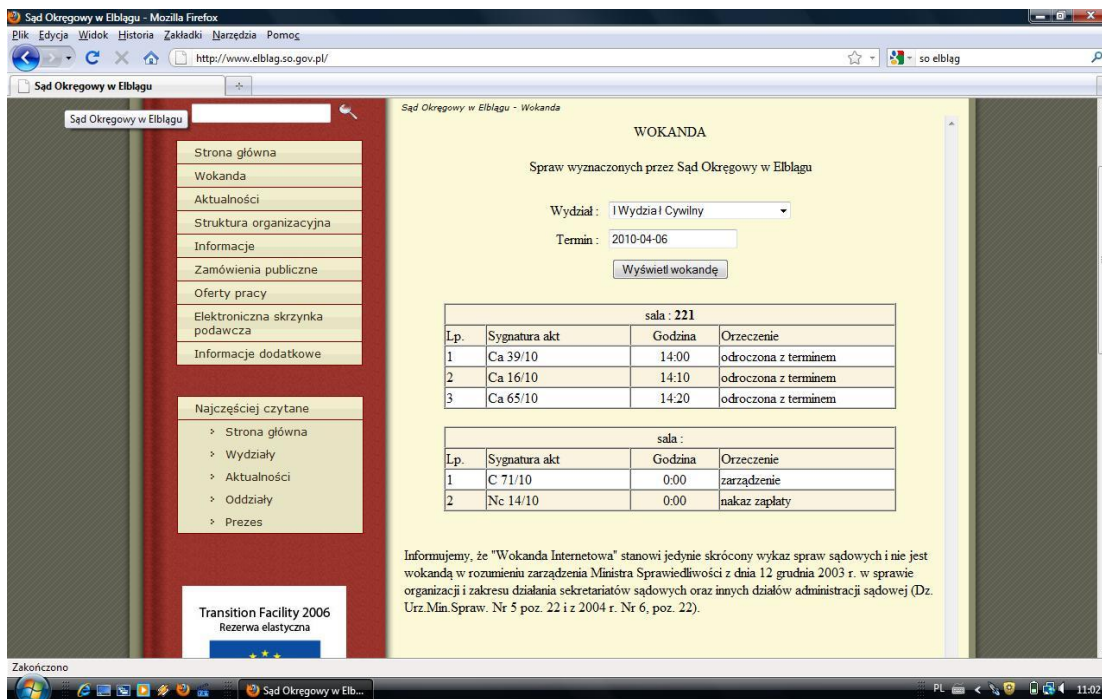
Upowszechnienie komputerów w salach sądowych oraz sekretariatach pozwoliło na elektronizację także tej marginalnej, choć ważnej z punktu widzenia petentów, instytucji. Coraz częściej sądy decydują się na wprowadzenie uproszczonej, elektronicznej wersji wokand papierowych, dostępnej zarówno w Internecie jak i na monitorach umieszczonych w hallach i na korytarzach sądu.

W przypadku wokand zamieszczanych w Internecie, każdy uczestnik postępowania – po uprzednim podaniu sygnatury sprawy – ma możliwość uzyskania informacji o terminie i miejscu (z podaniem numeru sali) posiedzenia. Zazwyczaj nie umieszcza się w nich szczegółowych danych osobowych uczestników postępowania (imion i nazwisk stron, świadków, biegłych itd.) oraz przedmiotu posiedzenia. Niektóre sądy umożliwiają ponadto zapoznanie się z wynikiem danego posiedzenia, przy czym nie chodzi o rozstrzygnięcie merytoryczne, ile o wydanie zarządzenia, fakt wydania wyroku/nakazu (bez jego treści), odroczenie terminu itd.¹⁶⁴.

¹⁶² *Słownik wyrazów obcych PWN*, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 1334.

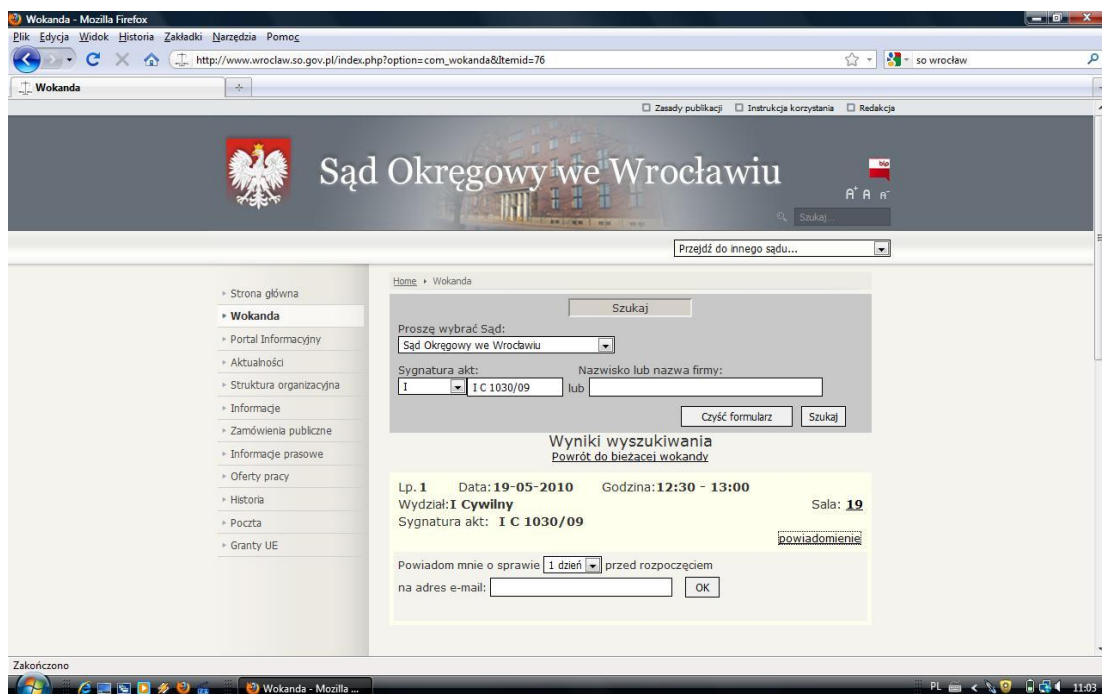
¹⁶³ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości Nr 81/03/DO, Dz. Urz. MS z 2004 r. Nr 6, poz. 22.

¹⁶⁴ <http://www.elblag.so.gov.pl/>

Ryc. 10. E-wokanda na stronie internetowej Sądu Okręgowego w Elblągu

Pojawiła się także możliwość e-mailowego powiadomienia przez sąd o terminie posiedzenia, po uprzednim wypełnieniu rubryki pod informacją umieszczoną w module „wokanda”¹⁶⁵.

Ryc. 11. E-wokanda na stronie internetowej Sądu Okręgowego we Wrocławiu

¹⁶⁵ http://www.wroclaw.so.gov.pl/index.php?option=com_wokanda&Itemid=76

Z kolei wokandy publikowane na monitorach zamontowanych w siedzibach sądów zawierają więcej informacji podmiotowych i przedmiotowych dotyczących sprawy. Obok sygnatury sprawy i numeru sali umieszcza się dane powoda i pozwanego (imię i nazwisko, nazwę i siedzibę osób prawnych) oraz przedmiot sprawy (o zapłatę, o rozwód, o uchylenie uchwały etc.).

Sąd Okręgowy w Łodzi				
Sala rozpraw:		06	środa, 2010-04-14	8:51
Początek	Sala	Sygnatura	Strony	Status
9 ⁰⁰	← 141	I C 814/09	EDBerta Zyla DIRECT LINE Insurance	
9 ⁰⁰	→ 102	III Ca 134/10	Marianna Bartoś Halina Borzęcka	
9 ⁰⁰	← 143	I C 707/08	ARSEN Sp. z o.o. w Łodzi Sebastian Szwedkiewicz, Konrad Cieślakowski	
9 ³⁰	→ 102	III Ca 321/10	Włodzimierz Zytke Alicja Sowińska-Szlanta	

Ryc. 12. Monitor prezentujący wokandę – Sąd Okręgowy w Łodzi

W związku z tym rodzą się wątpliwości co do zakresu ujawnianych danych, zwłaszcza w kontekście obowiązującej u.o.d.o. W sprawie udostępniania wokandy wypowiedział się w wyroku z dnia 2 lipca 2009 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Lublinie, który uznał, że „wokanda (...) jest informacją publiczną dotyczącą funkcjonowania organu władzy publicznej, jakim jest sąd”¹⁶⁶ i wobec tego nie ma żadnych przeciwwskazań dla publicznego umieszczania danych osobowych uczestników poszczególnych postępowań¹⁶⁷. Z uzasadnienia przytoczonego orzeczenia

¹⁶⁶ Sygn. III SAB/Lu 1/09, opubl. <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/39D9CE60AA>

¹⁶⁷ R. Horbaczewski, *Sądowa wokanda jest informacją publiczną* [w:] *Rzeczpospolita, Prawo* co dnia nr 245 (8451), s. C2.

wysnuć można zatem wniosek, że bezpodstawny byłby zarzut naruszenia ustawy o ochronie danych osobowych przez umieszczanie wokandy (z danymi osobowymi) na monitorach zlokalizowanych w ogólnie dostępnych przestrzeniach sądów.

Dział 2. Elektroniczne akta sprawy

2.1. Elektroniczny odpis z akt sprawy

W polskim prawie postępowania cywilnego nie przewidziano instytucji elektronicznego odpisu w klasycznym rozumieniu, tj. pliku czy wydruku, który posiadałby znaczenie procesowe. Jednakże w literaturze pojawiło się stanowisko dopuszczające możliwość sporządzania odpisów z akt sprawy w specyficznej formie – fotografii cyfrowej bądź zeskanowania dokumentów¹⁶⁸. A. Ważny uznał, że skoro brak jest wyraźnej regulacji dotyczącej sporządzania odpisów z akt sprawy w formie elektronicznej, to nic nie stoi na przeszkodzie, aby stosować ten rodzaj utrwalania informacji zamieszczonych w aktach sprawy. Uzasadniając powyżej przytoczoną tezę autor wskazuje, że „w każdym przypadku, w którym obowiązujące przepisy przewidują możliwość sporządzenia odpisów akt, nie ma podstaw do odmowy uczestnikowi postępowania sporządzenia ‘odpisu’ w takiej formie [poprzez sfotografowanie lub zeskanowanie], jeżeli tylko jest to technicznie możliwe i nie doprowadzi do uszkodzenia lub zniszczenia akt”¹⁶⁹. Co więcej, „skanowanie akt przez osobę uprawnioną do przeglądania akt sprawy, otrzymywania odpisów i wyciągów przy pomocy własnego aparatu cyfrowego należy traktować podobnie, jak sporządzanie kopii przy pomocy kserokopiarki lub wyciągu bądź odpisu przy użyciu długopisu”¹⁷⁰. Ponieważ w takich wypadkach uczestnik postępowania korzysta z własnych urządzeń technicznych i tym samym nie uszczupla zasobów materiałowych i finansowych sądu, zdaniem A. Ważnego nie należy pobierać żadnych opłat z tego tytułu. Warunek uiszczenia stosownej opłaty powinien być jednak egzekwowany, jeżeli osoba dokonująca cyfrowej kopii dokumentu zechciałaby mu nadać rangę odpisu (dokumentu urzędowego) poprzez umieszczenie na wydruku odpowiednich adnotacji i pieczęci.

¹⁶⁸ A. Ważny, *Elektroniczny odpis z akt sprawy*, Pal. 2008, nr 11-12, s. 174-176.

¹⁶⁹ *Ibidem*, s. 174.

¹⁷⁰ *Ibidem*, s. 176.

Podstawowym problemem związanym z funkcjonowaniem odpisów w procedurze cywilnej jest brak normatywnej definicji odpisu, który uniemożliwia odpowiednie zakwalifikowanie sporządzonych na podstawie akt sprawy reprodukcji. Nie przesądza bowiem, czy poprzez odpis należy rozumieć wyłącznie zwykłą kopię dokumentów z akt sprawy czy też uwierzytelnione potwierdzenie, że dany dokument stanowi powielenie pism załączonych do akt. Niewątpliwie jednak opisany wyżej sposób uzyskiwania duplikatów dokumentów zamieszczonych w aktach należy uznać za dozwolony i nie naruszający w żadnej mierze przepisów procedury¹⁷¹.

2.2. Elektroniczne akta sprawy w polskim elektronicznym postępowaniu upominawczym

Jedną z podstawowych wytycznych, branych pod uwagę przy wprowadzaniu do procedury epu, była potrzeba uproszczenia obsługi i zredukowania kosztów postępowania, w tym również tych związanych z działalnością sekretariatów sądowych¹⁷². Ustawodawca uznał, że tylko pełna elektronizacja postępowania pozwoli na realizację ww. idei i celów nowelizacji. Efektem tego stało się wprowadzenie do k.p.c. przepisu sformułowanego w art. 505³⁰ § 2 w następującym brzmieniu: „Czynności sądu, referendarza i przewodniczącego utrwalane są wyłącznie w systemie teleinformatycznym, a wytworzone w ich wyniku dane w postaci elektronicznej opatrywane są bezpiecznym podpisem elektronicznym w rozumieniu art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym”.

Rezygnacja z prowadzenia papierowych akt i wprowadzenie nowej formy przechowywania wszystkich dokumentów dotyczących sprawy pociągnęły za sobą konieczność uzupełnienia regulacji prawnych. O ile ogólne przepisy zezwalały na tworzenie i przetwarzanie akt także z wykorzystaniem technik informatycznych¹⁷³, o tyle niezbędne stało się uregulowanie kwestii technicznych, a także obejmujących problem dostępu do elektronicznych akt. Wobec powyższego szczegółowe rozwinięcie

¹⁷¹ Więcej o odpisach z akt sprawy w artykule S. Wikariaka, *Każdy ma dostęp do akt swojej sprawy, także po to, żeby je samemu kopiować*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 64 (7965), s. C2.

¹⁷² Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy..., *op. cit.*, s. 28.

¹⁷³ Art. 53 ust. 1 p.u.s.p.; ponadto sposób prowadzenia biurowości sądowej w oparciu o techniki informatyczne reguluje rozdział 8 z.o.s.s.

powołanego na wstępie przepisu k.p.c. znalazło się w rozdziale 10. r.u.s.p.¹⁷⁴ Elektroniczne akta sprawy są tworzone w ten sposób, że „dokumenty w postaci papierowej podlegają przetworzeniu na postać elektroniczną poprzez ich zeskanowanie, a następnie włączeniu w postaci elektronicznej do [elektronicznych] akt [sprawy] (...)”¹⁷⁵. Na potrzeby epu wykorzystywane są jedynie dane umieszczone w e-aktach, w związku z czym uzasadnione jest pytanie dotyczące dalszego losu nadesłanych do sądu dokumentów w wersji papierowej. W § 272a ust. 3 r.u.s.p. ustawodawca przyjął, że dokumenty te – po ich zeskanowaniu – umieszcza się w tzw. „pomocniczym zbiorze dokumentów”, do którego dostęp następuje na zasadach analogicznych jak w przypadku akt sądowych. Instytucja „pomocniczego zbioru dokumentów” stanowi *novum* w polskim ustawodawstwie – regulacje jej dotyczące znajdują się w projekcie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości zmieniającego rozporządzenie w sprawie archiwizowania akt spraw sądowych¹⁷⁶.

W ramach informatyzacji akt sądowych niezbędne było takie unormowanie kwestii dostępu do akt, aby uczynić zadość zasadzie jawności, w tym zwłaszcza w zakresie przysługującego stronom prawa przeglądania akt sprawy. Wedle przepisów r.u.s.p. „akta udostępnia się stronom i ich przedstawicielom za pośrednictwem kont w systemie teleinformatycznym”¹⁷⁷. Po zalogowaniu się do systemu i wyborze zakładki „akta sprawy” strony/pełnomocnicy mogą na bieżąco przeglądać wszelkie dokumenty, które wpłynęły do e-sądu oraz orzeczenia wydane w sprawie. W przypadku pozwanego dostęp do akt sprawy jest możliwy w każdym wypadku, niezależnie od tego czy zdecyduje się on na prowadzenie korespondencji z sądem elektronicznie czy też poprzez tradycyjną pocztę. Wynika to z faktu, że wraz z doręczonym (tradycyjną pocztą) odpisem nakazu zapłaty i pozwem pozwany otrzymuje poufny identyfikator sprawy (kod), który umożliwia mu (po zalogowaniu się) przeglądanie akt sprawy za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Jeżeli pozwany nie ma możliwości korzystania z urządzeń technicznych pozwalających na skorzystanie z systemu

¹⁷⁴ Rozdział 10 r.u.s.p. został dodany rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 23.12.2009 r. zmieniającym rozporządzenie – *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (Dz. U. z 2009 r. Nr 224, poz. 1806).

¹⁷⁵ § 272a ust. 2 r.u.s.p.

¹⁷⁶ Projekt rozporządzenia jest dostępny na stronie WWW: <http://bip.ms.gov.pl/projekty/projekty.php>; według stanu na dzień 16.11.2009 r. projekt rozporządzenia został przesłany do uzgodnień międzyresortowych

¹⁷⁷ § 272b ust. 1 r.u.s.p.

teleinformatycznego, a chciałby zapoznać się z aktami sprawy, wówczas może złożyć w wybranym przez siebie sądzie rejonowym wniosek o udostępnienie akt. W takim wypadku „sąd prowadzący elektroniczne postępowanie upominawcze umożliwia drogą elektroniczną dostęp do akt sądowi wskazanemu przez pozwanego. Sąd wskazany przez pozwanego udostępnia mu akta”¹⁷⁸. Strony i ich przedstawiciele mogą także upoważnić inne osoby do wglądu w elektroniczne akta sprawy, przy czym osoby te – pomimo zalogowania do systemu – mogą jedynie przeglądać akta, bez możliwości dokonywania jakichkolwiek czynności procesowych. Podnieść należy także, iż uprawnienie osób trzecich w zakresie dostępu do akt może zostać cofnięte. Przyjęte przez ustawodawcę ograniczenie kręgu osób umocowanych do przeglądania elektronicznych akt jest tym czynnikiem, który w znacznym stopniu zapewnia poufność danych i zapobiega ewentualnemu ujawnieniu informacji dotyczących sprawy.

Autorzy nowelizacji r.u.s.p. sprawnie rozwiązali także problem akt sądowych dotyczący (wysoce prawdopodobnej) sytuacji, gdy konieczne stanie się umożliwienie dostępu do nich sądowi właściwości ogólnej. Może to mieć miejsce w trzech przypadkach:

- w razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty (art. 505³³ § 1);
- w razie zaistnienia przesłanek określonych w art. 502¹ § 1 i 2, tj.:
 - jeżeli doręczenie nakazu zapłaty nie może nastąpić z przyczyn wskazanych w art. 499 pkt 4 (a więc gdy miejsce pobytu pozwanego nie jest znane albo gdyby doręczenie mu nakazu nie mogło nastąpić w kraju);
 - „jeżeli po wydaniu nakazu zapłaty okaże się, że pozwany w chwili wniesienia pozwu nie miał zdolności sądowej, zdolności procesowej albo organu powołanego do jego reprezentowania, a braki te nie zostały usunięte w wyznaczonym terminie zgodnie z przepisami kodeksu”;
- w razie prawidłowego wniesienia sprzeciwu od nakazu zapłaty.

W wypadku zaistnienia jednej z ww. okoliczności, zastosowanie znajdzie procedura unormowana w r.u.s.p., wedle której sąd właściwości ogólnej otrzymuje dostęp do akt poprzez swoje konto użytkownika w systemie teleinformatycznym wraz z informacją

¹⁷⁸ § 272b ust. 5 r.u.s.p.

od e-sądu o przekazaniu sprawy. Następnie pracownicy sądu właściwości ogólnej drukują akta prowadzone w systemie teleinformatycznym, tworząc w ten sposób tradycyjne (papierowe) akta sprawy. Jeżeli zaistnieje taka potrzeba, sąd właściwości ogólnej może się zwrócić do e-sądu z żądaniem przesłania pomocniczego zbioru dokumentów, który następnie włączany jest do akt sprawy.

Przepisy k.p.c. wprost przewiduje zwiększone wymagania dotyczące czynności podejmowanych przez sąd, referendarza bądź przewodniczącego i utrwalanych w systemie teleinformatycznym – wszelkie dane elektroniczne będące następstwem tych czynności winny być opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym w rozumieniu art. 3 pkt 2 u.p.e. Wskazane wyżej zastrzeżenie poczynione przez legislatora uzasadniane jest przede wszystkim faktem, że czynności podejmowane przez organy procesowe są czynnościami urzędowymi i ze względu na ich charakter usprawiedliwione jest „podwyższenie wymogów co do składanego przez orzekających sędziów i referendarzy podpisu”¹⁷⁹. Pogląd ten został powszechnie zaakceptowany przez przedstawicieli doktryny¹⁸⁰.

2.3. Gromadzenie i archiwizacja akt sądowych w formie cyfrowej – rozwiązania przyjęte w innych państwach

Cyfryzacja akt sądowych (nie tylko w sprawach cywilnych, choć z uwagi na zakres moich zainteresowań poddane analizie zostaną jedynie regulacje cywilnoprocesowe) jest zjawiskiem powszechnym w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości w państwach europejskich. W ramach niniejszego rozdziału zaprezentowane zostaną regulacje obowiązujące w czterech krajach: Finlandii, Estonii, Niemczech i Anglii.

W fińskiej procedurze cywilnej występują elektroniczne dokumenty, protokoły, a także orzeczenia w wersji elektronicznej (por. uwagi zamieszczone w rozdziale III w dziale 3. oraz w rozdziale IV w dziale 3.). Taka postać materiału dowodowego i orzeczniczego determinuje konieczność przechowywania akt sprawy w formie zdigitalizowanej, przy czym dotyczy to także okresu po ostatecznym zakończeniu sprawy. Wymagania dotyczące warunków przechowywania akt elektronicznych zostały określone w rozporządzeniu Ministra Finansów oraz w ustawie o

¹⁷⁹ K. Jasińska, A. Lejko, Komentarz do art. 505³⁰, teza 3. (w:) *Komentarz...*, op. cit.

¹⁸⁰ *Ibidem*; także K. Weitz, *Komentarz do art. 505³⁰* (w:) *Kodeks...*, red. T. Ereciński, op. cit., s. 866.

archiwizacji¹⁸¹. Instytucją odpowiedzialną za zachowanie akt w sposób gwarantujący nienaruszalność treści i formy zawartych w nich dokumentów jest Archiwum Narodowe Finlandii. Przywołana wyżej ustawa o archiwizacji wprowadza pojęcie zapisu (fin. rekord), przez który należy rozumieć „wszelkiego rodzaju prezentacje, zarówno pisemne, jak i graficzne albo elektroniczne lub prezentacje wytworzone w inny sposób, które można przeczytać, wysłuchać lub w inny sposób zrozumieć za pomocą urządzeń technicznych”¹⁸². Zapisy zamieszczone w elektronicznych aktach muszą być przechowywane w sposób zapobiegający zniszczeniu, uszkodzeniu bądź dokonaniu niepożądanych zmian w dokumencie.

Nieco inaczej kwestię elektronicznych akt unormowano w Estonii. Regułą przyjęta w procedurze jest przechowywanie dokumentów w postaci elektronicznej w formie papierowej (wydruku), przy czym wymaga się, aby do tegoż wydruku dołączyć dane zawierające informacje o autorze dokumentu o czasie sporządzenia wydruku. W pewnych przypadkach do akt można dołączyć nośniki danych zawierające treść dokumentu – jest to możliwe pod warunkiem, że „kopia tego dokumentu będzie nagrana/wniesiona do systemu informatycznego podczas prowadzenia sprawy”¹⁸³.

Niemiecki ZPO przewiduje możliwość prowadzenia akt sądowych w formie elektronicznej – podobnie jak ma to miejsce w polskim epu (por. dział 2.2. w rozdziale V) dokumenty złożone w sądzie w papierowej postaci są przekształcane za pomocą skanera w wersję elektroniczną, z jednoczesnym zamieszczeniem informacji o tym, kto i kiedy dokonał konwersji dokumentu. Zarówno dokument elektroniczny jak i papierowy powinny być przechowywane do czasu prawomocnego zakończenia postępowania. Przepisy ustawy dają uczestnikom postępowania prawo wyboru, w jakiej formie będzie przebiegała korespondencja z sądem i nie ma znaczenia, czy akta sprawy są prowadzone w formie elektronicznej czy papierowej. W przypadku, gdy pisma uczestników składane są w formie innej niż prowadzone są akta, za każdym razem konieczne jest dokonanie transformacji dokumentu na formę odpowiadającą sposobowi prowadzenia akt. Wykluczono jednocześnie sposobność różnicowania formy dokumentów włączanych do akt sprawy – akta muszą być prowadzonej w

¹⁸¹ A. Zalesińska, *E-services w sądach – Finlandia* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 49-50.

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ D. Góra, *Informatyzacja postępowania sądowego w Estonii* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 58-59.

jednolitej formie, tj. albo elektronicznej, albo tradycyjnej – papierowej. W przypadku elektronicznych akt sprawy realizacja prawa stron do wglądu w akta sprawy przebiega w jeden z poniższych sposobów:

- wydanie stronie wydruku dokumentu w sekretariacie sądu;
- odtworzenie dokumentów na ekranie komputera zlokalizowanego w siedzibie sądu;
- przesłanie dokumentu elektronicznego (opatrzonego kwalifikowaną postacią podpisu elektronicznego) pocztą elektroniczną¹⁸⁴.

W ramach angielskich postępowań *Money Claim Online* oraz *Possession Claim Online* (por. dział 2.2. w rozdziale II) biorąc udział w postępowaniu strony i ich pełnomocnicy mają dostęp do akt sprawy przez cały czas od chwili wniesienia pozwu przez powoda/doręczenia odpisu pozwu pozwanemu. W tym celu należy zalogować się systemu teleinformatycznego poprzez stronę WWW poprzez podanie indywidualnie nadanego, niepowtarzalnego loginu i hasła. Po przeprowadzeniu powyższej procedury uczestnik postępowania uzyskuje dostęp do informacji o stanie sprawy, jak również może śledzić treść wszystkich pism dotychczas złożonych w sprawie z jego udziałem¹⁸⁵. Należy nadmienić, że identyczne rozwiązanie w zakresie dostępu do akt przyjął także polski ustawodawca w regulacjach poświęconych epu (por. dział 2.2. w rozdziale V)¹⁸⁶.

Dział 3. Digitalizacja repertoriów

Słowo '*repertorium*' wywodzi się z języka łacińskiego (łac. *reperire* = znajdować na nowo) i oznacza „księgę sądową, w której zapisuje się dane dotyczące

¹⁸⁴ B. Kaczmarek, *Informatyzacja postępowania cywilnego w Niemczech* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 82-84.

¹⁸⁵ P. Pęcherzewski, P. Skórniak, *Postępowanie cywilne z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej*, (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 163.

¹⁸⁶ O archiwizacji dokumentów elektronicznych na podstawie polskich aktów prawnych więcej w: S. Kotecka, *Archiwizacja dokumentów elektronicznych* (w:) *Informatyzacja ...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 246 i n., a także w następujących regulacjach prawnych: ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.) oraz rozporządzeniach Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji: z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz. U. z 2006 r. Nr 206, poz. 1517), z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. z 2006 r. Nr 206, poz. 1518), z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych (Dz. U. z 2006 r. Nr 206, poz. 1519).

rozpatrywanych spraw”¹⁸⁷. Sposób prowadzenia i ogólne wytyczne dotyczące repertoriów znajdują się w rozdziale 5 działu II z.o.s.s. Szczegółowe instrukcje dotyczące repertoriów w wydziałach cywilnych sądów zawarte są z kolei w rozdziale 1 działu III z.o.s.s.

Rolą repertoriów jest przede wszystkim rejestrowanie wpływających spraw, a także umożliwienie kontrolowania ich biegu oraz sporządzania na ich podstawie sprawozdań statystycznych. Repertoria stanowią także podstawę oznaczenia, układu i przechowywania poszczególnych akt. Wedle § 59 z.o.s.s. „zarejestrowanie sprawy następuje przez wpisanie pisma wszczynającego postępowanie do właściwego repertorium i skorowidza alfabetyczno-numerowego”. Prowadzenie repertoriów ma zatem znaczenie procesowe, mimo że stanowi jedynie czynność techniczno-procesową.

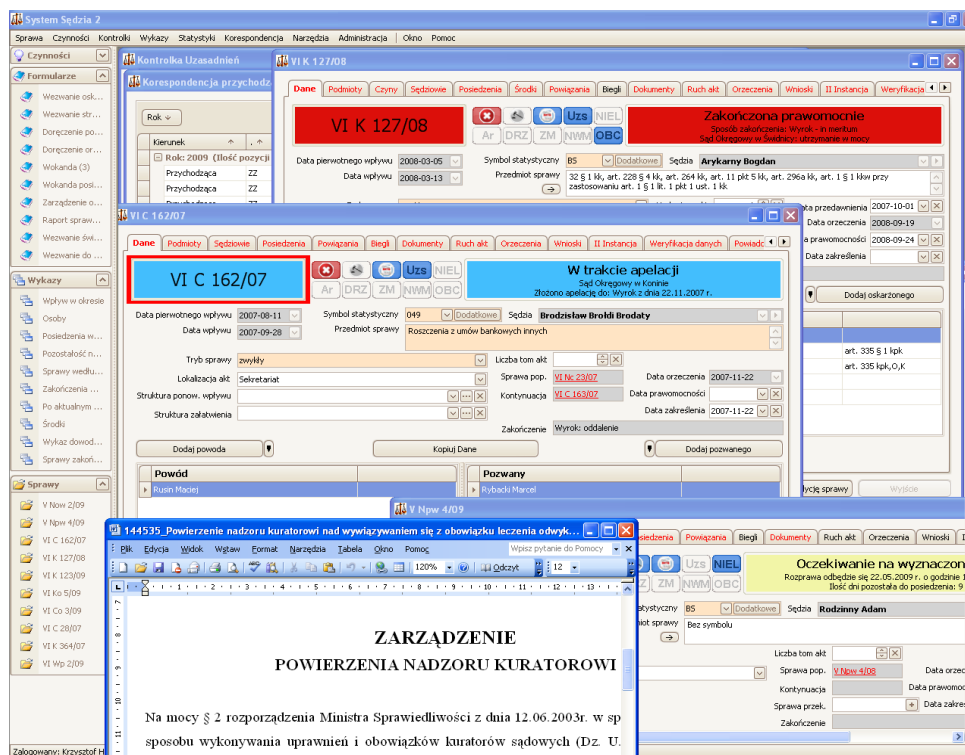
§ 82 z.o.s.s. dopuszcza prowadzenie biurowości sądowej (a więc nie tylko repertoriów, ale również wszelkich kartotek, wykazów, kontrollek etc.) w oparciu o techniki informatyczne, przy czym konieczne jest spełnienie następujących warunków:

- uzyskanie zgody prezesa wykonującego nadzór administracyjny nad sądem, w którym biurowość ma być prowadzona według szczególnego sposobu;
- złożenie wniosku przez organ właściwego w sprawach finansowych i gospodarczych (przy czym wniosek musi zawierać szereg elementów wskazanych w ww. przepisie z.o.s.s.);
- korzystanie z programów informatycznych homologowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Z możliwości elektronicznej czynności biurowych skorzystały nieliczne sądy, z.o.s.s. nie nakłada bowiem na prezesów sądów obowiązku prowadzenia elektronicznych ksiąg ewidencyjnych. Brak jest wiarygodnych i pełnych danych statystycznych, które pozwoliłyby na wskazanie odsetka sądów wykorzystujących technologię w sprawach organizacyjno-administracyjnych. Na podstawie przeprowadzonego wywiadu udało się ustalić, że z elektronicznych repertoriów korzystają m.in. sądy rejonowe: dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi, w Kaliszu, Koninie, Ząbkowicach Śląskich i Dzierżoniowie, a także wszystkie sądy apelacyjne.

¹⁸⁷ *Słownik ...*, red. M. Bańko, s. 1085.

Jednym z programów informatycznych, posiadających certyfikat Ministerstwa Sprawiedliwości i zapewniających sprawne prowadzenie repertoriów (a także innych ksiąg biurowych) jest program „Sędzia 2”, wdrożony i wykorzystywany w Sądzie Rejonowym dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi.

Ryc. 13. Graficzny interfejs programu 'Sędzia 2'

Program ten m.in.:

- wspiera tworzenie wszelkiego rodzaju pism, wypełniając dokumenty danymi zgromadzonymi w repertoriach, a także ostrzega o kończących się terminach (np. na sporządzenie opinii biegłego lub uzasadnienia przez sędziego),
- stanowi wsparcie dla tworzenia statystyk i zestawień okresowych oraz pozwala badać obciążenia i wydajność pracy,
- umożliwia zaawansowane wyszukiwanie i przeglądanie spraw, podmiotów i posiedzeń,

- zapewnia prowadzenie elektronicznych repertoriów, automatycznie tworzy kontrolki, kreuje terminarz posiedzeń, prowadzi bieżący rejestr korespondencji przychodzącej i wychodzącej¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Pełne możliwości oraz film instruktażowy dotyczący obsługi programu 'Sędzia 2' znajduje się na stronie WWW producenta: <http://www.zeto.swidnica.pl/index.php?id=24,95,0,0,1,0>

ROZDZIAŁ VI.

Elektroniczne orzeczenia. Informatyzacja czynności w postępowaniu egzekucyjnym

Dział 1. Uwagi ogólne

Postępowania sądowe w sprawach cywilnych mogą zasadniczo zakończyć się wydaniem jednego z następujących rodzajów orzeczeń:

- orzeczenia merytorycznego rozstrzygającego sprawę (wyroku, wyroku zaocznego, nakazu zapłaty),
- postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu/wniosku,
- postanowienia o umorzeniu postępowania.

W większości państw europejskich wydawane w sprawach rozstrzygnięcia mają z reguły papierową postać – jest to konsekwencja spełnienia warunków formalnych wymaganych w kolejnym etapie postępowania cywilnego, jakim jest egzekucja orzeczeń wydanych w sprawie cywilnej. Powyższe stwierdzenie pozostaje aktualne również w przypadku rozpoznania spraw w postępowaniach elektronicznych – mimo wirtualnej postaci pierwowzoru orzeczenia konieczne jest dokonanie jego transformacji na tradycyjną formę papierową. Od ww. zasady przewidziane są nieliczne wyjątki, gdy nie ma potrzeby konwertowania elektronicznych werdyktów sądu na namacalny, papierowy nośnik treści orzeczenia – zostały one omówione w dalszej części niniejszego działu. Instytucja elektronicznych orzeczeń powoduje pewne komplikacje natury terminologicznej, wobec czego podjęto się w doktrynie uporządkowania pojęć – część niniejszego działu poświęcono wobec tego zarysowaniu tego zagadnienia i przytoczeniu poglądów. Konsekwencją wprowadzenia do polskiej procedury epu stało się nowa postać orzeczeń merytorycznych – elektronicznych nakazów zapłaty. Zostały one pokrótce scharakteryzowane razem z innymi orzeczeniami mającymi formę elektroniczną, które potencjalnie mogą pojawić się w epu. Wreszcie dalekosiężne plany wspólnotowego ustawodawcy obejmują elektroniczną europejskiego postępowania nakazowego – proponowane rozwiązania w tej materii zamykają dział poświęcony elektronicznym orzeczeniom.

Dział 2. Dopuszczalność elektronicznej postaci wyroku na gruncie k.p.c.

W obecnym stanie prawnym nie ma możliwości wydania wyroku w postaci elektronicznej¹⁸⁹. Dopuszczalne jest natomiast wydanie elektronicznego nakazu zapłaty, przy czym mamy tu do czynienia z regulacją szczególną, odnoszącą się do nowego postępowania odrębnego w k.p.c. jakim jest epu (o elektronicznym nakazie zapłaty – por. dział 3 w niniejszym rozdziale).

Należy jednakże zwrócić uwagę na regulacje inne niż zawarte w k.p.c., które mogą dopuszczać szczególną, nie-papierową postać orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie. Przede wszystkim wyrok sądowy może być uznany za noszący znamiona informacji publicznej, a więc podlegający rygorom u.d.i.p. Taką też argumentację przemawiającą za dostarczeniem odpisu wyroku pocztą elektroniczną lub na płycie CD powód podniósł w jednej ze spraw toczących się przed sądem cywilnym¹⁹⁰. Wniosek powoda o doręczenie mu wyroku w jeden z ww. sposobów nie został rozpoznany, m.in. ze względu na fakt, że przepisy k.p.c. nie przewidują możliwości sporządzenia i doręczenia stronie odpisu wyroku w formie dokumentu elektronicznego (zarówno na nośniku jak i pocztą elektroniczną). W tej sytuacji powód, po negatywnym rozpoznaniu skargi do MS, wystąpił ze skargą do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie na odmowę udzielenia informacji publicznej. W uzasadnieniu skargi zainteresowany wskazał, że „w wypadku odmienności postanowień przepisów jednej ustawy (k.p.c.) i innej ustawy (u.d.i.p.) obywatel ma prawo wybrać takie przepisy, które go zaspokoją”¹⁹¹. Wyrokiem z dnia 16 grudnia 2009 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Szczecinie¹⁹² zobowiązał sąd cywilny do wydania wyroku powodowi w żądanej przez niego formie. Motywując swoje rozstrzygnięcie, sąd administracyjny wskazał, że „Prezes Sądu Apelacyjnego nie udzielił skarżącemu informacji publicznej zgodnie z jego wnioskiem, nie wykazał, że orzeczenie sądu nie stanowi informacji publicznej, nie wykazał, że nie jest w posiadaniu żądanej informacji, ani też nie wydał stosownej decyzji administracyjnej na

¹⁸⁹ O propozycjach e-orzeczeń więcej w: Ł. Goździaszek, *Elektroniczne orzeczenia sądowe i elektroniczne odpisy w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2007, nr 2.

¹⁹⁰ Przytaczany stan faktyczny i przebieg sprawy za: Z. Frąckiewicz, *Wyrok dostępny nie tylko na papierze* (w:) Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 76 (8587), s. C9.

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² sygn. II SAB/Sz 148/09.

podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej”¹⁹³. Sąd podniósł także, że „posiadanie informacji *papierowej* nie jest przeszkodą żądania tej samej informacji w postaci *elektronicznej*”.

Dział 3. Rodzaje elektronicznych orzeczeń wydawanych w polskim epu

3.1. Elektroniczny nakaz zapłaty

Nakaz zapłaty jest jedną z postaci czynności decyzyjnych podejmowanych przez sąd, jakimi są orzeczenia. Rozstrzygnięcie to przybiera charakterystyczną formę w epu, gdzie zamiast papierowego dokumentu mamy do czynienia z formą elektroniczną. Podobnie jak tradycyjny wyrok, wyrok elektroniczny zawiera wszystkie niezbędne elementy orzeczenia merytorycznego, tj. komparycję i sentencję. W zasadzie więc jedynym czynnikiem wyróżniającym e-nakaz jest jego elektroniczna forma. O zdigitalizowanej formie nakazu zapłaty przesądza treść art. 505³⁰ § 2, wedle którego organy procesowe¹⁹⁴ utrwalają wszelkie czynności, w tym również wydane w sprawie orzeczenia, wyłącznie w systemie teleinformatycznym. Co więcej, nakaz zapłaty wydany w epu powinien być opatrzony podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu – ma to na celu zapewnienie integralności, autentyczności i wiarygodności wydanemu orzeczeniu. Prawidłowo wydany nakaz zapłaty stanowi tytuł egzekucyjny, który po zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności może być podstawą wszczęcia i prowadzenia postępowania egzekucyjnego¹⁹⁵. Zgodnie z zasadą przyjętą w art. 131¹ § 1 wydany w epu nakaz zapłaty doręcza się powodowi wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, zaś pozwanemu – tradycyjną drogą pocztową. W tym ostatnim wypadku nakaz zapłaty przybiera postać wydruku do którego dołączony jest wygenerowany z akt sprawy pozew.

3.2. Elektroniczna postać postanowień proceduralnych

W przypadku, gdy brak jest podstaw do wydania nakazu zapłaty¹⁹⁶, e-sąd wydaje postanowienie o przekazaniu sprawy do sądu właściwości ogólnej. Podobne

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ Uprawnionymi do wydania nakazu zapłaty w epu są zarówno sąd jak i referendarz sądowy, por. art. 353¹ § 2 oraz art. 505³⁰ § 1.

¹⁹⁵ Por. dział 6. w rozdziale VI.

¹⁹⁶ Art. 505³³ § 1 winien być rozumiany w kontekście treści art. 499 pkt 1-4 w zw. z art. 505²⁸.

orzeczenie zostanie wydane, jeżeli zaistnieją przesłanki określone w art. 502¹ § 1 i 2, a więc gdy nieznane jest miejsce pobytu pozwanego bądź nie posiada on przymiotów określonych w art. 64-65 (względnie nie nastąpiło usunięcie braków w tym zakresie). W obydwu ww. wymienionych przypadkach wydane postanowienie ma postać elektroniczną i załączane jest do elektronicznych akt sprawy oraz doręczane – poprzez system teleinformatyczny – powodowi. Nie ma potrzeby doręczenia wskazanych postanowień pozwanemu, bowiem „na tym etapie nie doszło jeszcze do doręczenia odpisu pozwu pozwanemu”¹⁹⁷ i nie ma on wiedzy o toczącym się przeciwko niemu postępowaniu.

W związku z przekazaniem sprawy sądowi właściwości ogólnej (sądowi rejonowemu lub okręgowemu) pojawił się problem przekazania akt sprawy rozpoznawanej w epu. Ostatecznie ustawodawca przyjął koncepcję, wedle której właściwy dla miejsca zamieszkania pozwanego sąd uzyskuje dostęp poprzez system teleinformatyczny. Każdy z sądów powszechnych posiada konto użytkownika w systemie obsługującym epu, na które – tak jak dla stron i pełnomocników biorących udział w postępowaniu – spływają informacje o postępowaniu. Sąd rozpoznający przekazaną sprawę oprócz akt postępowania zgromadzonych w epu otrzymuje również postanowienie o przekazaniu sprawy. Następnie, na potrzeby dalszego postępowania tworzy się papierowe akta sprawy poprzez wydruk wszystkich dokumentów zamieszczonych w systemie teleinformatycznym¹⁹⁸. Wszystkie wydane w trakcie epu orzeczenia sądu (referendarza sądowego) zachowują znaczenie procesowe, a to na skutek uwierzytelnienia tych dokumentów bezpiecznym podpisem elektronicznym.

Dział 4. E-orzeczenia w sądownictwie państw europejskich

4.1. Finlandia

Nieco odmienne rozwiązania od polskich funkcjonują w fińskim postępowaniu cywilnym. Tamtejsza procedura przewiduje, że doręczanie pism procesowych i dokumentów sądowych odbywa się za pomocą specjalnego systemu

¹⁹⁷ K. Weitz, *Komentarz do art. 505³³*, teza 3 (w:) *Kodeks...*, red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 869.

¹⁹⁸ § 95 ust. 7-8 r.u.s.p., § 272d r.u.s.p.

informatycznego¹⁹⁹, aczkolwiek pewne odrębności dotyczą doręczania wyroków. Ta postać orzeczenia musi zostać opatrzona podpisem elektronicznym, a następnie wydrukowana. W ściśle określonych wypadkach możliwe jest doręczenie orzeczenia w formie elektronicznej (ale nie za pośrednictwem telefaksu lub podobnych urządzeń technicznych) – wymaga się wówczas zgody strony na takie doręczenie, a ponadto zaistnieć musi sytuacja, gdy termin do wniesienia środka odwoławczego uzależniony jest od chwili jego dostarczenia. Strona bądź jej pełnomocnik mogą także zapoznać się z treścią orzeczenia za pośrednictwem łącza internetowego, do którego dostęp zapewnia organ procesowy, wydając uczestnikowi odpowiednie hasło dostępu²⁰⁰.

Nie ma natomiast przeszkód, aby wszelkie rozstrzygnięcia proceduralne (niezwiązane bezpośrednio z *meritum* sprawy) doręczać uczestnikom postępowania pocztą elektroniczną. Jedynym wymaganiem jest w takiej sytuacji złożenie wniosku przez zainteresowanego.

4.2. Niemcy

Niemiecki legislator normatywnie usankcjonował byt prawny elektronicznych orzeczeń sądowych (dotyczy to także orzeczeń wydawanych w „zwykłym” postępowaniu cywilnym) – rozwiązania te przewidują możliwość „wydawania orzeczeń kończących postępowanie w formie elektronicznej”²⁰¹. Na tej podstawie dopuszczalne jest także doręczanie wyroków (i ogólnie korespondencji sądowej) stronom i ich pełnomocnikom za pośrednictwem poczty elektronicznej²⁰². Przepisy ZPO regulują także techniczne kwestie związane wydaniem wyroku z elektronicznych akt sprawy – na pracownika sekretariatu nakłada się obowiązek sporządzenia oddzielnego dokumentu, w którym zamieszczana jest wzmianka o dacie ogłoszenia wyroku (dokument ten jest nierozzerwalnie związany z wyrokiem). Warto zaznaczyć, że przepisy niemieckiego k.p.c. uznają za niedopuszczalną odmowę sporządzenia

¹⁹⁹ System ten funkcjonuje pod nazwą SANTRA; więcej na ten temat w: A. Zalesińska, *Elektroniczna postać orzeczeń kończących postępowanie* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 49; K. Kujanen, *E-services in the courts in Finland*, artykuł dostępny na stronie WWW: <http://www.weblaw.ch/jusletter/Artikel.asp?ArticleNr=3488>; M. Velicogna, *Justice Systems and ICT. What can be learned from Europe?*, *Utrecht Law Review* 2007, vol. 3, s. 141-143.

²⁰⁰ A. Zalesińska, *Elektroniczna postać...*, *op. cit.*, s. 49.

²⁰¹ B. Kaczmarek, *Zakończenie postępowania w formie elektronicznej* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 75-76.

²⁰² Art. 130b ZPO.

orzeczenia w formie tradycyjnej, w sytuacji gdy strona nie posiada urządzeń technicznych pozwalających na odbiór elektronicznej wersji orzeczenia²⁰³.

4.3. Austria

W ramach austriackiego epu²⁰⁴ nakaz zapłaty wieńczący przeprowadzone postępowanie ma postać wyłącznie drukowaną, mimo że sam proces rozpatrzenia pozwu odbywa się w sposób zautomatyzowany. W austriackim systemie sądownictwa cywilnego w osobiwy sposób następuje jednakże doręczenie zapadłych w epu orzeczeń – korespondencja wysyłana jest przez tzw. centralną drogę pocztową. Przez pojęcie to należy rozumieć „grupę urządzeń automatycznie składających papier, kopertujących i adresujących maszynowo powstałe pisma”²⁰⁵. Do sporządzenia papierowej wersji nakazów zapłaty powołano odrębną spółkę²⁰⁶, która odpowiada także za przygotowanie korespondencji i przekazanie jej poczcie. Jednocześnie system teleinformatyczny na bieżąco monitoruje wpływ środków zaskarżenia w danej sprawie i w razie upływu terminu przewidzianego na złożenie takiego środka, informuje urzędników sądowych o liczbie i rodzaju prawomocnych i wykonalnych nakazów zapłaty.

Dział 5. Europejski elektroniczny nakaz zapłaty

W ramach nowelizacji k.p.c. ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r.²⁰⁷ ustawodawca wprowadził do postępowania cywilnego nowy rodzaj postępowania odrębnego – europejskie postępowanie nakazowe. Z uwagi na szeroki zakres regulacji i obszerną literaturę przedmiotu, niniejszy dział ograniczony zostanie jedynie do wskazania tych

²⁰³ B. Kaczmarek, *Zakończenie postępowania...*, op. cit., s. 76.

²⁰⁴ *ADV-Mahnverfahren* (postępowanie upominawcze, w którym dane podlegają automatycznemu przetworzeniu).

²⁰⁵ S. Kotecka, *Elektroniczne postępowanie upominawcze (Austria)* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, op. cit., s. 137.

²⁰⁶ Bundesrechenzentrum GmbH – federalna spółka z o.o., której rolą i zadaniem jest tworzenie oprogramowania i poszukiwanie nowoczesnych rozwiązań sprzyjających usprawnieniu funkcjonowania sądownictwa i administracji w Austrii; więcej na stronie WWW: http://www.brz.gv.at/Portal.Node/brz/public?gentics.pa=r&gentics.pb=&p.action=onDe&p.pboxid=PCP_LOGO

²⁰⁷ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571).

obszarów epn, w których możliwe jest obecnie lub w przyszłości wykorzystanie nowoczesnych technologii²⁰⁸.

Art. 7 ust. 5 r.e.n.z. przewiduje możliwość składania wniosków (pozwów) w dwojaki sposób: „w formie papierowej lub za pomocą innego środka komunikacji, w tym komunikacji elektronicznej, akceptowanego przez państwo członkowskie wydania i dostępnego sądowi wydania”. Ze względu na polskie uregulowania prawne w zakresie doręczania pism procesowych i korespondencji z sądem złożenie elektronicznego pozwu w epn nie wchodzi w grę. Polski ustawodawca wdrażając unijne rozporządzenie nie zdecydował się na zmianę przepisów k.p.c., która umożliwiłaby składanie pozwów drogą elektroniczną – nie jest rażącym odstępstwem od reguły, tym bardziej, że europejski prawodawca nie obliguje do pełnej elektronicznej komunikacji pism wszczynających postępowanie. Implementacja takiego rozwiązania wiązałaby się z koniecznością kompleksowego i powszechnego uregulowania kwestii doręczeń, co polskiej władzy ustawodawczej idzie wyjątkowo opornie. Warto zaznaczyć na marginesie, że zgodnie z rozporządzeniem, pozw w epn składany w formie elektronicznej musi być opatrzony przez powoda (względnie jego przedstawiciela) podpisem elektronicznym w rozumieniu art. 2 ust. 2 dyrektywy WE Nr 93/1993 w sprawie wspólnotowych ram w zakresie podpisów elektronicznych²⁰⁹. Nie wymaga się natomiast podpisu w formie o której mowa wyżej, „jeżeli – i w takim zakresie, w jakim – w sądach państwa członkowskiego wydania funkcjonuje alternatywny system komunikacji elektronicznej, do którego dostęp ma określona grupa uprzednio zarejestrowanych uwierzytelnionych użytkowników i który umożliwia ich bezpieczną identyfikację”²¹⁰.

R.e.n.z. dopuszcza ponadto możliwość automatyzacji badania zarówno warunków formalnych jak i zasadności pozwu²¹¹. O tym czy wydanie nakazu zapłaty w

²⁰⁸ O samym epn i europejskim nakazie zapłaty więcej w: K. Weitz *Komentarz do art. 505¹⁵ – 505²⁰ (w:) Kodeks...*, red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 825 i n.; M. Manowska, *Postępowania odrębne...*, *op. cit.*, s. 369 i n.; A. Harast, *Europejski Nakaz Zapłaty – cz. I*, MoP 2008, nr 16, s. 847; *Europejski Nakaz Zapłaty – cz. II*, MoP 2008, nr 17, s. 910.

²⁰⁹ Dz. U. L 13 z 19.01.2000 r., s. 12; w art. 2 ust. 2 dyrektywy mowa o zaawansowanym podpisie elektronicznym, który oznacza „podpis elektroniczny spełniający następujące wymogi: przyporządkowany jest wyłącznie podpisującemu; umożliwia ustalenie tożsamości podpisującego; stworzony jest za pomocą środków, które podpisujący może mieć pod swoją wyłączną kontrolą; i jest tak powiązany z danymi, do których się odnosi, że każda późniejsza zmiana danych może zostać wykryta”.

²¹⁰ Por. art. 7 ust. 6 akapit 2 r.e.n.z.

²¹¹ Art. 8 zdanie 2 r.e.n.z.

ramach epn nastąpi z wykorzystaniem technik informatycznych decydują krajowi ustawodawcy – UE pozostawia bowiem w tym zakresie swobodę wyboru. Godny zauważenia jest fakt, że w całości zautomatyzowana jest niemiecka procedura *Mahnverfahren* (omówiona w pierwszej części niniejszej pracy)²¹².

Rozpatrywane rozporządzenie nie przesądza o formie (papierowej albo elektronicznej) europejskiego nakazu zapłaty, wskazuje jedynie w art. 12 ust. 5, że „sąd zapewnia doręczenie nakazu pozwanemu zgodnie z prawem krajowym, w sposób zgodny z minimalnymi standardami określonymi w art. 13, 14 i 15”. Odesłanie to otwiera pewną „furtkę” dla elektronicznej wersji nakazu zapłaty. Według art. 13 lit. d r.e.n.z. „europejski nakaz zapłaty może zostać doręczony pozwanemu zgodnie z prawem krajowym państwa, w którym ma nastąpić doręczenie, w jeden z następujących sposobów: [...] doręczenie drogą elektroniczną, taką jak faks lub poczta elektroniczna, za podpisanym i zwróconym przez pozwanego poświadczeniem odbioru zawierającym datę odbioru”. Z kolei art. 14 ust. 1 lit. f r.e.n.z. przewiduje, że „europejski nakaz zapłaty może zostać również doręczony pozwanemu zgodnie z prawem krajowym państwa, w którym ma nastąpić doręczenie, w jeden z następujących sposobów: [...] drogą elektroniczną, za automatycznym potwierdzeniem dostarczenia, pod warunkiem że pozwany uprzednio wyraźnie zgodził się na taki sposób doręczania”. W przypadku polskiego k.p.c. doręczenie w sposób wskazany powyżej nie będzie miało zastosowania – przepisy nie przewidują bowiem możliwości przesłania orzeczenia drogą elektroniczną czy też w inny sposób wykorzystujący środki komunikowania się na odległość. W rezultacie nakaz zapłaty wydany przez polski sąd w epn zawsze będzie miał postać papierową i doręczony zostanie tradycyjną pocztą.

Dział 6. Elektroniczny tytuł wykonawczy w elektronicznym postępowaniu upominawczym

Wprowadzenie epu pociągnęło za sobą konieczność zmiany przepisów części III k.p.c. poświęconych postępowaniu egzekucyjnemu. Przede wszystkim przyjęto w nowym art. 783 § 4, że „jeżeli tytułem egzekucyjnym jest orzeczenie wydane w elektronicznym postępowaniu upominawczym, klauzulę wykonalności pozostawia się

²¹² B. Sujecki, *Pierwsze kroki w kierunku europejskiego elektronicznego nakazu zapłaty*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22, s. 23 i n.

wyłącznie w systemie teleinformatycznym [...]”. W praktyce zatem klauzula wykonalności jest wprowadzana do systemu teleinformatycznego w postaci adnotacji, a w razie konieczności posłużenia się tytułem wykonawczym zostanie nadrukowana na ten dokument.

Ustawodawca przewidział ponadto możliwość wszczęcia postępowania egzekucyjnego drogą elektroniczną²¹³ – wówczas komornik, korzystając z uprawnień dostępu do elektronicznych tytułów wykonawczych, wydrukuje wydany nakaz zapłaty zaopatrzonego w klauzulę wykonalności. Aby zapobiec ewentualnym nadużyciom, każdy wydrukowany dokument będzie wyposażony w specjalny kod, pozwalający zweryfikować jego autentyczność. Fakt prowadzenia egzekucji na podstawie elektronicznego tytułu wykonawczego oraz jej wynik komornik obowiązany jest odnotować w elektronicznych aktach sprawy. W tym celu będzie on musiał posłużyć się bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu²¹⁴. Zgodnie z wprowadzonymi zmianami elektroniczny tytuł wykonawczy może stanowić nie tylko podstawę egzekucji, ale również może być wykorzystywany w ramach postępowania wieczystoksięgowego i rejestrowego²¹⁵.

²¹³ Odpowiednie regulacje w tej materii znajdują się w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2009 r. w sprawie szczegółowych czynności Krajowej Rady Komorniczej oraz szczegółowych czynności komornika związanych z egzekucją prowadzoną na podstawie elektronicznego tytułu wykonawczego (Dz. U. z 2009 r. Nr 224, poz. 1805).

²¹⁴ Por. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie czynności sądu związanych z nadawaniem klauzuli wykonalności orzeczeniu sądowemu wydanemu w elektronicznym postępowaniu upominawczym (Dz. U. z 2009 r. Nr 226, poz. 1833).

²¹⁵ Więcej o elektronicznej poszczególnych czynności w postępowaniu egzekucyjnym w: B. Kaczmarek, *Informatyzacja postępowania...* (w:) *Informatyzacja...*, red. J. Gołaczyński, *op. cit.*, s. 137.

ROZDZIAŁ VII.

Elektroniczne aspekty postępowania mediacyjnego i polubownego

Dział 1. Dopuszczalność e-mediacji w świetle obowiązujących przepisów k.p.c.

Mediacja jest instytucją stosunkowo nową w polskim postępowaniu cywilnym, wprowadzoną do k.p.c. w 2005 r.²¹⁶ Wyposażenie stron postępowania w możliwość skorzystania z dodatkowego sposobu rozstrzygnięcia zaistniałego sporu cywilnego, jakim w stosunku do postępowania sądowego jest mediacja, stanowi wyraz ogólnej tendencji w prawodawstwie europejskim i wspólnotowym, które zmierzają do popularyzacji tej tańszej i szybszej formy rozstrzygania konfliktów²¹⁷. Przepisy regulujące procedurę mediacyjną nie zawierają definicji mediacji, w efekcie czego objaśnienie tego pojęcia przypadło orzecznictwu i doktrynie. Co do zasady przez mediację należy rozumieć „postępowanie prowadzone z udziałem neutralnej osoby trzeciej (mediatora), której zadaniem jest pomoc stronom toczącym spór w osiągnięciu wspólnie akceptowanego rozwiązania, a w szczególności możliwości zawarcia ugody sądowej”²¹⁸. Z chwilą pojawienia się mediacji w postępowaniu cywilnym w literaturze naukowej zasygnalizowano²¹⁹ możliwość prowadzenia – aczkolwiek nie we wszystkich rodzajach spraw – tzw. e-mediacji, czyli postępowania zmierzającego do zawarcia ugody, jednakże odbywającego się „bez fizycznej obecności stron na posiedzeniu mediacyjnym”²²⁰. Co więcej, w przekonaniu autora powyższej propozycji prowadzenie elektronicznej mediacji jest możliwe w świetle obowiązujących przepisów, a to

²¹⁶ Por. ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2005 r. Nr 172 poz. 1438).

²¹⁷ T. Ereciński, *Komentarz do art. 183¹* [w:] *Kodeks postępowania ...* pod red. T. Erecińskiego, t. 1, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 505; W. Siedlecki [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda *Postępowanie cywilne...*, op. cit., s. 431-432.

²¹⁸ definicja zaproponowana przez T. Erecińskiego – por. T. Ereciński [w:] *Komentarz do art. 183¹*, [w:] *Kodeks postępowania ...* pod red. T. Erecińskiego, t. 1, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 508; więcej o mediacji i przebiegu postępowania mediacyjnego w: W. Broniewicz, *Postępowanie...*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2006, s. 210-213; H. Pietrkowski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2007, s. 245 i n.; R. Morek, *Mediacja i arbitraż. Komentarz*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2009.

²¹⁹ A. Mól, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w Internecie*, PPH Nr 10, 2005, s. 48 i n.; O. Filipowski, *E-mediacja w k.p.c.*, e-Biuletyn Nr 2, 2007.

²²⁰ O. Filipowski, op. cit., s. 1; przeciwny pogląd prezentuje T. Ereciński, według którego „w literaturze i praktyce mediacyjnej uważa się, że głównym celem mediacji jest doprowadzenie do bezpośredniego spotkania stron i otwartej między nimi rozmowy. Ponieważ istotą mediacji jest rozwiązywanie sporu przez same strony, trudno wyobrazić sobie w sprawach cywilnych realizację tego celu, kiedy strony nie będą się ze sobą bezpośrednio komunikowały” (por. T. Ereciński *Komentarz do art. 183¹*, [w:] *Kodeks postępowania ...* pod red. T. Erecińskiego, t. 1, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 536)

głównie dzięki ogólnikowo sformułowanym przez prawodawcę przepisom. Punktem wyjścia dla dalszych rozważań jest treść art. 183¹¹ zdanie 2, zgodnie z którym „wyznaczenie posiedzenia mediacyjnego nie jest wymagane, jeżeli strony zgodzą się na przeprowadzenie mediacji bez posiedzenia mediacyjnego”. Takie sformułowanie przepisu daje podstawę do prowadzenia mediacji z wykorzystaniem urządzeń i programów umożliwiających porozumiewanie się na odległość, takich jak: poczta elektroniczna, wideokonferencja, telekonferencja, komunikatory internetowe, telefonia internetowa itp. W takich wypadkach konieczne byłoby jednak zapewnienie poufności transmisji danych, co nie we wszystkich ww. przypadkach wchodzi w grę (np. popularne komunikatory jak ICQ, *Skype*, *Windows Live Messenger* czy *Google Talk* nie posiadają opcji zapewniającej szyfrowane połączenie). Oprócz z informatyzowania komunikacji między stronami i mediatorem możliwe jest także wykorzystanie nowoczesnych technologii w inicjowaniu i zakończeniu postępowania mediacyjnego. Proponuje się bowiem, aby wniosek o przeprowadzenie mediacji (względnie postanowienie sądu o skierowaniu sprawy do mediacji) przesyłany był pocztą elektroniczną na specjalną skrzynkę mediatora (zarejestrowanego w ośrodku mediacyjnym bądź na liście stałych mediatorów). Podobna sytuacja miałaby miejsce po zakończeniu mediacji – wówczas mediator przesyłałby sądowi protokół z jej przebiegu, uprzednio zaopatrzywszy go bezpieczny podpis elektroniczny. W podsumowaniu swoich rozważań Filipowski stwierdza, że „dzięki temu, że mediacja, w odróżnieniu od procesu sądowego jest praktycznie niesformalizowana, pozwala to na swobodne łączenie elementów tradycyjnych mediacji z elementami cyfrowymi”²²¹.

Dział 2. Arbitraż elektroniczny

Postępowanie arbitrażowe dzięki elastycznym przepisom, wprowadzonym do k.p.c. nowelizacją z 2005 r.²²², pozostawia stronom szeroki margines swobody w kształtowaniu procedury²²³. W efekcie znacznie łatwiej jest osiągnąć cel postępowania pojednawczego, czyli zakończyć spór na drodze polubownej. J. Rajski określając na początku dekady kierunki zmian w kształtowaniu się postępowania polubownego

²²¹ *Ibidem*, s. 4.

²²² Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2005 r. Nr 178, poz. 1478).

²²³ Art. 1184 § 1: „Jeżeli przepis ustawy nie stanowi inaczej, strony mogą uzgodnić zasady i sposób postępowania przed sądem polubownym.”

stwierdził, że „nowe perspektywy rozwoju jurysdykcji sądów arbitrażowych wiążą się z rozwojem Internetu i handlu elektronicznego. Rozwój ten będzie wyznaczony procesami globalizacji, osiągnięciami nauki i techniki oraz wycofywaniem się państw z rozległych obszarów spraw publicznych, oddawanych pod kontrolę rynku”²²⁴.

Jedną z przesłanek określających jurysdykcję sądu polubownego jest istnienie tzw. zapisu na sąd polubowny (umowy o arbitraż). Z brzmienia art. 1162 § 1 wynika, że jednym z wymogów formalnych, jakie taka umowa powinna spełniać, jest sporządzenie zapisu na piśmie. Jednocześnie ustawodawca niejako złagodził powyższy rygor w ten sposób, że „wymaganie dotyczące formy zapisu na sąd polubowny jest spełnione także wtedy, gdy zapis zamieszczony został w wymienionych między stronami pismach lub oświadczeniach złożonych za pomocą środków porozumiewania się na odległość, które pozwalają utrwalić ich treść”²²⁵. Dzięki takiej redakcji przepisu dopuszczalne jest sporządzenie umowy arbitrażowej w formie elektronicznej, która może być opatrzona zarówno bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym ważnym kwalifikowanym certyfikatem, jak też „zwykłym” podpisem elektronicznym (w każdym wypadku jednak konieczne jest utrwalenie treści tejże umowy).

Wykorzystanie nowoczesnych technologii w postępowaniu arbitrażowym może ujawniać się w trzech obszarach:

- 1) przy doręczeniach. W przypadku wniosku z żądaniem rozpoznania sprawy w postępowaniu polubownym nie jest wymagana żadna forma szczególna, toteż dopuszczalne jest przekazanie takiego pisma za pośrednictwem poczty elektronicznej. Wyłonił się jednakowoż problem bezpieczeństwa danych zawartych w piśmie oraz problem z ustaleniem skutecznego doręczenia wniosku. Niektórzy przedstawiciele doktryny sugerują, że najlepszym rozwiązaniem ograniczającym ww. negatywne konsekwencje zastosowania formy elektronicznej jest wprowadzenie do umowy o arbitraż odpowiedniej klauzuli „o dopuszczalności doręczenia wezwania na arbitraż w postaci elektronicznej i o obowiązku niezwłocznego potwierdzenia faktu jego doręczenia”²²⁶.
- 2) przy określaniu miejsca posiedzenia i sposobie jego prowadzenia. Przez wzgląd na swobodne kształtowanie przez strony zasad rządzących postępowaniem

²²⁴ J. Rajski, *Nowe wyzwania wobec sądów arbitrażowych*, PPH 2001, nr 2, s. 3.

²²⁵ Art. 1162 § 2 zdanie 1.

²²⁶ D. Szostek, M. Świerczyński, *Arbitraż elektroniczny*, MoP 2006, nr 16, s. 853.

polubownym brak jest przeszkód dla wyznaczenia posiedzenia z wykorzystaniem środków komunikowania się na odległość (najczęściej postępowanie odbywa się w drodze wideokonferencji). Nie jest zatem konieczna jednoczesna obecność stron postępowania i arbitrów w jednym miejscu.

- 3) przy utrwalaniu przebiegu (protokołowaniu) postępowania z udziałem arbitra. Nagrywanie toku posiedzenia w formacie audio bądź video pełni istotną funkcję dowodową na wypadek przekazania sprawy do dalszego rozpoznawania już w zwykłym postępowaniu sądowym.

Jedną z determinant pozwalających dokonać klasyfikacji rodzajów arbitrażu jest określenie podmiotu pełniącego funkcję mediatora. Skutkiem tego wyłoniła się w nauce postępowania cywilnego szczególna odmiana postępowania polubownego – arbitraż *online*. Istotą elektronicznego arbitrażu jest całkowite wyeliminowanie człowieka z udziału w rozstrzyganiu sporów drogą koncyliacji. W toku wirtualnego postępowania arbitrażowego funkcję mediatora pełnią zautomatyzowane witryny internetowe²²⁷. Uwzględniając aktualny stan prawny w Polsce ta odmiana arbitrażu nie może być brana pod uwagę zważywszy na okoliczność, że ustawa wprowadza ograniczenia co do podmiotów uprawnionych do pełnienia funkcji arbitra. Zgodnie bowiem z art. 1170 § 1 „arbitrem może być osoba fizyczna bez względu na obywatelstwo, mająca pełną zdolność do czynności prawnych”.

Ze względu na międzynarodowy charakter sporów prowadzonych w ramach postępowaniach polubownych, a co za tym idzie różne lokalizacje siedzib zainteresowanych stron i arbitrów, jak również z powodu dynamicznego rozwoju usług telekomunikacyjnych i sieciowych, można spodziewać się w najbliższym czasie wzrostu liczby spraw rozpatrywanych w trybie elektronicznego arbitrażu.

²²⁷ *Ibidem*, s. 852.

ROZDZIAŁ VIII.

Informatyzacja postępowania wieczystoksięgowego

Dział 1. Digitalizacja ksiąg wieczystych – projekt Nowa Księga Wieczysta

W połowie lat 90. ubiegłego wieku w Ministerstwie Sprawiedliwości stworzono odrębną komórkę organizacyjną²²⁸, która rozpoczęła prace nad kompleksową informatyzacją systemu ksiąg wieczystych²²⁹ (projekt ten nazwano Nową Księgą Wieczystą – NKW²³⁰). Prowadzone podówczas zbiory wieczystoksięgowe miały postać papierową – sposób utrwalania wpisów wiązał się ze żmudnym, odręcznym wpisywaniem danych do ksiąg, co z kolei generowało opóźnienie w rozpoznaniu wniosków i powstawanie zaległości w postępowaniu wieczystoksięgowym. Nie bez znaczenia pozostawały także kwestie logistyczne, związane z przechowywaniem ksiąg w odpowiednich warunkach czy ich wypożyczaniem. W założeniu ustawodawcy elektroniczna ksiąg wieczystych miała nie tylko usprawnić przebieg postępowania, ale też zagwarantować bezpieczeństwo obrotu nieruchomościami poprzez poprawę skuteczności rejestracji praw rzeczowych dotyczących nieruchomości oraz zapewnić wiarygodność zapisów w księgach wieczystych. W drodze dogłębnych analiz i przeprowadzonych konsultacji wypracowano model elektronicznej księgi wieczystej zbliżony w swoim kształcie i strukturze do rozwiązań legislacyjnych przyjętych w Niemczech²³¹. Przede wszystkim uznano, że system informatyczny powinien być

²²⁸ Zespół Roboczy ds. Ksiąg Wieczystych; o przebiegu prac projektowych i ich realizacji więcej w: G. Kołodziejska, W. Kapusta, D. Bogucki, *Informatyczna księga wieczysta – omówienie wstępnych założeń systemowych*, Rej. 1998, nr 6, s. 49-87.

²²⁹ Więcej o elektronicznej księdze wieczystej także w: A. Stefańska, *Elektroniczna księga wieczysta*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2008; M. Kokoszczynska, *Elektroniczna księga wieczysta*, Nowy Przegląd Notarialny 2003, nr 2, s. 32-36; P. Siciński, *Ujawnianie treści księgi wieczystej – tradycja i perspektywy cz. II*, Nier. 2001, nr 5, s. 14; A. Maziarz, *Elektroniczna księga wieczysta*, Nier. 2009, nr 12, s. 3 i n.; o postępowaniu wieczystoksięgowym więcej w: S. Rudnicki, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2005, s. 299-386.

²³⁰ Projekt ten realizowany był w ramach szerszego programu CORS (Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych), obejmującego utworzenie elektronicznego RZ i KRS; z uwagi na ograniczony zakres niniejszej pracy pominięto rozważania dotyczące elektronicznej rejestracji postępowania rejestrowego jako zbliżone w swoim kształcie do opisanych w dziale 8 rozwiązań prawnych; więcej o elektronicznych aspektach postępowania rejestrowego w: K. Korzan, *Postępowanie rejestrowe w przyszłości*, Rej. 1996, nr 11, s. 22 i n.; A. Drzazga, *Elektroniczne rejestry sądowe (w:) Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, red. R. Grabowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, s. 94 i n.; J. Gudowski, *Komentarz do art. 694¹ – 694⁸ (w:) Kodeks...*, red. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 446 i n.

²³¹ Por. B. Gruszczyński, *Doświadczenia Saksonii w zakresie tworzenia skomputeryzowanego Rejestru Ksiąg Wieczystych*, Rej. 1998, nr 6, s. 23-28.

wyposażony w centralną bazę danych zamieszczonych w księdze wieczystej (szczegółowo instytucja ta została omówiona w dalszej części pracy), do której dostęp miałyby za pośrednictwem sieci teleinformatycznej wszystkie wydziały wieczystoksięgowe jako tzw. ekspozytury centralnej informacji. Ponadto prowadzona dotychczas w formie tradycyjnej biurowość miała zostać sprzęgnięta z systemem komputerowym, co usprawniłoby dokonywanie wszelkich czynności w postępowaniu wieczystoksięgowym, poczynawszy od automatycznego wzmiankowania ksiąg poprzez digitalizację biurowości na usprawnieniu wydawania odpisów skończywszy²³².

Ostatecznie powyższe zmiany (choć nie wszystkie w kształcie proponowanym przez specjalistów z Ministerstwa Sprawiedliwości) zostały wprowadzone w życie ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. o przenoszeniu treści księgi wieczystej do struktury księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym²³³. Ww. regulacja, wraz z szeregiem aktów wykonawczych, wszechstronnie normuje wszystkie, w tym także techniczne, kwestie związane z funkcjonowaniem elektronicznych ksiąg wieczystych. Proces digitalizacji ksiąg wieczystych, ze względu na wysokie koszty, konieczność przeszkolenia personelu biurowego sądów oraz potrzebę przekonwertowania istniejących w postaci papierowej zbiorów danych, został rozłożony w czasie. Planowane ukończenie projektu powinno nastąpić pod koniec 2010 r., aczkolwiek termin ten może ulec przedłużeniu. W chwili obecnej spośród wszystkich 347 wydziałów ksiąg wieczystych, księgi w formie elektronicznej prowadzą 243 z nich (70%)²³⁴. W dalszej kolejności projekt NKW przewiduje zapewnienie bezpośredniego dostępu do informacji zawartych w księgach wieczystych notariuszom i komornikom, a w przyszłości – także wszystkim zainteresowanym. Dostęp do ksiąg wieczystych następowałby *online* z każdego miejsca w kraju²³⁵. Dodatkowo szereg czynności wymagających obecnie stawiennictwa w wydziale wieczystoksięgowym również wykonywanych byłoby przez Internet – chodzi zwłaszcza o „zapewnienie obsługi elektronicznych wniosków o wydanie odpisu księgi wieczystej i o wpis do księgi wieczystej, uzyskanie odpisu księgi wieczystej oraz zapewnienie elektronicznego

²³² Por. P. Siciński, *Ujawnianie treści księgi wieczystej – tradycja i perspektywy*, cz. II, Nier. 2001, nr 5, s. 10 i n.

²³³ Dz. U. z 2003 r. Nr 42, poz. 363 z późn. zm.

²³⁴ R. Krupa-Dąbrowska, *W księgach wieczystych coraz szybciej* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 43 (8554), s. C1.

²³⁵ P. Mysiak, *Elektroniczna księga wieczysta – dążenie do nowej jakości w obrocie*, MoP 2004, nr 15, s. 702-705.

dostępu do informacji o stanie spraw prowadzonych przez wydziały ksiąg wieczystych”²³⁶. W dalszej perspektywie prawdopodobne jest także przystąpienie Polski do EULIS²³⁷ oraz Europejskiego Rejestru Gruntów²³⁸, które będą stanowić zbiór informacji o znaczeniu prawnym dla poszczególnych nieruchomości w Europie²³⁹.

Dział 2. Prowadzenie elektronicznej księgi wieczystej

2.1. Zakładanie i struktura księgi wieczystej. Rozpoznanie wniosku o wpis

Księgi wieczyste w postaci elektronicznej zakładane są za pomocą specjalnie stworzonego w tym celu programu informatycznego, stanowiącego podsystem NKW. Oprogramowanie to, pod nazwą System Wpisów do Ksiąg Wieczystych (SWKW) służy nie tylko kreowaniu nowych elektronicznych ksiąg wieczystych, ale pozwala także na ich prowadzenie i bieżące uaktualnianie. Dostęp do SWKW posiadają jedynie pracownicy sądów wyposażeni w login i niepowtarzalny poufny kod identyfikacyjny.

Istotna zmiana w odniesieniu do zakładania ksiąg wieczystych nastąpiła w 2001 r. W drodze nowelizacji u.k.w.h. oraz k.p.c.²⁴⁰ zlikwidowano postępowanie o założenie księgi wieczystej, regulowane dotychczas przez u.k.w.h. (art. 59 i n.). W zamian całościowa regulacja postępowania wieczystoksięgowego znalazła się w rozdziale 6 w tytule II działu III księgi drugiej k.p.c. W świetle wyżej przytoczonych przepisów złożenie wniosku o dokonanie wpisu do księgi w sytuacji, gdy ta jeszcze nie istnieje, jest równoznaczne z wnioskiem o „założenie księgi”, jakkolwiek taki wniosek w przepisach ustawy nie został wprost przewidziany. W efekcie przyjąć należy, że „założenie księgi wieczystej następuje automatycznie z chwilą dokonania pierwszego wpisu”²⁴¹.

Z chwilą wpływu wniosku o dokonanie wpisu winien być on „zarejestrowany niezwłocznie w dzienniku ksiąg wieczystych i opatrzony kolejnym numerem” (stanowi o tym art. 626⁷ § 1). W przypadku ksiąg wieczystych prowadzonych w systemie informatycznym zwiększono zakres kontroli formalnej wniosku o dokonanie wpisu.

²³⁶ P. Armada-Rudnik, *Przyszłość ksiąg wieczystych po elektronizacji*, Nier. 2009, nr 12, s. 10-13.

²³⁷ ang. *European Land Information Service*; więcej o EULIS na stronie WWW: <http://www.eulis.eu/>

²³⁸ ang. *European Land Register*; więcej o Europejskim Rejestrze Gruntów na stronie WWW: <http://inspire.jrc.ec.europa.eu/index.cfm/pageid/42/list/6/id/2165> oraz <http://www.elra.eu/>

²³⁹ P. Armada-Rudnik, *Przyszłość..., op. cit.*

²⁴⁰ Zmiana przepisów nastąpiła ustawą z dnia 11 maja 2001 r. o zmianie o księgach wieczystych i hipotece, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy – Prawo o notariacie (Dz. U. z 2001 r. Nr 63, poz. 635).

²⁴¹ J. Gudowski, *Komentarz do art. 626⁸ (w:) Kodeks..., red. T. Ereciński, op. cit., s. 321.*

Sąd rozpoznając wniosek bada nie tylko treść i formę wniosku oraz załączniki mające stanowić podstawę do dokonania wpisu, ale również – zgodnie z art. 626⁸ § 3 – weryfikuje z urzędu „zgodność danych wskazanych we wniosku z danymi wynikającymi z systemów prowadzących ewidencje powszechnych numerów identyfikacyjnych”²⁴². Stwierdzenie niezgodności tychże danych stanowi przeszkodę do dokonania wpisu i jest podstawą wydania przez sąd postanowienia o odmowie dokonania wpisu.

Jeżeli kontrola wniosku przebiegła pomyślnie, sąd dokonuje wpisu (jeżeli jest to pierwszy wpis, zgodnie z przytoczonym wyżej stanowiskiem automatycznie tworzy się księgę wieczystą). W myśl art. 626⁸ § 6 zdanie 1 wpis w księdze wieczystej jest orzeczeniem. W doktrynie przyjmuje się, że „wpis jako czynność techniczna oraz akt jurysdykcyjny stanowią jedność, przy czym jest oczywiste, że wpis jest orzeczeniem co do istoty sprawy”²⁴³. W odniesieniu do ksiąg wieczystych prowadzonych w systemie informatycznym wpis uważa się za dokonany z chwilą jego zapisania w centralnej bazie danych ksiąg wieczystych. Zanim to jednak nastąpi sędzia lub referendarz sądowy obowiązany jest opatrzyć wpis podpisem, który ustawodawca opisał w art. 626⁸ § 9 jako „dane w postaci elektronicznej, które wraz z innymi danymi, do których zostały dołączone, służą do identyfikacji sędziego lub referendarza sądowego dokonującego czynności w systemie informatycznym”. Wnosząc ze sposobu sformułowania przytoczonego przepisu należy domniemywać, że ustawodawca chodziło o tzw. zwykły podpis elektroniczny, czyli podpis w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.p.e. Po raz kolejny zatem ustawodawca dokonując nowelizacji przepisów k.p.c. wprowadza pojęcie opisowe, podczas gdy wystarczające byłoby odwołanie się do przepisów innych ustaw. Pozwoliłoby to na zachowanie jednolitego nazewnictwa, a jednocześnie pozwoliłoby uniknąć niepotrzebnego chaosu pojęciowego w k.p.c. Uwaga powyższa jest o tyle zasadna, że k.p.c. był w późniejszym czasie (tj. od wprowadzenia w 2001 r. postępowania wieczystoksięgowego do ustawy regulującej procedurę cywilną) wielokrotnie nowelizowany, co więcej nowelizacje te obejmowały także art. 626⁸. Nawiasem mówiąc w rozdziale k.p.c. poświęconym postępowaniu

²⁴² Numery identyfikacyjne o których mowa to PESEL i REGON – podanie tych numerów jest wymagane we wszystkich wnioskach kierowanych do sądów wieczystoksięgowych prowadzący księgi wieczyste w systemie informatycznym.

²⁴³ J. Gudowski, *op. cit.*, s. 320.

wieczystoksięgowemu ustawodawca posługuje się zasadniczo zwrotem „księga wieczysta prowadzona w systemie informatycznym” (por. art. 626⁸ § 3, 4, 8 i 9). Jest to kolejna niekonsekwencja semantyczna ze strony legislatora, bowiem w innych przepisach kodeksu posłużono się zwrotem „system teleinformatyczny” (por. w tym samym rozdziale art. 626² § 3¹, 626⁸ § 2¹, a także art. 131¹, 505²⁷ i n.). Można pokusić się o stwierdzenie, że dokonując kolejnych nowelizacji k.p.c. ustawodawca nie dostrzega (bądź też nie chce dostrzec) potrzeby ujednolicenia kodeksowej nomenklatury, naruszając tym samym podstawowe zasady rzetelnej legislacji.

Wedle art. 25 u.k.w.h. księga wieczysta (zarówno papierowa jak i elektroniczna) zbudowana jest z czterech działów. Warto jednakże nadmienić, że w ramach restrukturyzacji systemu ksiąg wieczystych (w ramach projektu NKW) ustawodawca zdecydował się wprowadzić nowy układ księgi, w której dotychczasowe łamy zostały zastąpione rubrykami i polami. W ramach rubryk i pól mogą występować również jednostki mniejszego rzędu – odpowiednio podrubryki i podpola.

W elektronicznej księdze wieczystej znajduje się około 300 pól przeznaczonych do dokonywania wpisów. Wśród nich można wyróżnić²⁴⁴:

- pola wymagalne, tj. takie, których uzupełnienie przy zakładaniu księgi jest obligatoryjne (np. pole 2.2.5.4 powinno zawierać nazwisko właściciela nieruchomości, której księga dotyczy)
- pola nieobowiązkowe, czyli „takie, których wypełnienie nie jest bezwzględnie wymagane, należy to jednak uczynić w wypadku posiadanych informacji”²⁴⁵ (np. wskazanie drugiego imienia właściciela nieruchomości w polu 2.2.5.3).

²⁴⁴ Podział i podane przykłady za: A. Stefańska, *Elektroniczna...*, op. cit., s. 49-50.

²⁴⁵ *Ibidem*

Sygnatura wniosku KR1C/14.10/120/2009

Burmistrz Miasta Chrzanowa

Długość pliku: GGN_722412-1/09

CENTRALNA INFORMACJA KSIĄG WIECZYSTYCH
EKSPozytura
UL. SĄDOWA 7
32-500 CHRZANÓW

CHRZANÓW, 2009-10-14

Odpis zwykły księgi wieczystej, stan z dnia 2009-10-14 13:21

OZNACZENIE KSIĘGI WIECZYSTEJ

Rubryka 0.1 - Informacje podstawowe

Numer i nazwa pola	Indeks zmiany	Treść pola
1. Numer księgi		KR1C / 00084767 / 8
2. Oznaczenie wydziału		SĄD REJONOWY W CHRZANOWIE
A: nazwa sądu		CHRZANÓW
B: siedziba sądu		KR1C
C: kod wydziału		V
D: numer wydziału		WYDZIAŁ KSIĄG WIECZYSTYCH
E: nazwa wydziału		
3. Typ księgi		NIERUCHOMOŚĆ GRUNTOWA

Rubryka 0.2 - Dane o założeniu księgi wieczystej

Numer i nazwa pola	Indeks zmiany	Treść pola
1. Stan w czasie założenia		ZALOZENIE KSIĘGI WIECZYSTEJ W WYNIKU ODŁĄCZENIA CZĘŚCI NIEMUCHOMOŚCI Z INNEJ KSIĘGI WIECZYSTEJ
2. Chwila zapisania księgi		2009-04-15-11.01.22.727259
3. Chwila ujawnienia księgi		2009-04-15-11.01.22.727259
4. Data założenia dotychczasowej księgi wieczystej		

Rubryka 0.3 - Dane o zamknięciu księgi wieczystej

Numer i nazwa pola	Indeks zmiany	Treść pola
1. Chwila zamknięcia księgi		
2. Podstawa zamknięcia księgi		

Rubryka 0.4 - Podstawa zmiany

Brak wpisu

DZIAŁ I-O - "OZNACZENIE NIERUCHOMOŚCI"

Rubryka 1.1 - Wzmianki w dziale I-O

Brak wpisu

Rubryka 1.2 - Numer nieruchomości

Numer i nazwa pola	Indeks zmiany	Treść pola
1. Numer bieżący nieruchomości		1

Rubryka 1.3 - Położenie

lp.	Numer i nazwa pola	Indeks zmiany	Treść pola
1.	Numer porządkowy		1
2.	Województwo		MAŁOPOLSKIE
3.	Powiat		CHRZANOWSKI
4.	Gmina		CHRZANÓW
5.	Miejscowość		CHRZANÓW
6.	Dzielnica		

Rubryka 1.4 - Oznaczenie

Podrubryka 1.4.1 - Działka ewidencyjna

lp.	Numer i nazwa pola	Indeks zmiany	Treść pola
1.	Identyfikator działki		
2.	Numer działki		95/2
3.	Obręb ewidencyjny		A: numer obrębu ewidencyjnego B: nazwa obrębu ewidencyjnego
4.	Pokozenie		1. 1
5.	Ulica		1.
6.	Sposób korzystania		1
7.	Odłączenie		Numer księgi Obszar
8.	Przyłączenie		Numer księgi Obszar
9.	Numer księgi zaginionej		A: numer księgi zaginionej

Strona 1 / 7

Strona 2 / 7

Ryc. 14. Układ elektronicznej księgi wieczystej

Każda z rubryk i każde z pól księgi wieczystej posiada niepowtarzalny numer, który umożliwia szybkie odnalezienie szukanych informacji. W literaturze uznano, że „sposób podziału działów oraz oznaczenia poszczególnych pól, podpól, rubryk i podrubryk elektronicznej księgi wieczystej tworzy zawartą i logiczną strukturę księgi, która ułatwia przechowywanie i przetwarzanie informacji, jak również wyszukiwanie informacji według podanych parametrów”²⁴⁶.

2.2. Elektroniczna biurowość w wydziale wieczystoksięgowym

Informatyzacja ksiąg wieczystych pociągnęła za sobą również digitalizację czynności administracyjnych i porządkowych w sekretariatach wydziałów wieczystoksięgowych. Wedle instrukcji sądowej w wydziałach tych również urządzenia ewidencyjne prowadzi się w wersji elektronicznej. Dotyczy to:

- repertorium ksiąg wieczystych („Rep. Kw”),
- dziennika ksiąg wieczystych („Dz. Kw”),
- dziennik odpisów („Dz. Odp”),

²⁴⁶ P. Siciński, *Struktura elektronicznej księgi wieczystej*, Nier. 2003, nr 7, s. 9.

- dziennik korespondencji ogólnej („Dz. Ko”)²⁴⁷.

Wszelkie czynności podejmowane przez obsługę sekretariatu rejestrowane są w systemie informatycznym LMOS, stanowiącym jeden z podsystemów projektu NKW. System ten połączony jest z wzmiankowanym już systemem SWKW (por. dział 1. niniejszego rozdziału), „dzięki czemu możliwe jest pojawienie się w odpowiednim dziale elektronicznej księgi wzmianki o wniosku już z chwilą zarejestrowania wniosku w dzienniku ksiąg wieczystych – bez konieczności ręcznego nanoszenia”²⁴⁸. Takie rozwiązanie jest istotne zwłaszcza z punktu widzenia rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych, wyrażonej w art. 8 u.k.w.h. Wspomniany przepis przewiduje wyłączenie rękojmi, gdy w księdze wieczystej pojawi się „wzmianka o wniosku, o skardze na orzeczenie referendarza sądowego, o apelacji lub kasacji oraz ostrzeżenie dotyczące niezgodności stanu prawnego ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nieruchomości”.

2.3. Odpis z elektronicznej księgi wieczystej

Tryb wydawania odpisów z elektronicznej księgi wieczystej określają przepisy u.k.w.h. Zgodnie z art. 36⁴ ust. 2 powołanej ustawy „Centralna Informacja [Ksiąg Wieczystych] wydaje na wniosek odpisy ksiąg wieczystych prowadzonych w systemie informatycznym (...) oraz zaświadczenia o zamknięciu księgi wieczystej”. Dokumenty te mają moc dokumentów urzędowych, a więc – w świetle art. 244 § 1 k.p.c. – stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone. Aby uzyskać odpis lub zaświadczenie z elektronicznej księgi wieczystej, konieczne jest złożenie wniosku w CIKW bądź w jej ekspozyturze (bezpośrednio lub tradycyjną drogą pocztową). Podkreślić należy, że odpis wydawany jest „na wniosek każdej osoby, bez jakichkolwiek ograniczeń i wykazania interesu prawnego” (por. art. 362 ust. 5 u.k.w.h.)²⁴⁹. Co do wymagań dotyczących wniosku – winien być on przedłożony na urzędowym formularzu oraz opłacony przez zainteresowanego²⁵⁰. W przypadku, gdy

²⁴⁷ Por. rozdz. 3 dział X z.o.s.s.

²⁴⁸ A. Stefańska, *Elektroniczna...*, op. cit., s. 100.

²⁴⁹ R. Szytk, *Przeniesienie wpisów do elektronicznej księgi wieczystej*, Rej. 2003, nr 9, s. 175.

²⁵⁰ Por. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie Centralnej Informacji Ksiąg Wieczystych (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1571) oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie wysokości opłat od wniosków o wydanie odpisów ksiąg wieczystych i zaświadczenia o zamknięciu księgi wieczystej wydawanych przez Centralną Informację Ksiąg Wieczystych (Dz. U. z 2003 r. Nr 156, poz. 1528).

wniosek zawiera braki formalne, sąd pozostawia go bez rozpatrzenia, zawiadamiając o tym fakcie wnioskodawcę. Jeśli występujący o odpis usunie braki w terminie miesiąca od dnia doręczenia mu zawiadomienia, sąd wieczystoksięgowy wydaje żądany dokument.

Odpis jest opatrzony pieczęcią urzędową, podpisany przez upoważnionego pracownika i zawiera oznaczenie sygnatury, liczbę stron oraz miejsce i chwilę sporządzenia. Możliwe jest wydanie odpisu dwojakiemu rodzajowi:

- odpis zwykły, odzwierciedlający status nieruchomości według ostatnich wpisów, jakie miały miejsce w księdze;
- odpis zupełny, obejmujący oprócz ostatniego stanu wpisów w księdze także wpisy wykreślone oraz wszelkie wzmianki o wnioskach, skargach na orzeczenia referendarza sądowego, apelacjach etc.

Zawsze natomiast, „niezależnie od treści złożonego wniosku zostanie wydany dokument opisujący rzeczywisty stan w zakresie prowadzenia księgi wieczystej”²⁵¹. Odbiór dokumentu następuje bądź w siedzibie CIKW lub jej ekspozytury bądź też drogą pocztową.

Dział 3. Migracja ksiąg wieczystych

3.1. Podstawy prawne. Pojęcie migracji ksiąg wieczystych i ich struktura

Podstawa prawną migracji jest wspomniana już u.k.w.s.i. Podkreślić jednakże trzeba, że precyzyjne uregulowanie procedury przenoszenia treści dotychczasowych ksiąg wieczystych do ich elektronicznego odpowiednika wymagało wydania licznych przepisów w randze rozporządzeń i zarządzeń. Spośród aktów wykonawczych najważniejszą rolę odgrywa niewątpliwie *rozporządzenie* Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu przenoszenia treści dotychczasowej księgi wieczystej do struktury księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym, które normuje techniczne aspekty migracji ksiąg wieczystych.

Zgodnie z art. 2 pkt 2 u.k.w.s.i. pojęcie „migracja księgi wieczystej” oznacza „ogół czynności służących przeniesieniu treści dotychczasowej księgi wieczystej do struktury księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym”. Wbrew pozorom czynności te nie ograniczają się jedynie do przepisania treści papierowych

²⁵¹ R. Sztyk, *op. cit.*, s. 177.

ksiąg do programu komputerowego – tego rodzaju czynność mogłaby bowiem zostać wykonana szybciej poprzez zeskanowanie dokumentów. Stopień skomplikowania migracji wynika przede wszystkim z wprowadzenia nowej struktury wewnętrznej tych dokumentów (o strukturze księgi wieczystej – por. dział 2.1.). Mimo zawilej budowy, elektroniczna księga wieczysta tworzy nowoczesną bazę danych, która umożliwia szybkie i sprawne dotarcie do poszukiwanych informacji, a także ułatwia przetwarzanie zawartych w nich informacji²⁵². Komplikacje związane z migracją ksiąg stwarza również konieczność przenumeroowania dotychczasowych akt według nowych zasad ich oznaczania. Mając na względzie liczbę ksiąg wieczystych w Polsce, która jest szacowana na ok. 20 mln, przetworzenie takiej ilości danych wymaga czasu i dużych nakładów ze strony jednostek odpowiedzialnych za elektroniczną migrację ksiąg wieczystych.

3.2. Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych. Ośrodki migracyjne

Jednym z podstawowym założeń reformy ksiąg wieczystych było stworzenie scentralizowanej bazy danych ksiąg wieczystych, z której możliwe będzie uzyskanie informacji i wypisów w każdym sądzie rejonowym prowadzącym księgi wieczyste na terenie całego kraju. Tego rodzaju rozwiązanie zdecydowanie rozszerzyło dostępność informacji zawartych w księgach, dotychczas bowiem księgi w postaci papierowej były udostępniane jedynie w sądzie prowadzącym daną księgę. Tym samym nowa postać księgi w pełni urzeczywistniła statuowaną w art. 2 u.k.w.h. zasadę formalnej jawności ksiąg wieczystych²⁵³.

Zgodnie z art. 36³ u.k.w.h. „dla prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie informatycznym (...), Minister Sprawiedliwości tworzy i utrzymuje centralną bazę danych ksiąg wieczystych, stanowiącą ogólnokrajowy zbiór ksiąg wieczystych prowadzonych w tym systemie”. Baza ta funkcjonuje pod nazwą ‘Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych’, zaś jej zasady funkcjonowania, strukturę organizacyjną oraz tryb i rodzaje wydawanych przez nią dokumentów reguluje odrębne rozporządzenie²⁵⁴. CIKW składa się z centrali oraz ekspozytur przy wydziałach sądów rejonowych

²⁵² P. Siciński, *Struktura...*, op. cit., s. 7.

²⁵³ A. Stefańska, *Elektroniczna...*, op. cit., s. 17.

²⁵⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie Centralnej Informacji Ksiąg Wieczystych (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1571).

prowadzących księgi wieczyste w systemie informatycznym, nad którymi nadzór sprawuje Minister Sprawiedliwości.

Podmiotami powołanymi do przeprowadzenia migracji ksiąg wieczystych są ośrodki migracyjne – wyznaczone przez Ministra Sprawiedliwości w drodze zarządzenia²⁵⁵ oddziały sądów okręgowych w liczbie 11 dla całego kraju. Czynności mające na celu przeniesienie treści papierowej księgi do jej elektronicznego odpowiednika wykonują pracownicy tych ośrodków – tzw. migratorzy. Z kolei nadzór merytoryczny nad migracją sprawują sędziowie i referendarze sądowi, którzy pełnią rolę audytorów – do ich zadań należy m.in. sprawdzenie poprawności naniesień w bazie danych, rozstrzyganie powstałych wątpliwości co do charakteru i rodzaju wpisów oraz zapisanie zmigrowanej księgi w CIKW. Odnosnie kwestii technicznych nadmienić należy, że ośrodki migracyjne dokonują transformacji ksiąg wieczystych za pomocą specjalnego programu informatycznego – Systemu Ośrodka Migracyjnego (SOM). Program ten stanowi podsystem większej całości (NKW, por. dział 1. w rozdziale VIII) i opiera się na silniku przeglądarki *Internet Explorer* oraz oprogramowaniu zainstalowanym na serwerze zlokalizowanym w Centralnym Ośrodku Przetwarzania Danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

3.3. Przebieg migracji

Zgodnie z art. 5 u.k.w.s.i. „migracja ksiąg wieczystych prowadzonych przez wydział sądu rejonowego rozpoczyna się z chwilą wprowadzenia do niego systemu informatycznego [...]”, o czym zawiadamia w drodze obwieszczenia prezes sądu okręgowego właściwego dla siedziby danego ośrodka migracyjnego. W dalszej kolejności sąd wieczystoksięgowy biorący udział w procesie migracji przekazuje ośrodkowi migracyjnemu papierowe księgi (przy czym zastrzec należy, że akta ksiąg pozostają w wydziale ksiąg wieczystych) na okres czasu nie dłuższy niż 10 dni. Po dokonaniu czynności konwertujących księgę w postać elektroniczną papierowe dokumenty są zwracane do sądu macierzystego, gdzie załącza się je do akt i umieszcza w archiwum²⁵⁶. Rozpoczęcie procedury migracji w wydziale sądu wieczystoksięgowego powoduje, że w dotychczasowych księgach wieczystych nie jest

²⁵⁵ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie utworzenia ośrodków migracyjnych ksiąg wieczystych (Dz. Urz. MS z 2003 r. Nr 4, poz. 13).

²⁵⁶ A. Stefańska, *Elektroniczna..., op. cit.*, s. 26.

możliwe dokonanie żadnego wpisu, aczkolwiek nie istnieją przeszkody w udostępnieniu księgi do wglądu zainteresowanym osobom oraz wydaniu odpisu. Dopuszczalne jest także złożenie wniosku o dokonanie wpisu w księdze podlegającej migracji, z tym jednakże zastrzeżeniem, że wzmianka o dokonanym (wnioskowanym) wpisie zostanie uwidoczniona w księdze elektronicznej, a więc po zapisaniu jej w centralnej bazie danych ksiąg wieczystych²⁵⁷.

²⁵⁷ Więcej o wytycznych dotyczących migracji dotychczasowych ksiąg wieczystych w: A. Stefańska, *Elektroniczna..., op. cit.*, s. 31 i n.

SPIS ILUSTRACJI

- Ryc. 15. Wyposażenie gospodarstw domowych w Polsce w dostęp do Internetu i komputer (2003-2009)
- Ryc. 2. Strona główna e-sądu
- Ryc. 3. Ilość spraw przyjętych i rozpoznanych w epu od początku 2010 r.
- Ryc. 4. Struktura orzeczeń wydanych w epu w pierwszych miesiącach funkcjonowania
- Ryc. 5. Główna strona portalu *Money Claim Online*
- Ryc. 6. Przykład pisma stenograficznego
- Ryc. 7. Stenograf z urządzeniem przekładającym zapisywany tekst na pismo zwykłe
- Ryc. 8. Wykorzystanie stenomaski podczas rozprawy sądowej. Sąd hrabstwa Marathon, Wisconsin, USA
- Ryc. 16. Elementy składowe tworzące system wideokonferencyjny
- Ryc. 17. E-wokanda na stronie internetowej Sądu Okręgowego w Elblągu
- Ryc. 18. E-wokanda na stronie internetowej Sądu Okręgowego we Wrocławiu
- Ryc. 12. Monitor prezentujący wokandę – Sąd Okręgowy w Łodzi
- Ryc. 19. Graficzny interfejs programu 'Sędzia 2'
- Ryc. 14. Układ elektronicznej księgi wieczystej

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- 1) Adamczewski P., *Słownik informatyczny*, wyd. Helion, Gliwice 2005
- 2) Allerhand M., *Kodeks Postępowania Cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932
- 3) Ambroziewicz A., *Podpis elektroniczny i jego funkcje*, PS 2001, nr 1
- 4) Armada-Rudnik P., *Przyszłość ksiąg wieczystych po elektronizacji*, Nier. 2009, nr 12
- 5) Bendyk E., *Ku społeczeństwu sieciowemu*, Niezbędnik Inteligenta Plus 2010, nr 2
- 6) Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2006
- 7) Cebula R., *Elektroniczna sala rozpraw (w:) Sprawny sąd...*, red. Ł. Bojarski
- 8) Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2008
- 9) Cieślak S., *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, MoP 2010, nr 7
- 10) *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego*, wyd. Zakamycze, Kraków 2006
- 11) *Diagnoza społeczna 2009. Raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, wyd. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2009
- 12) Domagalski M., *Elektroniczne pozwy zalały e-sąd*, Rzeczpospolita, Prawo co dnia Nr 20 (8531)
- 13) Domagalski M., *E-sąd orzeka pełną parą, a ulgi nie widać*, Rzeczpospolita, Prawo co dnia Nr 51 (8562)
- 14) Domagalski M., *Jak inni protokołują rozprawy*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 41 (7942)
- 15) Domagalski M., *CD zastąpi protokolanta*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 23 (8534)
- 16) Domagalski M., *Protokolant ma być lepszy od magnetofonu*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 37 (7938)
- 17) Domagalski M., *Wojna kilkunastoletnia o sądowy protokół*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 144 (8350)
- 18) Domagalski M., *Protokolanta zastąpi w sądzie kamera* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 101 (8612)
- 19) Drzazga A., *Elektroniczne rejestry sądowe (w:) Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, red. R. Grabowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008
- 20) Drzazga A., *Inicjowanie postępowania cywilnego za pomocą Internetu*, e-Biuletyn 2007, nr 4
- 21) Ereciński T., *Aspekty socjologiczne sądowego postępowania cywilnego*, Studia Prawnicze 1972, nr 33
- 22) Filipowski O., *E-mediacja w k.p.c.*, e-Biuletyn Nr 2, 2007

- 23) Frąckiewicz Z., *Wyrok dostępny nie tylko na papierze* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 76 (8587)
- 24) Garlacz A., *Money Claim Online – składanie pozwów przez Internet w Anglii i Walii*, e-Biuletyn 2006, nr 3
- 25) Golat R., *Internet – aspekty prawne*, wyd. Difin, Warszawa 2003
- 26) Gołaczyński J., *Elektroniczne czynności procesowe*, e-Biuletyn 2003, nr 3
- 27) Gołaczyński J., Leśniak M., Pabin B., *Doręczenie, protokół i przesłuchanie elektroniczne w postępowaniu cywilnym – postulaty de lege ferenda*, e-Biuletyn 2006, nr 3
- 28) Goździaszek Ł., *Elektroniczne orzeczenia sądowe i elektroniczne odpisy w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2007, nr 2
- 29) Goździaszek Ł., *Informatyczny przełom w postępowaniu cywilnym? Rozważania nad elektronicznym postępowaniem upominawczym*, Pal. 2009, nr 9-10
- 30) Goździaszek Ł., *Potwierdzenie e-doręczenia i potwierdzenie e-przesłania w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2007, nr 2
- 31) Górecki P., *Protokolant czy magnetofon* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 44 (7945)
- 32) Gruszczyński B., *Doświadczenia Saksonii w zakresie tworzenia skomputeryzowanego Rejestru Ksiąg Wieczystych*, Rej. 1998, nr 6
- 33) Harast A., *Europejski Nakaz Zapłaty – cz. I*, MoP 2008, nr 16
- 34) Harast A., *Europejski Nakaz Zapłaty – cz. II*, MoP 2008, nr 17
- 35) Harast A., *Elektroniczne postępowanie upominawcze (sądowe) w wybranych państwach Unii Europejskiej*, MoP 2009, nr 20
- 36) Horbaczewski R., *Sądowa wokanda jest informacją publiczną* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 245 (8451)
- 37) *Informatyzacja postępowania sądowego w prawie polskim i prawach wybranych państw*, red. J. Gołaczyński, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2009
- 38) Jasińska K., Lejko A., *Komentarz do niektórych przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego* (Dz.U.64.43.296) LEX/el. 2010
- 39) Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym – polemika*, MoP 2008, nr 5
- 40) Kaczmarek B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w świetle przepisów o dowodach w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2006, nr 3
- 41) Kaczmarek B., *Elektroniczne doręczenia według niemieckiego cywilnego prawa procesowego*, e-Biuletyn 2007, nr 1

- 42) Kaczmarek B., *Nowe technologie, nowe możliwości – nowoczesne formy komunikowania się sądu i stron procesu cywilnego, a także sądów między sobą – uwagi na tle aktualnych przepisów*, e-Biuletyn 2007, nr 3
- 43) Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2009
- 44) Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, wyd. Polski Dom Wydawniczy 'Ławica', Poznań 1993
- 45) Kocot J.W., *Wpływ Internetu na prawo umów*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2004
- 46) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-505¹⁴*, red. K. Piasecki, wyd. C.H. Beck, t. I Warszawa 2006
- 47) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-505¹⁴*, red. K. Piasecki, wyd. C.H. Beck, t. II Warszawa 2006
- 48) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. K. Piaseckiego, wyd. C.H. Beck, t. III, Warszawa 2007
- 49) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010
- 50) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 1, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009
- 51) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 2, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009
- 52) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 3, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009
- 53) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 4, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009
- 54) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 5, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009
- 55) Kokoszczyńska M., *Elektroniczna księga wieczysta*, Nowy Przegląd Notarialny 2003, nr 2
- 56) Kołodziejska G., Kapusta W., Bogucki D., *Informatyczna księga wieczysta – omówienie wstępnych założeń systemowych*, Rej. 1998, nr 6
- 57) Korzan K., *Postępowanie rejestrowe w przyszłości*, Rej. 1996, nr 11
- 58) Kotecka S., Kutylowski M., *Wnoszenie do sądu pism procesowych w postaci elektronicznej*, e-Biuletyn 2006, nr 3
- 59) Krupa-Dąbrowska R., *W księgach wieczystych coraz szybciej* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 43 (8554)
- 60) Kujanen K., *E-services in the courts in Finland*

- 61) Łukaszewicz A., *Elektroniczne protokoły już w przyszłym roku*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 187 (8393)
- 62) Machura-Szczęsna J., *Sąd cywilny w Polsce i Hiszpanii – analiza porównawcza* (w:) *Sprawny sąd. Zbiór dobrych praktyk cz. 2*, red. Ł. Bojarski, wyd. C. H. Beck, Warszawa 2008, s. 146.
- 63) Manowska M., *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2010
- 64) Maziarz A., *Elektroniczna księga wieczysta*, Nier. 2009, nr 12
- 65) Morek R., *Mediacja i arbitraż. Komentarz*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006
- 66) Mól A., *Alternatywne rozwiązywanie sporów w Internecie*, PPH Nr 10, 2005
- 67) Muliński M., Krakowiak M., *Przesłuchanie świadka w postępowaniu cywilnym za pomocą środków nowoczesnej techniki – postulat de lege ferenda*, PS 2005, nr 3
- 68) Mysiak P., *Elektroniczna księga wieczysta – dążenie do nowej jakości w obrocie*, MoP 2004, nr 15
- 69) Niżankowska A.M., *Wnoszenie pism do sądu drogą elektroniczną. Część I*, Transformacje Prawa Prywatnego 2001, nr 1
- 70) Nowina-Konopka M., *Rola Internetu w rozwoju demokracji w Polsce*, wyd. Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2008
- 71) Pander A., *Strony mogą nagrywać rozprawy* [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 56 (7957)
- 72) Pęcherzewski P., *Angielski sposób na sprawny i prosty e-sąd*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22
- 73) Pietryga T., *Procesy na odległość jeszcze w tym roku*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 233 (8439)
- 74) Pietrkowski H., *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2007
- 75) Potejko P., *Elektroniczne postępowanie upominawcze – fikcja wymiaru sprawiedliwości?*, MoP 2010, nr 1
- 76) *Prawne i ekonomiczne aspekty komunikacji elektronicznej*, red. J. Gołaczyński, wyd. LexisNexis, Warszawa 2003
- 77) *Prawo Internetu*, red. P. Podrecki, wyd. LexisNexis, Warszawa 2004
- 78) *Protokół elektroniczny w KPC – stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka*
- 79) Rajski J., *Nowe wyzwania wobec sądów arbitrażowych*, PPH 2001, nr 2
- 80) Rudkowska-Ząbczyk E., *Pisma procesowe wnoszone w postępowaniu cywilnym na elektronicznych nośnikach informatycznych*, e-Biuletyn 2006, nr 3

- 81) Rudnicki S., *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczysto księgowych. Komentarz*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2005
- 82) Siciński P., *Ujawnianie treści księgi wieczystej – tradycja i perspektywy*, cz. II, Nier. 2001, nr 5
- 83) Siciński P., *Struktura elektronicznej księgi wieczystej*, Nier. 2003, nr 7
- 84) Siciński P., *Ujawnianie treści księgi wieczystej – tradycja i perspektywy cz. II*, Nier. 2001, nr 5
- 85) Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2003
- 86) Sielicki D., *Nowoczesne metody protokolowania czynności sądowych*, e-Biuletyn 2003, nr 4
- 87) *Słownik wyrazów obcych PWN*, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008
- 88) Skórniak P., *Wnoszenie e-pism procesowych*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22
- 89) *Sprawny sąd. Zbiór dobrych praktyk cz. 2*, red. Ł. Bojarski, wyd. C. H. Beck, Warszawa 2008
- 90) Stefańska A., *Elektroniczna księga wieczysta*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2008
- 91) Stępień J., *Podpis elektroniczny, nowa ustawa – nowe problemy?*, MoP 2001, nr 23
- 92) Sujecki B., *Pierwsze kroki w kierunku europejskiego elektronicznego nakazu zapłaty*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22
- 93) Szostek D., Świerczyński M., *Arbitraż elektroniczny*, MoP 2006, nr 16
- 94) Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, MoP 2007, nr 17
- 95) Szytyk R., *Przeniesienie wpisów do elektronicznej księgi wieczystej*, Rej. 2003, nr 9
- 96) *Środki przekazu – informacja czy manipulacja?*, red. A. Balicki, wyd. KUL, Lublin 2008
- 97) Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 859
- 98) Velicogna M., *Justice Systems and ICT. What can be learned from Europe?*, Utrecht Law Review 2007, vol. 3
- 99) Wąglowski P., *Prawo w sieci. Zarys regulacji Internetu*, wyd. Helion, Gliwice 2005
- 100) Waloszczyk A., *Wykorzystanie środków komunikacji elektronicznej w celu wniesienia pisma procesowego do sądu w postępowaniu cywilnym*, e-Biuletyn 2007, nr 2
- 101) Ważny A., *Elektroniczny odpis z akt sprawy*, Pal. 2008, nr 11-12
- 102) Wikariak S., *Każdy ma dostęp do akt swojej sprawy, także po to, żeby je samemu kopiować*, [w:] Rzeczpospolita, Prawo co dnia nr 64 (7965)
- 103) Zalesińska A., *Przesłuchanie na odległość w Polsce – postulaty de lege lata i de lege ferenda na tle konstrukcji prawnych przyjętych w innych krajach*, e-Biuletyn 2007, nr 2

- 104) Zawisłańska A., *Elektroniczny pozew – realia polskiego ustawodawstwa a niemieckie rozwiązania legislacyjne*, PME – dodatek do MoP 2007, nr 22

Orzecznictwo

- 1) Postanowienie SN z 10 grudnia 2003 r. sygn. V CZ 127/03, LEX nr 136789
- 2) Postanowienie SN z dnia 26 marca 2009 r. sygn. I KZP 39/08, LEX nr 486176
- 3) Uchwała NRA nr 31/2008 z dnia 22.11.2008 r.
- 4) Uchwała SN z dnia 3 grudnia 1971 r., sygn. III CZP 75/71, LEX nr 1334
- 5) Uchwała SN z dnia 20 grudnia 2006 r. sygn. I KZP 29/06, LEX nr 204974
- 6) Wyrok SN z dnia 16 czerwca 1967 sygn. III PRN 9/67, LEX nr 6180
- 7) Wyrok SN z dnia 29 marca 1973 sygn. II CR 75/73, LEX nr 7237
- 8) Wyrok SN z dnia 20 sierpnia 2001 sygn. I PKN 571/00, LEX nr 78998
- 9) Wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1969 r. sygn. akt III PRN 20/69
- 10) Wyrok WSA w Szczecinie z dnia 16 grudnia 2009 r. sygn. II SAB/Sz 148/09
- 11) Wyrok WSA w Lublinie z dnia 2 lipca 2009 r. sygn. III SAB/Lu 1/09

Strony www

<http://www.brz.gv.at>
<http://cbke.prawo.uni.wroc.pl>
<https://www.e-sad.gov.pl/Default.aspx>
<http://www.elblag.so.gov.pl/>
<http://www.eulis.eu/>
<http://www.hmcourts-service.gov.uk/cms/mcol.htm>
<http://inspire.jrc.ec.europa.eu>
www.ms.gov.pl
<https://www.online-mahntrag.de>
<http://orka.sejm.gov.pl>
<http://www.ppbw.pl/index.html>
<http://www.speechlabs.pl/pl/research>
<http://www.stenograph.com>
<http://www.wicourts.gov>
<http://www.wroclaw.so.gov.pl>
www.vagla.pl
<http://www.zeto.swidnica.pl>

Adam Szkułat
numer albumu: 257993

Wydział Prawa i Administracji UŁ
Jednolite studia magisterskie
stacjonarne
Kierunek: Prawo

O Ś W I A D C Z E N I E

Niniejszym, oświadczam , że :

- 1) Złożona przeze mnie praca magisterska pt. ***Wykorzystanie nowoczesnych technologii w postępowaniu cywilnym*** jest moim samodzielnym opracowaniem. Oznacza to, że nie zlecałem opracowania rozprawy lub jej części innym osobom, ani nie odpisywałem tej rozprawy lub jej części z prac innych osób.
- 2) Złożona przeze mnie płyta CD zawiera zapis elektroniczny przedstawionej przeze mnie pracy.
- 3) **Wyrażam zgodę** na udostępnianie mojej pracy.

Łódź, dnia 9 czerwca 2010 r.

podpis